

PŘÍKLADY Z ALGEBRY

DAVID STANOVSKÝ

stanovsk@karlin.mff.cuni.cz

Motto:

Není jiné rozumné výchovy než příkladem; když to nejde jinak, tak aspoň odstrašujícím.

Albert Einstein

Držíte pracovní verzi budoucí sbírky příkladů k základní přednášce z obecné algebry. Sbíрку jsem se pokoušel sestavit tak, aby byla použitelná pro kterýkoliv kurz algebry ve 2. ročníku MFF UK, pro obecné matematiky, aplikované matematiky, informatiky i budoucí učitele.

Sbířka pokrývá všechna témata, která nemohou chybět v žádném základním kurzu obecné algebry (základy strukturní teorie grup a okruhů, dělitelnost v oborech integrity a základní konstrukce těles), i většinu těch témat, které různí přednášející doplňují do základního kurzu podle svého uvážení a zaměření posluchačů (jde zejména o první kapitolu věnovanou obecným algebrám (hlavně plogrupám) a uspořádaným množinám, a nejrůznější aplikace, jako např. teorie čísel, či Burnsideova věta). Doplněny jsou cvičení na permutace, která by již studenti měli mít procvičeny z předchozího studia.

Jednotlivé kapitoly jsou na sobě nezávislé, lze je cvičit v libovolném pořadí. (Pouze kapitola Dělitelnost využívá příklady okruhů z úvodu kapitoly Okruhy.) V rámci kapitoly na sebe mohou znalosti navazovat a procvičení jedné sekce může být v někdy nezbytné k schopnosti řešit další úlohy. Výjimkou jsou obecné úlohy uvedené v sekcích „Příklady a základní vlastnosti“, které je lepší řešit až po procvičení pojmů na konkrétních příkladech.

Sbířka navazuje na základní kurz lineární algebry, v některých cvičeních se předpokládají základní znalosti o vektorových prostorech a počítání s maticemi. Teoretické poznatky z obecné algebry používané ve cvičeních jsou ve sbírce shrnuty.

Hvězdičky označují vyšší obtížnost úlohy. Jednohvězdičková cvičení zpravidla vyžadují nějaký nápad nebo větší množství výpočtů, dobrý student by je však měl v dostatečném čase zvládnout. Dvojhvězdičkové úlohy pak mohou být pro dobré studenty výzvou k otestování svých znalostí. Tříhvězdičkové úlohy jsou ve sbírce spíše na dokreslení problematiky; řada z těchto problémů byla nějakou dobu otevřená a nová (krátká) řešení by byla jistě zajímavým výsledkem. (Návod úlohy často o hvězdičku zjednodušuje.)

Heslo [Ř] značí, že k úloze je na konci sbírky uvedeno řešení. Heslo [N] značí, že k úloze je na konci sbírky uveden návod. Heslo [?] značí, že jsem úlohu ještě neřešil, a tudíž je možná vadná.

Opakují, že se jedná o pracovní verzi a řada sekcí není v ideálním stavu. Text s největší pravděpodobností obsahuje chyby, nepřesnosti, neřešitelné úlohy, nefungující návody a špatná řešení :-). Jakékoliv opravy, návody, řešení i zajímavá zadání úloh velice uvítám na uvedeném emailu.

Date: 4. ledna 2011.

Algebry a uspořádání

---

1. OBECNÉ ALGEBRY

n -ární operací na množině A rozumíme zobrazení z $A^n = A \times \dots \times A$ do A . Speciálně, 0-ární operace je zobrazení z jednoprvkové množiny do A , tedy *konstanta*. Místo 1-ární říkáme *unární*, místo 2-ární říkáme *binární*.

Typem algebry rozumíme zobrazení $\tau : \Omega \rightarrow \mathbb{N} \cup \{0\}$, kde Ω je nějaká množina (nazývá se *množina symbolů*). *Algebra typu τ* je dvojice $\mathbf{A} = (A, F)$, kde A je neprázdná množina (*nosná množina*) a F je zobrazení z množiny Ω do množiny všech operací na A přiřazující symbolu ω nějakou $\tau(\omega)$ -ární operaci F_ω na A . Výsledek operace F_ω na prvcích $a_1, \dots, a_{\tau(\omega)}$ zapisujeme jako $F_\omega(a_1, \dots, a_{\tau(\omega)})$. Často se typ zapisuje zkráceně jako $(n_1, \dots, n_k)$ a algebry tohoto typu jako $(A, f_1, \dots, f_k)$, kde f_i je n_i -ární operace odpovídající i -tému symbolu. Binární operace se zpravidla značí symboly $+$, $\cdot$, $*$, $\circ$ apod., pro unární operace se používá $'$, $-$ či $^{-1}$ (jako horní index, čti „inverz“).

Tučným písmem budeme vždy značit *algebry*, zatímco normálním písmem *množiny*. Není-li výslovně uvedeno jinak, označíme-li algebru $\mathbf{A}$, předpokládáme, že její nosná množina je A , a naopak. Výjimkou budou zavedená značení typu $\mathbb{Z}, \mathbb{Q}, \mathbb{R}$, která nám vnucují stejné značení pro nosnou množinu i algebru (v těchto případech je třeba vždy uvést, které operace máme na mysli).

Vzhledem k tomu, že všechny třídy algeber studované v základním kurzu mají pouze konstanty, unární a binární operace, zavedeme následující pojmy pouze pro algebry s operacemi arity ≤ 2 .

Řekneme, že podmnožina $B \subseteq A$ je *uzavřena* na

- binární operaci $*$, pokud pro každé $a, b \in B$ platí $a * b \in B$;
- unární operaci $'$, pokud pro každé $b \in B$ platí $b' \in B$;
- nulární operaci (konstantu) c , pokud $c \in B$.

Algebra $\mathbf{B}$ se nazývá *podalgebrou* algebry $\mathbf{A}$, pokud je množina $B \subseteq A$ je uzavřena na všechny operace algebry $\mathbf{A}$ a operace algebry $\mathbf{B}$ jsou restrikcemi operací algebry $\mathbf{A}$ na množinu B . Značíme $\mathbf{B} \leq \mathbf{A}$.

Příklad. Uvažujeme-li množiny $\mathbb{Z}, \mathbb{Q}, \mathbb{R}, \mathbb{C}$ s operacemi $+$, $\cdot$, pak $\mathbb{Z} \leq \mathbb{Q} \leq \mathbb{R} \leq \mathbb{C}$.

Označme $M_n(X)$ množinu všech matic $n \times n$ s prvky z množiny X .

1. Pro která $K \in \mathbb{R}$ tvoří množina $A_K = \{z \in \mathbb{C} : |z| = K\}$ podalgebru algebry a) $(\mathbb{C}, +)$, b) $(\mathbb{C}, \cdot)$ c) $(\mathbb{C} \setminus \{0\}, \cdot)$? [Ř]
2. Rozhodněte, zda množina $B = \mathbb{R} \setminus \mathbb{Q}$ tvoří podalgebru algebry a) $(\mathbb{R}, +)$, b) $(\mathbb{R}, \cdot)$. [Ř]
3. Rozhodněte, zda regulární matice tvoří podalgebru algebry a) $(M_n(\mathbb{R}), +)$, b) $(M_n(\mathbb{R}), \cdot)$. [Ř]
4. Rozhodněte, pro která u tvoří množina $\left\{ \begin{pmatrix} a & b \\ ub & a \end{pmatrix} : a, b \in \mathbb{Z} \right\}$ podalgebru algebry $(M_2(\mathbb{Z}), +, \cdot)$. [Ř]
5. Najděte nekonečné množství podalgeber algebry $(\mathbb{N}, +, \cdot)$. [Ř]

6. Najděte všechny podalgebry algebry $\mathbf{A} = (\{a, b, c, d\}, f)$ typu (1), kde $f(a) = f(b) = c$ a $f(c) = f(d) = d$. [Ř]
7. Najděte všechny podalgebry algebry $\mathbf{A} = (\mathbb{Z}, f)$ typu (1), kde $f(k) = k + 1$. [Ř]
8. * Najděte všechny podalgebry algebry $\mathbf{A}_n = (\{0, \dots, n-1\}, *)$ typu (2), kde $a * b = a + b \bmod n$. [N] [Ř]
9. Buď $\mathbf{A} = (A, a, b, c)$ n -prvková algebra typu (0, 0, 0). Kolik má tato algebra podalgeber? [Ř]
10. Buď $\mathbf{A} = (A, *)$ algebra typu (2). Ověřte, že množina $\{a \in A : (xa)y = x(ay) \text{ pro všechna } x, y \in A\}$ tvoří podalgebru algebry $\mathbf{A}$.
11. * Buď $\mathbf{V}$ vektorový prostor nad tělesem $\mathbb{R}$ a uvažujme na množině $\mathbf{V}$ binární operace $*_r$ definované pro každé $r \in \mathbb{R}$ předpisem

$$u *_r v = ru + (1 - r)v.$$

Dokažte, že

- (a) algebra $(\mathbf{V}, *_r : r \in (0, 1))$ typu (2, 2, 2, ...) má za podalgebry právě všechny konvexní podmnožiny prostoru $\mathbf{V}$;
- (b) algebra $(\mathbf{V}, *_r : r \in \mathbb{R})$ typu (2, 2, 2, ...) má za podalgebry právě všechny afinní podprostory prostoru $\mathbf{V}$.

Nejmenší podalgebra algebry $\mathbf{A}$ obsahující danou podmnožinu $X \subset A$ se nazývá *podalgebra generovaná množinou X* a značí se $\langle X \rangle_{\mathbf{A}}$. Řekneme, že algebra $\mathbf{A}$ je generovaná množinou X , pokud $\langle X \rangle_{\mathbf{A}} = \mathbf{A}$.

Prvky podalgebry $\langle X \rangle_{\mathbf{A}}$ můžeme najít tak, že začneme s prvky množiny X a aplikováním operací algebry $\mathbf{A}$ získáváme postupně další prvky. Ve chvíli, kdy už žádnou operací algebry $\mathbf{A}$ nedostaneme nic nového (tj. když už je zkonstruovaná množina *uzavřená* na operace algebry $\mathbf{A}$), máme celou $\langle X \rangle_{\mathbf{A}}$.

12. Ověřte, že $\langle \mathbb{N}, + \rangle = \langle 1 \rangle$. Jaké prvky obsahuje $\langle 1 \rangle_{(\mathbb{N}, \cdot)}$, $\langle 1 \rangle_{(\mathbb{Z}, +)}$ a které prvky generují celé $(\mathbb{Z}, +)$? [Ř]
13. Dokažte, že $\langle \mathbb{N}, \cdot \rangle = \langle 1, p : p \text{ je prvočíslo} \rangle$ a že tato algebra není konečně generovaná (tj. není generována žádnou konečnou množinou). [Ř]
14. Spočítejte prvky algeber $\langle 2, 3, 4 \rangle_{(\mathbb{N}, +)}$, $\langle 2, 3, 4 \rangle_{(\mathbb{N}, \cdot)}$ a $\langle 3, -10 \rangle_{(\mathbb{Z}, +, \cdot)}$. [Ř]
15. Spočítejte prvky algeber $\langle 2 \rangle_{(\mathbb{Q} \setminus \{0\}, \cdot)}$ a $\langle 2 \rangle_{(\mathbb{R}, \sqrt{\cdot})}$. [Ř]
16. Spočítejte prvky algeber $\langle \frac{1}{2}, \frac{2}{3} \rangle_{(\mathbb{Q}, +, -)}$, $\langle \frac{1}{2}, \frac{2}{3} \rangle_{(\mathbb{Q}, +, \cdot)}$ a $\langle \frac{2}{5}, \frac{2}{3} \rangle_{(\mathbb{Q}, +, -)}$. [Ř]
17. Spočítejte prvky algeber $\langle -1, 2i \rangle_{(\mathbb{C}, +)}$, $\langle \mathbb{R} \cup \{2i\} \rangle_{(\mathbb{C}, +)}$ a $\langle 2i \rangle_{(\mathbb{C}, +, \cdot)}$. [Ř]
18. Ověřte, že $(M_2(\mathbb{Z}), +, -, \cdot) = \langle (\begin{smallmatrix} 1 & 1 \\ 0 & 1 \end{smallmatrix}), (\begin{smallmatrix} 1 & 0 \\ 1 & 1 \end{smallmatrix}) \rangle$.
19. Buď $\mathbf{T}_3 = (T_3, \circ)$ algebra všech zobrazení na množině $\{1, 2, 3\}$ s operací skládání zobrazení. Ověřte, že $\mathbf{T}_3 = \langle (\begin{smallmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 2 & 3 & 1 \end{smallmatrix}), (\begin{smallmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 2 & 1 & 3 \end{smallmatrix}), (\begin{smallmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 1 & 2 & 1 \end{smallmatrix}) \rangle$, a dokažte, že tato algebra není generována žádnou dvouprvkovou množinou.
20. * Dokažte, že každá podalgebra algebry $(\mathbb{N}, +)$ je konečně generovaná.
21. * Buď $\mathbf{A}$ konečně generovaná algebra. Dokažte, že je-li $\mathbf{A} = \langle X \rangle$, pak existuje $Y \subseteq X$ konečná taková, že $\mathbf{A} = \langle Y \rangle$.

Direktním součinem algeber $\mathbf{A}_i, i = 1, \dots, n$, stejného typu rozumíme algebru

$$\mathbf{A}_1 \times \cdots \times \mathbf{A}_n = (A_1 \times \cdots \times A_n, F),$$

přičemž její operace jsou definovány následovně:

- jsou-li $*_1, \dots, *_n$ navzájem si odpovídající binární operace algeber $\mathbf{A}_1, \dots, \mathbf{A}_n$, pak odpovídající operaci $*$ v algebře $\mathbf{A}_1 \times \cdots \times \mathbf{A}_n$ definujeme předpisem

$$(a_1, \dots, a_n) * (b_1, \dots, b_n) = (a_1 *_1 b_1, \dots, a_n *_n b_n)$$

pro každé $a_1, b_1 \in A_1, \dots, a_n, b_n \in A_n$.

- jsou-li $'^1, \dots, '^m$ navzájem si odpovídající unární operace algeber $\mathbf{A}_1, \dots, \mathbf{A}_n$, pak odpovídající operaci $'$ v algebře $\mathbf{A}_1 \times \cdots \times \mathbf{A}_n$ definujeme předpisem

$$(a_1, \dots, a_n)' = ((a_1)'^1, \dots, (a_n)'^m)$$

pro každé $a_1 \in A_1, \dots, a_n \in A_n$.

- jsou-li $c_1, \dots, c_n$ navzájem si odpovídající konstanty algeber $\mathbf{A}_1, \dots, \mathbf{A}_n$, pak odpovídající konstantu c v algebře $\mathbf{A}_1 \times \cdots \times \mathbf{A}_n$ definujeme předpisem

$$c = (c_1, \dots, c_n).$$

Tedy operace provádíme po složkách, podobně jako s vektory. Pod pojmem *navzájem si odpovídající operace* rozumíme operace přiřazené témuž symbolu $\omega \in \Omega$.

22. Označme $\mathbf{N}_0 = (\mathbb{N} \cup \{0\}, +)$ a $\mathbf{N}_1 = (\mathbb{N}, +)$. Najděte co nejmenší množinu generátorů algebry a) $\mathbf{N}_0 \times \mathbf{N}_0$, b) $\mathbf{N}_0 \times (\mathbb{N}, \cdot)$ c) $\mathbf{N}_1 \times \mathbf{N}_1$. Dokažte, že posledně jmenovaná algebra není konečně generovaná. [Ř]

23. Buď $\mathbf{A}, \mathbf{B}$ algebry stejného typu a $\mathbf{C}, \mathbf{D}$ jejich podalgebry. Dokažte, že algebra $\mathbf{C} \times \mathbf{D}$ je podalgebrou algebry $\mathbf{A} \times \mathbf{B}$. Je každá podalgebra algebry $\mathbf{A} \times \mathbf{B}$ tohoto tvaru? [Ř]

24. Buď $\mathbf{A}, \mathbf{B}$ algebry stejného typu a $\mathbf{U}$ podalgebra algebry $\mathbf{A} \times \mathbf{B}$. Tvoří množina $\{a : (a, b) \in \mathbf{U} \text{ pro nějaké } b \in \mathbf{B}\}$ podalgebru algebry $\mathbf{A}$? [Ř]

Nechť $\mathbf{A}$ a $\mathbf{B}$ jsou algebry stejného typu. Zobrazení $\varphi : A \rightarrow B$ se nazývá *homomorfismus* algeber $\mathbf{A}, \mathbf{B}$, píšeme $\varphi : \mathbf{A} \rightarrow \mathbf{B}$, pokud

- pro každou binární operaci $*$ algebry $\mathbf{A}$ a odpovídající operaci $\circ$ algebry $\mathbf{B}$ platí pro každé $a, b \in A$

$$\varphi(a * b) = \varphi(a) \circ \varphi(b);$$

- pro každou unární operaci $'$ algebry $\mathbf{A}$ a odpovídající operaci $''$ algebry $\mathbf{B}$ platí pro každé $a \in A$

$$\varphi(a') = \varphi(a)'';$$

- pro každou konstantu c algebry $\mathbf{A}$ a odpovídající konstantu d algebry $\mathbf{B}$ platí

$$\varphi(c) = d.$$

Používá se následující terminologie:

- *monomorfismus*, neboli *vnoření*, je prostý homomorfismus (někdy se značí šipkou $\hookrightarrow$),
- *epimorfismus* je homomorfismus na (někdy se značí šipkou $\rightarrow$),
- *izomorfismus* je homomorfismus, který je bijekcí (užívá se symbol $\simeq$),

a dále

- *endomorfismem* algebry $\mathbf{A}$ rozumíme homomorfismus z $\mathbf{A}$ do $\mathbf{A}$,
- *automorfismem* nazýváme takový endomorfismus algebry $\mathbf{A}$, který je zároveň permutací.

Nechť $\mathbf{A}, \mathbf{B}, \mathbf{C}$ jsou algebry stejného typu a $\varphi : \mathbf{A} \rightarrow \mathbf{B}$ a $\psi : \mathbf{B} \rightarrow \mathbf{C}$ homomorfismy. Pak

- (1) složené zobrazení $\psi \circ \varphi$ je homomorfismus $\mathbf{A} \rightarrow \mathbf{C}$;
 (2) je-li φ izomorfismus, pak inverzní zobrazení φ^{-1} je izomorfismus $\mathbf{B} \rightarrow \mathbf{A}$.

25. Dokažte výše uvedené tvrzení o složení homomorfismů a * inverzním izomorfismu.

26. Rozhodněte, které z následujících zobrazení jsou homomorfismy:

$$\alpha : (\mathbb{C}, \cdot) \rightarrow (\mathbb{R}, \cdot), \quad z \mapsto |z|$$

$$\beta : (\mathbb{C}, +) \rightarrow (\mathbb{R}, +), \quad z \mapsto |z|$$

$$\gamma : (\mathbb{R}, +) \rightarrow (\mathbb{R}, \cdot), \quad x \mapsto 2^x$$

$$\delta : (\mathbb{C}, +, \cdot) \rightarrow (M_2(\mathbb{R}), +, \cdot), \quad a + bi \mapsto \begin{pmatrix} a & b \\ -b & a \end{pmatrix}$$

$$\eta : (\mathbb{Z}, +, \cdot) \rightarrow (\{0, \dots, n-1\}, + \bmod n, \cdot \bmod n), \quad x \mapsto x \bmod n$$

$$\zeta : (\{0, \dots, n-1\}, + \bmod n) \rightarrow (\mathbb{C}, \cdot), \quad k \mapsto e^{2\pi i \cdot \frac{k}{n}}$$

Které z nich jsou vnoření a epimorfismy? [Ř]

27. Zjistěte, zda je zobrazení $x \mapsto x - [x]$, kde $[x]$ značí dolní celou část, homomorfismem $(\mathbb{R}, +) \rightarrow (\langle 0, 1 \rangle, \oplus)$, přičemž $\oplus$ je sčítání „modulo 1“, tj. $x \oplus y = x + y - [x + y]$. [Ř]

28. Najděte všechny homomorfismy a) $(\mathbb{N}, +) \rightarrow (\mathbb{N}, +)$, b) $(\mathbb{N}, +, \cdot) \rightarrow (\mathbb{N}, +, \cdot)$, c) $(\mathbb{N}, +, 2) \rightarrow (\mathbb{N}, +, 10)$, d) $(\mathbb{N}, +) \rightarrow (\mathbb{N}, \cdot)$. [Ř]

29. Najděte všechny homomorfismy a) $(\mathbb{Z}, \cdot) \rightarrow (\mathbb{Z}, +)$, b) $(\mathbb{Z}, +) \rightarrow (\mathbb{N}, +)$, c) $(\mathbb{Z}, +) \rightarrow (\mathbb{N} \cup \{0\}, +)$, d)* $(\mathbb{Z}, +, \cdot) \rightarrow (\mathbb{Z}, +, \cdot)$. [Ř]

30. Označme $\mathbf{N}_0 = (\mathbb{N} \cup \{0\}, +)$ a $\mathbf{N}_1 = (\mathbb{N}, +)$. Najděte všechny homomorfismy a) $\mathbf{N}_0 \times \mathbf{N}_0 \rightarrow (\{1, -1\}, \cdot)$, b)* $\mathbf{N}_1 \times \mathbf{N}_1 \rightarrow (\{1, -1\}, \cdot)$. [Ř]

31. Buď $\mathbf{T}_n = (T_n, \circ)$ algebra všech zobrazení na množině $\{1, \dots, n\}$ s operací skládání zobrazení. Rozhodněte, zda existuje homomorfismus a) $\mathbf{T}_n \rightarrow (\mathbb{N}, +)$, b) $\mathbf{T}_n \rightarrow (\{0, 1\}, \cdot)$. [Ř]

32. Najděte všechny homomorfismy $\mathbf{A} \rightarrow \mathbf{B}$, kde $\mathbf{A} = (\{a, b, c, d\}, f)$, $f(a) = f(b) = c$, $f(c) = f(d) = d$ a $\mathbf{B} = (\{0, 1\}, g)$, $g(0) = g(1) = 1$.

33. * Buď $\mathbf{A}_n = (\{0, \dots, n-1\}, f_n)$ algebra s jednou unární operací definovanou předpisem $f_n(x) = (x+1) \bmod n$. Pro dané m, n , nalezněte všechny homomorfismy $\mathbf{A}_n \rightarrow \mathbf{A}_m$.

34. * Najděte nějaké vnoření $(M_n(\mathbb{Z}), +) \rightarrow (M_{2n}(\mathbb{Z}), \cdot)$. [Ř]

35. Buď $f : \mathbf{A} \rightarrow \mathbf{B}$ homomorfismus algeber a $X \subseteq A$. Označme $\mathbf{C} = \langle X \rangle_{\mathbf{A}}$ a $\mathbf{D} = \langle f(X) \rangle_{\mathbf{B}}$. Dokažte, že $D = f(C)$.

36. Buď $f : \mathbf{A} \rightarrow \mathbf{B}$ homomorfismus algeber a $X \subseteq A$ takové, že $\mathbf{A} = \langle X \rangle$. Pomocí předchozího cvičení dokažte, že f je epimorfismus právě tehdy, když $\mathbf{B} = \langle f(X) \rangle$.

37. Nechtě $\mathbf{A}, \mathbf{A}_1, \dots, \mathbf{A}_n$ jsou algebry stejného typu a $f_i : \mathbf{A} \rightarrow \mathbf{A}_i$, $i = 1, \dots, n$, homomorfismy. Dokažte, že zobrazení $f : \mathbf{A} \rightarrow \mathbf{A}_1 \times \dots \times \mathbf{A}_n$, $a \mapsto (f_1(a), \dots, f_n(a))$, je také homomorfismus.

Řekneme, že algebry $\mathbf{A}$ a $\mathbf{B}$ jsou *izomorfní*, značíme $\mathbf{A} \simeq \mathbf{B}$, pokud existuje izomorfismus $\mathbf{A} \rightarrow \mathbf{B}$. Neformálně řečeno, jak provádíme operace na prvcích algebry $\mathbf{A}$, tak provádíme odpovídající operace na obrazech těchto prvků v $\mathbf{B}$. Tedy izomorfní algebry mají stejné algebraické vlastnosti, jinými slovy, jsou „stejně až na přejmenování prvků“. Relace $\simeq$ je ekvivalencí na třídě všech algeber daného typu.

38. Dokažte, že algebry $(\{0, 1\}, + \bmod 2)$ a $(\{1, -1\}, \cdot)$ jsou izomorfní. [Ř]

39. Dokažte, že algebry $(\mathbb{R}^3, +, \times)$ a $\mathbf{SO}_3 = (SO_3, +, [., .])$ jsou izomorfní. Operace $\times$ je vektorové násobení v $\mathbb{R}^3$. Algebra $\mathbf{SO}_3$ má nosnou množinu všech antisymetrických matic 3×3 nad reálnými čísly (antisymetrická matice znamená, že $a_{ij} = -a_{ji}$; spec. $a_{ii} = 0$), na které bereme operaci sčítání a tzv. *komutátor*, definovaný $[A, B] = AB - BA$. [?] [Ř]

Chceme-li dokázat, že dané dvě algebry *nejsou* izomorfní, obvykle se hledá tzv. *invariant*, tj. vlastnost V taková, že kdykoliv jsou nějaké algebry $\mathbf{A}, \mathbf{B}$ izomorfní a $\mathbf{A}$ má vlastnost V , pak $\mathbf{B}$ má vlastnost V . Obecně lze říci, že invariantem je jakákoliv vlastnost, kterou lze vyjádřit pomocí kvantifikátorů, logických spojek, proměnných, rovnítka a operací daných algeber. Eventuálně lze využívat dalších pojmů, které jsou podobným způsobem definovány. Např.

- počet prvků algebry je invariantem (mezi různě velkými množinami neexistuje vůbec žádná bijekce);
- minimální počet generátorů je invariantem;
- rovnosti (komutativita, asociativita, apod.);
- existence významných prvků (např. vlastnosti typu „ $\exists x \forall y x * y = x$ “, což v lidském jazyce říká, že existuje něco jako nula vzhledem k násobení);
- pro grupy jsou velmi účinným invariantem řady prvků.

Příklad. Algebry $(\mathbb{N}, +)$ a $(\mathbb{R}, +)$ nejsou izomorfní hned z několika důvodů. Předně, nejsou stejně velké. Navíc $(\mathbb{N}, +) = \langle 1 \rangle$, kdežto algebru $(\mathbb{R}, +)$ nelze nagenarovat jedním prvkem. Kromě toho v $(\mathbb{R}, +)$ existuje nula (invariant „ $\exists x \forall y y + x = y$ “), v $\mathbb{N}$ nikoliv.

40. Dokažte, že vlastnosti uvedené v předchozím příkladě jsou invarianty.

41. Dokažte, že algebry $(\mathbb{C}, +)$ a $(\mathbb{R}, +) \times (\mathbb{R}, +)$ jsou izomorfní, avšak algebry $(\mathbb{C}, \cdot)$ a $(\mathbb{R}, \cdot) \times (\mathbb{R}, \cdot)$ nikoliv. [Ř]

42. Dokažte, že $(\mathbb{Z}, +) \not\cong (\mathbb{N}, \cdot)$, $(\mathbb{Q}, +) \not\cong (\mathbb{Q}^+, \cdot)$, ale $(\mathbb{R}, +) \simeq (\mathbb{R}^+, \cdot)$. [Ř]

43. Rozhodněte, které z následujících algeber jsou izomorfní: $(\mathbb{R}, +)$, $(\mathbb{R}, \cdot)$, $(\mathbb{R}^+, +)$, $(\mathbb{R}^+, \cdot)$. [Ř]

44. * Dokažte, že žádné dvě z následujících algeber nejsou izomorfní: $(\mathbb{N}, +)$, $(\mathbb{N}, \cdot)$, $(\mathbb{Z}, +)$, $(\mathbb{Z}, \cdot)$, $(\mathbb{Q}^+, +)$, $(\mathbb{Q}^+, \cdot)$, $(\mathbb{Q}, +)$, $(\mathbb{Q}, \cdot)$.

V následujících úlohách značí $n\mathbb{N} = \{na : a \in \mathbb{N}\} = \{a \in \mathbb{N} : n \mid a\}$.

45. * Rozhodněte, které z následujících algeber jsou izomorfní: $(\mathbb{N}, \cdot)$, $(2\mathbb{N}, \cdot)$, $(3\mathbb{N}, \cdot)$, $(\mathbb{N} \setminus 2\mathbb{N}, \cdot)$. [Ř]

46. * Rozhodněte, pro která m, n je $(m\mathbb{N}, \cdot) \simeq (n\mathbb{N}, \cdot)$.

Relaci $\sim$ na množině X nazýváme *ekvivalence*, pokud je

- (1) *reflexivní*, tj. $x \sim x$ pro všechna x ,
- (2) *tranzitivní*, tj. $x \sim y$ a $y \sim z$ implikuje $x \sim z$,
- (3) a *symetrická*, tj. $x \sim y$ právě tehdy, když $y \sim x$.

Blokem (nebo *třídou*) ekvivalence $\sim$ příslušnou prvku $x \in X$ rozumíme množinu

$$[x]_{\sim} = \{y \in X : x \sim y\}.$$

Pro daná x, y jsou příslušné bloky buď stejné (pokud $x \sim y$), nebo disjunktní; tvoří tedy rozklad množiny X .

Naopak, každému disjunktnímu rozkladu $X = \bigcup_{B \in \mathcal{B}} B$ přísluší ekvivalence definovaná předpisem $x \sim y$, pokud x, y leží ve stejném bloku.

47. Spočítejte počet ekvivalencí na tři, čtyř a pětiprvkové množině.

48. Rozhodněte, zda následující relace jsou ekvivalence:

- (1) Na množině $\mathbb{N}$ definujeme $a \sim b \Leftrightarrow a + b$ je sudé.
- (2) Na množině $P(\mathbb{N})$ všech podmnožin definujeme $A \sim B \Leftrightarrow A = B$ nebo $A \cap B = \emptyset$.
- (3) Na množině $\mathbb{C}$ definujeme $a \sim b \Leftrightarrow |a| = |b|$.

Pokud ano, kolik mají bloků? [Ř]

49. Buď $\mathbf{G} = (V, E)$ graf, definujme na množině V relaci $a \sim b \Leftrightarrow$ existuje cesta mezi vrcholy a, b . Jde o ekvivalenci? Co jsou její bloky? Jaká by byla odpověď, kdybychom uvažovali orientované cesty v orientovaném grafu? [Ř]

Buď $\mathbf{A}$ algebra. Ekvivalence $\sim$ na nosné množině A se nazývá *kongruence* algebry $\mathbf{A}$, pokud

- pro každou binární operaci $*$ algebry $\mathbf{A}$

$$a \sim c, b \sim d \quad \text{implikuje} \quad a * b \sim c * d;$$

- pro každou unární operaci $'$ algebry $\mathbf{A}$

$$a \sim b \quad \text{implikuje} \quad a' \sim b'.$$

Každá algebra $\mathbf{A}$ má alespoň dvě kongruence, říká se jim *nevlastní*: je to nejmenší kongruence $id = \{(a, a) : a \in A\}$ a největší kongruence $A \times A = \{(a, b) : a, b \in A\}$. Algebra, která jiné kongruence nemá, se nazývá *jednoduchá*.

50. Dokažte, že podmínka pro binární operaci $*$ je ekvivalentní následující podmínce:

$$\text{Pro každé } a \sim b \text{ a každé } c \text{ platí } a * c \sim b * c \text{ a } c * a \sim c * b.$$

Na blocích ekvivalence $\sim$ definujeme operace předpisy

- $[a] * [b] := [a * b]$ pro každou binární operaci $*$ algebry $\mathbf{A}$;
- $[a]' := [a']$ pro každou unární operaci $'$ algebry $\mathbf{A}$;
- $C := [c]$ pro každou konstantu c algebry $\mathbf{A}$.

Algebra

$$\mathbf{A}/\sim = (\{[a] : a \in A\}, G)$$

stejného typu jako $\mathbf{A}$ s výše uvedenými operacemi se nazývá *faktoralgebra algebry $\mathbf{A}$ podle kongruence $\sim$* .

51. Definujme relaci $x \sim y \Leftrightarrow |x| = |y|$ na množině komplexních čísel. Rozhodněte, zda jde o kongruenci algebry a) $(\mathbb{C}, +)$, b) $(\mathbb{C}, \cdot)$. [Ř]

52. Definujme relaci $A \sim B \Leftrightarrow \det A = \det B$ na množině reálných matic $n \times n$. Rozhodněte, zda jde o kongruenci algebry a) $(\mathbf{M}_n(\mathbb{R}), +)$, b) $(\mathbf{M}_n(\mathbb{R}), \cdot)$. [Ř]

- 53.** Definujme relaci $x \sim y \Leftrightarrow x - [x] = y - [y]$ na množině reálných čísel. Rozhodněte, zda jde o kongruenci algebry a) $(\mathbb{R}, +)$, b) $(\mathbb{R}, -)$, c) $(\mathbb{R}, \cdot)$. [Ř]
- 54.** Najděte všechny kongruence algebry $\mathbf{A} = (\{a, b, c, d\}, f)$ typu (1), kde $f(a) = f(b) = c$ a $f(c) = f(d) = d$.
- 55.** Najděte všechny kongruence algebry $\mathbf{A} = (\{0, \dots, n-1\}, f)$ typu (1), kde $f(k) = k + 1 \pmod{n}$.
- 56.** * Popište všechny algebry typu (1), které mají jen dvě kongruence.
- 57.** * Buď $\mathbf{G} = (G, *, ', e)$ grupa a $\mathbf{N}$ její normální podgrupa. Definujme relaci na G předpisem $a \sim b$ právě tehdy, když $a * b' \in N$. Dokažte, že $\sim$ je kongruencí grupy $\mathbf{G}$.
- 58.** * Buď $\mathbf{G} = (G, *, ', e)$ grupa a $\sim$ její kongruence. Dokažte, že blok $[e]$ tvoří normální podgrupu této grupy.
- 59.** * Buď $\mathbf{R} = (R, +, -, \cdot, 0)$ okruh a $\mathbf{I}$ jeho ideál. Definujme relaci na R předpisem $a \sim b$ právě tehdy, když $a - b \in I$. Dokažte, že $\sim$ je kongruencí okruhu $\mathbf{R}$.
- 60.** * Buď $\mathbf{R} = (R, +, -, \cdot, 0)$ okruh a $\sim$ jeho kongruence. Dokažte, že blok $[0]$ tvoří ideál tohoto okruhu.

Binární operace se často zapisují pomocí tzv. *Cayleyovy tabulky*. Hodnotu $a * b$ nalezneme na řádku popsaném hodnotou a v sloupci popsaném hodnotou b . Např.

$$\begin{array}{c|cc} \wedge & 0 & 1 \\ \hline 0 & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 1 \end{array} \qquad \begin{array}{c|cc} \vee & 0 & 1 \\ \hline 0 & 0 & 1 \\ 1 & 1 & 1 \end{array}$$

jsou Cayleovy tabulky logických operací $\wedge$ a $\vee$ na hodnotách 0,1.

- 61.** Definujme algebry $\mathbf{A} = (\{a, b, c\}, *)$ a $\mathbf{B} = (\{a, b, c, d, e\}, \circ)$ typu (2), kde operace $*$, $\circ$ jsou dány tabulkami

$$\begin{array}{c|ccc} * & a & b & c \\ \hline a & a & c & b \\ b & a & c & c \\ c & a & b & c \end{array} \qquad \begin{array}{c|ccccc} \circ & a & b & c & d & e \\ \hline a & a & e & c & a & a \\ b & e & d & e & b & b \\ c & a & e & c & a & c \\ d & c & b & a & e & e \\ e & a & e & a & d & b \end{array}$$

Najděte všechny podalgebry a kongruence těchto algeber.

- 62.** Definujme algebry $\mathbf{A} = (\{0, 1\}, *)$ a $\mathbf{B} = (\{0, 1, 2, 3\}, \circ)$ typu (2), kde operace $*$, $\circ$ jsou dány tabulkami

$$\begin{array}{c|cc} * & 0 & 1 \\ \hline 0 & 0 & 1 \\ 1 & 0 & 0 \end{array} \qquad \begin{array}{c|cccc} \circ & 0 & 1 & 2 & 3 \\ \hline 0 & 0 & 1 & 2 & 3 \\ 1 & 0 & 2 & 0 & 2 \\ 2 & 0 & 3 & 0 & 3 \\ 3 & 0 & 0 & 0 & 0 \end{array}$$

Rozhodněte, zda jsou následující zobrazení homomorfismy těchto algeber:

(1) $\varphi : A \rightarrow A$, $\varphi(0) = \varphi(1) = 0$.

- (2) $\varphi : A \rightarrow A$, $\varphi(0) = \varphi(1) = 1$.
 (3) $\varphi : A \rightarrow B$, $\varphi(0) = 0$, $\varphi(1) = 2$.
 (4) $\varphi : B \rightarrow A$, $\varphi(0) = \varphi(2) = 0$, $\varphi(1) = \varphi(3) = 1$.
 (5) $\varphi : B \rightarrow B$, $\varphi(0) = 0$, $\varphi(1) = 1$, $\varphi(2) = \varphi(3) = 2$.

[Ř]

63. Najděte všechny podalgebry a kongruence algebry $(\mathbb{N}, *)$ typu (2), kde $a * b = \max(a, b) + 1$.

2. USPOŘÁDANÉ MNOŽINY A SVAZY

Relaci $\leq$ na množině X nazýváme *částečné uspořádání*, pokud je

- (1) *reflexivní*, tj. $x \leq x$ pro všechna x ,
- (2) *tranzitivní*, tj. $x \leq y$ a $y \leq z$ implikuje $x \leq z$,
- (3) a *antisymetrická*, tj. $x \leq y$ a $y \leq x$ implikuje $x = y$.

Alternativně říkáme, že $(X, \leq)$ je *uspořádaná množina*. Uspořádání se nazývá *lineární*, pokud navíc pro každé x, y nastane $x \leq y$ nebo $y \leq x$. Pokud $x \leq y$ a $x \neq y$, píšeme $x < y$.

Řekneme, že prvek $a \in X$ je v $(X, \leq)$

- *největší*, pokud pro každé $b \in X$ platí $b \leq a$;
- *nejmenší*, pokud pro každé $b \in X$ platí $b \geq a$;
- *maximální*, pokud neexistuje žádné $b \in X$ takové, že $b > a$;
- *minimální*, pokud neexistuje žádné $b \in X$ takové, že $b < a$.

Nechť $Y \subseteq X$. Řekneme, že prvek $a \in X$ je

- *horní mez* množiny Y , pokud $a \geq y$ pro každý prvek $y \in Y$;
- *supremum* množiny Y , pokud to je nejmenší horní mez Y ; značí se $a = \sup Y$.
- *dolní mez* množiny Y , pokud $a \leq y$ pro každý prvek $y \in Y$;
- *infimum* množiny Y , pokud to je největší dolní mez Y ; značí se $a = \inf Y$.

Jinými slovy, supremum množiny Y je nejmenší prvek množiny X , který je větší než všechny prvky Y . Podobně, infimum množiny Y je největší prvek množiny X , který je menší než všechny prvky Y .

Uspořádaná množina se nazývá *svazově uspořádaná*, pokud v ní existují suprema a infima všech *dvoupvkových* podmnožin (pak také zřejmě existují suprema a infima všech *neprázdných konečných* podmnožin). Nazývá se *úplně svazově uspořádaná*, pokud v ní existují suprema a infima všech podmnožin. Často se používá značení

$$a \vee b = \sup\{a, b\} \quad a \wedge b = \inf\{a, b\}.$$

Příklad. • Lineární uspořádání jsou svazová, $a \vee b = \max(a, b)$, $a \wedge b = \min(a, b)$.
 • $(\mathbb{R}, \leq)$ je svazově uspořádaná, ale ne úplně, protože $\inf \mathbb{R}$ neexistuje.
 • $(\mathbb{R} \cup \{\pm\infty\}, \leq)$ je úplné svazově uspořádané.

Malou uspořádanou množinu $(X, \leq)$ je možné zakreslit pomocí tzv. *Hasseova diagramu*. Jde o graf, jehož vrcholy tvoří množina X , přičemž porovnatelné prvky jsou nakreslené tak, že menší je níže, a hrana mezi dvěma vrcholy a, b je nakreslena právě tehdy, když $a < b$ a neexistuje žádné c splňující $a < c < b$.

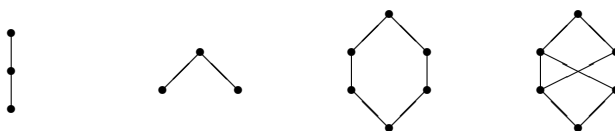
64. Zjistěte, zda existuje a jaký nejmenší počet prvků může mít uspořádaná množina taková, že

- (a) má alespoň dva maximální a alespoň jeden minimální prvek;
- (b) má alespoň dva maximální a alespoň jeden nejmenší prvek;

- (c) má alespoň dva největší, ale žádný nejmenší prvek;
- (d) má alespoň jeden maximální, ale žádný nejmenší prvek;
- (e) má alespoň jeden maximální, ale žádný minimální prvek;
- (f) má právě jeden maximální, ale žádný největší prvek;
- (g) každá podmnožina supremum, ale nějaká podmnožina nemá infimum;
- (h) jako (f), ale navíc je svazově uspořádaná;
- (k) každá její podmnožina má dolní i horní mez, ale přitom není svazově uspořádaná.

Uveďte příklady! [Ř]

65. Rozhodněte, zda jsou následující uspořádané množiny svazově uspořádané. [Ř]

66. Najděte nějaké lineární uspořádání na množině $\mathbb{N} \times \mathbb{N}$ a na množině $\mathbb{C}$.

Lemma. *Následující podmínky jsou ekvivalentní pro uspořádanou množinu $(X, \leq)$.*

- (1) $(X, \leq)$ je úplně svazově uspořádaná.
- (2) $V(X, \leq)$ existují infima všech množin a obsahuje největší prvek.
- (3) $V(X, \leq)$ existují suprema všech množin a obsahuje nejmenší prvek.

67. * Dokažte předešlé lemma. [Ř]

68. Buď X neprázdná množina a označme $P(X)$ množinu všech podmnožin množiny X . Dokažte, že je $\mathbf{P}(X) = (P(X), \subseteq)$ úplně svazově uspořádaná množina. [N]

69. Buď X neprázdná množina a označme $Eq(X)$ množinu všech ekvivalencí na množině X . Dokažte, že je $\mathbf{Eq}(X) = (Eq(X), \subseteq)$ úplně svazově uspořádaná množina. [N]

70. Nakreslete Hasseův diagram svazů $\mathbf{P}(\{0, 1, 2\})$ a $\mathbf{Eq}(\{0, 1, 2\})$.

71. Buď $\mathbf{A}$ algebra a označme $\text{Sub}(\mathbf{A})$ množinu všech podmnožin nosné množiny A uzavřených na operace algebry $\mathbf{A}$. Dokažte, že je $\mathbf{Sub}(\mathbf{A}) = (\text{Sub}(\mathbf{A}), \subseteq)$ úplně svazově uspořádaná množina. [N]

72. Buď $\mathbf{A}$ algebra a označme $\text{Con}(\mathbf{A})$ množinu všech kongruencí algebry $\mathbf{A}$. Dokažte, že je $\mathbf{Con}(\mathbf{A}) = (\text{Con}(\mathbf{A}), \subseteq)$ úplně svazově uspořádaná množina. [N]

73. Označme $P_{fin}(\mathbb{N})$ množinu všech *konečných* podmnožin množiny $\mathbb{N}$. Rozhodněte, zda je uspořádaná množina $(P_{fin}(\mathbb{N}), \subseteq)$ a) svazově, b) úplně svazově uspořádaná. [Ř]

74. Rozhodněte, zda jsou uspořádané množiny $(\mathbb{N}, |)$ a $(\mathbb{N} \cup \{0\}, |)$ a) svazově, b) úplně svazově uspořádané. Relací $|$ rozumíme relaci dělitelnosti (tj. a „je

menší než“ b , pokud a dělí b); uvědomte si, že 0 je dělitelná jakýmkoliv přirozeným číslem. Co jsou $\sup$ a $\inf$, pokud existují? [Ř]

75. Označme F množinu všech funkcí $\mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$. Pro $f, g \in F$ definujme $f \leq g$, pokud $f(x) \leq g(x)$ pro všechna $x \in \mathbb{R}$. Je uspořádaná množina $(F, \leq)$ a) svazově, b) úplně svazově uspořádaná? Jaká by byla odpověď, kdybychom uvažovali funkce $\langle 0, 1 \rangle \rightarrow \langle 0, 1 \rangle$? [Ř]

76. Definujme uspořádání na množině $\mathbb{R} \times \mathbb{R}$ předpisem $(a_1, a_2) \leq (b_1, b_2)$, pokud $a_0 = b_0$ a $a_1 \leq b_1$. Je $(\mathbb{R} \times \mathbb{R}, \leq)$ uspořádaná množina? Pro které dvojice párů existuje supremum a infimum? [Ř]

Svazem nazýváme algebra $\mathbf{L} = (L, \wedge, \vee)$ typu (2,2) splňující pro každé $x, y, z \in L$ podmínky

- (1) $x \vee (y \wedge z) = (x \vee y) \wedge z$ a $x \wedge (y \vee z) = (x \wedge y) \vee z$ (*asociativita*);
- (2) $x \vee y = y \vee x$ a $x \wedge y = y \wedge x$ (*komutativita*);
- (3) $x \vee x = x$ a $x \wedge x = x$ (*idempotence*);
- (4) $x \vee (x \wedge y) = x$ a $x \wedge (x \vee y) = x$ (*absorpce*).

Jak je vidět z následujících čtyřech cvičení, svazy a svazově uspořádané množiny jsou de facto totéž, jde jen o formu zápisu (jednou jde o uspořádání, podruhé o algebra). Tyto pojmy budeme volně zaměňovat.

77. * Buď $(L, \wedge, \vee)$ svaz a definujme relaci $\leq$ na L podmínkou

$$a \leq b \iff a \wedge b = a.$$

Dokažte, že $(L, \leq)$ je svazově uspořádaná množina.

78. Buď $(L, \leq)$ svazově uspořádaná množina a označme $a \wedge b = \inf(a, b)$ a $a \vee b = \sup(a, b)$. Dokažte, že algebra $(L, \wedge, \vee)$ je svaz.

79. Buď $(L, \wedge, \vee)$ svaz, vytvořme z něj výše uvedenými způsoby nejprve svazově uspořádanou množinu, a poté zpátky svaz. Dokažte, že obdržíme zpět původní svaz.

80. Buď $(L, \leq)$ svazově uspořádaná množina, vytvořme z ní výše uvedenými způsoby nejprve svaz, a poté zpátky svazově uspořádanou množinu. Dokažte, že obdržíme zpět původní uspořádání.

81. Co jsou operace $\wedge, \vee$ ve svazu $\mathbf{P}(X)$? [Ř]

82. Co jsou operace $\wedge, \vee$ ve svazu $\mathbf{Eq}(X)$? Dokažte, že $\wedge$ je průnik a že spojením ekvivalencí $\sim$ a $\approx$ je ekvivalence

$$\{(a, b) \in X \times X : \exists u_0, \dots, u_n \in X \ a = u_0 \sim u_1 \approx u_2 \sim u_3 \approx u_4 \cdots u_n = b\}.$$

83. Dokažte, že ve svazu $\mathbf{Sub}(\mathbf{A})$ je $B \wedge C = B \cap C$ a $B \vee C$ je nosná množina podalgebry $\langle B \cup C \rangle_{\mathbf{A}}$.

84. * Co jsou operace $\wedge, \vee$ ve svazu $\mathbf{Con}(\mathbf{A})$? [Ř]

85. Nakreslete všechny (až na izomorfismus) svazy s nejvýše pěti prvky.

Dále se budeme věnovat algebraickým vlastnostem svazů.

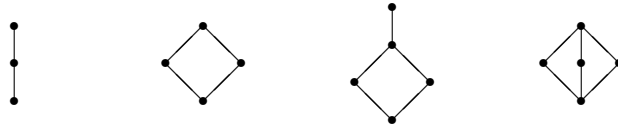
86. Rozhodněte, zda následující množiny tvoří podsvaz svazu $\mathcal{P}(\mathbb{N})$: a) konečné podmnožiny $\mathbb{N}$, b) podmnožiny množiny sudých čísel, c) podmnožiny $\mathbb{N}$ uzavřené na operaci sčítání, d) podmnožiny $\mathbb{N}$ obsahující prvek 1. [Ř]

87. Buď $\mathbf{A}$ algebra. Rozhodněte, a) zda $\mathbf{Sub}(\mathbf{A})$ tvoří podsvaz svazu $\mathbf{P}(A)$, b) zda $\mathbf{Con}(\mathbf{A})$ tvoří podsvaz svazu $\mathbf{Eq}(A)$. [Ř]

88. ** Buď X konečná množina. Najděte nejmenší množinu generátorů svazu $\mathbf{Eq}(X)$. [Ř]

89. Buď $\mathbf{L}_1, \mathbf{L}_2$ svazy a $\varphi : L_1 \rightarrow L_2$ bijekce splňující $x \leq y$ právě tehdy, když $\varphi(x) \leq \varphi(y)$. Dokažte, že je φ izomorfismus $\mathbf{L}_1 \simeq \mathbf{L}_2$.

90. a) Zjistěte, zda jsou následující svazy *jednoduché*, tj. zda mají jen 2 kongruence. b) Spočítejte svazy kongruencí těchto svazů. [Ř]

91. * Buď $\mathbf{V}$ vektorový prostor nad tělesem $\mathbf{T}$ dimenze alespoň 2. Dokažte, že svaz $\mathbf{Sub}(\mathbf{V})$ jeho podprostorů je jednoduchý. [?]

Svaz se nazývá *modulární*, pokud pro každé $a \leq b$ a každé c platí rovnost

$$(c \vee a) \wedge b = (c \wedge b) \vee a.$$

Svaz se nazývá *distributivní*, pokud pro každé a, b, c platí rovnosti

$$a \wedge (b \vee c) = (a \wedge b) \vee (a \wedge c) \quad \text{a} \quad a \vee (b \wedge c) = (a \vee b) \wedge (a \vee c).$$

92. Dokažte, že svaz splňuje pro každé a, b, c rovnost $a \wedge (b \vee c) = (a \wedge b) \vee (a \wedge c)$ právě tehdy, když splňuje pro každé a, b, c rovnost $a \vee (b \wedge c) = (a \vee b) \wedge (a \vee c)$.

93. Dokažte, že distributivní svazy jsou modulární.

Označme následující svazy

94. Dokažte, že svaz $\mathbf{M}_3$ je modulární, ale není distributivní. Dokažte, že $\mathbf{N}_5$ není modulární.

95. * Dokažte, že svaz je modulární právě tehdy, když neobshuje podsvaz izomorfní svazu $\mathbf{N}_5$.

96. * Dokažte, že svaz je distributivní právě tehdy, když neobshuje podsvaz izomorfní svazu $\mathbf{M}_3$ ani $\mathbf{N}_5$.

97. Rozhodněte, zda je svaz $\mathbf{P}(X)$ a) modulární, b) distributivní. [Ř]

98. Rozhodněte, zda je svaz $\mathbf{Eq}(X)$ a) modulární, b) distributivní. [Ř]

99. Rozhodněte, zda je svaz $(\mathbb{N}, |)$ a) modulární, b) distributivní. [Ř]

- 100.** Označme D_n množinu všech dělitelů čísla n . Dokažte, že existuje množina X taková, že $(D_n, |) \simeq \mathbf{P}(X)$ právě tehdy, když n není dělitelné žádnou druhou mocninou prvočísla. [Ř]
- 101.** Buď $\mathbf{V}$ vektorový prostor nad tělesem $\mathbf{T}$ dimenze alespoň 2. Rozhodněte, zda je svaz $\mathbf{Sub}(\mathbf{V})$ jeho podprostorů a) modulární, b) distributivní. [Ř]
- 102.** Je svaz $\mathbf{Sub}(\mathbf{A})$ pro každou algebru $\mathbf{A}$ distributivní? Je modulární? Pokud ano, dokažte, pokud ne, uveďte protipříklad.
- 103.** Je svaz $\mathbf{Con}(\mathbf{A})$ pro každou algebru $\mathbf{A}$ distributivní? Je modulární? Pokud ano, dokažte, pokud ne, uveďte protipříklad.
- 104.** Je svaz $\mathbf{Sub}(\mathbf{L})$ pro každý svaz $\mathbf{L}$ distributivní? Je modulární? Pokud ano, dokažte, pokud ne, uveďte protipříklad.
- 105.** Je svaz $\mathbf{Con}(\mathbf{L})$ pro každý svaz $\mathbf{L}$ distributivní? Je modulární? Pokud ano, dokažte, pokud ne, uveďte protipříklad. [Ř]
- 106.** Buď C množina všech konvexních podmnožin roviny. Dokažte, že je $(C, \subseteq)$ svaz (co jsou operace $\vee, \wedge$?) a rozhodněte, zda je a) modulární, b) distributivní. [Ř]
- 107.** * Dokažte, že $\mathbf{Sub}(P(X), \cap, \cup, ', \emptyset, X) \simeq \mathbf{Eq}(X)$. (Zde $'$ značí doplněk množiny.)
- 108.** ** Dokažte, že každý distributivní svaz lze vnořit do svazu $\mathbf{P}(X)$ pro nějakou množinu X .

Grupy

1. PŘÍKLADY A ZÁKLADNÍ VLASTNOSTI

Grupou nazýváme algebra $\mathbf{G} = (G, *, ', e)$ typu $(2, 1, 0)$ splňující pro každé $a, b, c \in G$

- (1) $a * (b * c) = (a * b) * c$,
- (2) $a * e = e * a = a$,
- (3) $a * a' = a' * a = e$.

Grupa se nazývá *abelovská*, pokud je operace $*$ komutativní, tj. $a * b = b * a$ pro každé $a, b \in G$. Algebry $(A, *)$ splňující podmínku (1) se nazývají *pologrupy*, algebry $(A, *, e)$ splňující podmínky (1) a (2) se nazývají *monoidy*.

Zobrazení $L_a, R_a : G \rightarrow G$ definovaná $L_a(x) = a * x$, $R_a(x) = x * a$ se nazývají *levá* a *pravá* translace prvku a v grupě G . Jsou to permutace na G . Naopak, pokud algebra $(G, *, e)$ splňuje podmínky (1) a (2) a všechny její translace jsou permutace, pak existuje (jednoznačně určená) operace $'$ taková, že $\mathbf{G} = (G, *, ', e)$ je grupa.

Příklad.

(1) Abelovské grupy:

- (Aditivní) grupa celých čísel $\mathbb{Z} = (\mathbb{Z}, +, -, 0)$.
- *Cyklické grupy* $\mathbb{Z}_n = (\{0, 1, \dots, n-1\}, + \bmod n, - \bmod n, 0)$.
- Pro libovolné těleso $\mathbf{T}$ lze uvažovat
  - aditivní grupu $(T, +, -, 0)$ a
  - multiplikační grupu $\mathbf{T}^* = (T \setminus \{0\}, \cdot, ^{-1}, 1)$.
 (Připomeňme tělesa $\mathbb{Q}, \mathbb{R}, \mathbb{C}$ a konečná tělesa $\mathbb{Z}_p$.)
- Obecněji, pro libovolný komutativní okruh $\mathbf{R}$ lze uvažovat *grupu invertibilních prvků* $\mathbf{R}^*$.
Zvláště zajímavým případem je grupa $\mathbb{Z}_n^*$ s nosnou množinou všech čísel $k \in \{1, \dots, n-1\}$ nesoudělných s n , operací násobení modulo n a s jednotkovým prvkem 1. Z Eulerovy věty plyne, že $a' = a^{\varphi(n)-1} \bmod n$.
- Grupa komplexních jednotek $(\{z \in \mathbb{C} : |z| = 1\}, \cdot, ^{-1}, 1)$ a její podgrupy. Mezi nimi jmenujme např. grupy $\mathbb{C}_n$ sestávající ze všech kořenů polynomu $x^n - 1$ a tzv. *Prüferovu p -grupu* $\mathbb{C}_{p^\infty} = \bigcup_{k=1}^{\infty} \mathbb{C}_{p^k}$ sestávající ze všech komplexních čísel z splňujících $z^{p^n} = 1$ pro nějaké n .

(2) Neabelovské grupy:

- *Symetrická grupa*

$$\mathbf{S}_X = (\{g : g \text{ je permutace na } X\}, \circ, ^{-1}, id),$$

kde $\circ$ značí skládání permutací, $^{-1}$ invertování permutací a id identitu. Je-li $X = \{1, \dots, n\}$, pak místo $\mathbf{S}_X$ píšeme $\mathbf{S}_n$. Mezi jejími podgrupami zmiňme

- *alternující grupu* $\mathbf{A}_n$ všech sudých permutací;
- *dihedrál ní grupu* $\mathbf{D}_{2n}$ všech symetrií pravidelného n -úhelníka;
- nejrůznější grupy symetrií geometrických těles, automorfismů grafů a dalších struktur, ...

- *Obecná lineární grupa*

$$\mathbf{GL}_n(\mathbf{T}) = (\{A : A \text{ je regulární matice } n \times n \text{ nad tělesem } \mathbf{T}\}, \cdot, ^{-1}, E),$$

kde $\cdot$ značí maticové násobení, $^{-1}$ invertování (regulárních) matic a E jednotkovou matici. Mezi jejími podgrupami zmiňme např.

- speciální lineární grupu $\mathbf{SL}_n(\mathbf{T})$ všech matic s determinantem 1;
- ortogonální grupu $\mathbf{GO}_n(\mathbf{T})$ všech ortogonálních matic, tj. takových A co splňují $AA^T = E$. (Nad tělesem $\mathbb{R}$ to odpovídá maticím, jejichž řádky, resp. sloupce, jsou ortonormální vektory vzhledem k standardnímu skalárnímu součinu.)
- Kvaternionová grupa $\mathbf{Q} = \{\pm 1, \pm i, \pm j, \pm k\}$ s násobením daným $i^2 = j^2 = k^2 = -1$, $ij = -ji = k$, $ik = -ki = -j$, $jk = -kj = i$.

Symetrické a lineární grupy jsou v jistém smyslu charakteristické příklady, neboť každou grupu lze vnořit do nějaké symetrické grupy (*Cayleyova reprezentace*) a každou konečnou grupu lze vnořit do nějaké obecné lineární grupy nad libovolným tělesem (*lineární reprezentace*).

n	grupy s n prvky
1	$\mathbb{Z}_1$
2	$\mathbb{Z}_2$
3	$\mathbb{Z}_3$
4	$\mathbb{Z}_4, \mathbb{Z}_2 \times \mathbb{Z}_2$
5	$\mathbb{Z}_5$
6	$\mathbb{Z}_6, \mathbf{S}_3 = \mathbf{D}_6$
7	$\mathbb{Z}_7$
8	$\mathbb{Z}_8, \mathbb{Z}_2 \times \mathbb{Z}_4, \mathbb{Z}_2 \times \mathbb{Z}_2 \times \mathbb{Z}_2, \mathbf{D}_8, \mathbf{Q}$
	...
p	$\mathbb{Z}_p$
p^2	$\mathbb{Z}_{p^2}, \mathbb{Z}_p \times \mathbb{Z}_p$
$2p$	$\mathbb{Z}_{2p}, \mathbf{D}_{2p}$

Tabulka obsahuje seznam všech malých grup a několik obecných výsledků; zde p značí libovolné prvočíslo. Každá grupa s n prvky je izomorfní právě jedné z grup uvedených v pravém sloupci.

109. Rozhodněte, zda pro danou množinu A a danou operaci (označme ji zatím $*$) existují operace $'$ a konstanta e tak, aby $(A, *, ', e)$ byla grupa. Které z těchto grup jsou abelovské?

- (1) $A = \mathbb{Q}$, operace $\cdot$.
- (2) $A = \mathbb{Q}$, operace $-$.
- (3) $A = \mathbb{Q}$, operace $*$ definovaná $a * b = |a \cdot b|$.
- (4) $A = \mathbb{Q}$, operace $\circ$ definovaná $a \circ b = a \cdot b$ pro $a > 0$ a $a \circ b = \frac{a}{b}$ pro $a < 0$.
- (5) $A = \mathbb{Z}$, operace $*$ definovaná $a * b = a + (-1)^a b$.
- (6) $A = M_n(\mathbb{Q})$, operace $+$.
- (7) $A = M_n(\mathbb{Q})$, operace $\cdot$.
- (8) $A = GL_n(\mathbb{Z})$, operace $\cdot$.
- (9) $A = P(X)$, operace $\cap$.
- (10) $A = P(X)$, operace $\cup$.
- (11) $A = P(X)$, operace Δ definovaná $U \Delta V = (U \setminus V) \cup (V \setminus U)$.

Zde $P(X)$ značí množinu všech podmnožin dané množiny X . [Ř]

110. Buď $\mathbf{G} = (G, *, ', e)$ grupa a $a \in G$. Definujme novou operaci na $\mathbf{G}$ předpisem $x \circ y = x * a * y$. Dokažte, že existují operace $"$ a konstanta u tak, aby $(G, \circ, ", u)$ byla grupa. [Ř]

111. Buď $\mathbf{G} = (G, *, ', e)$ grupa a $a, b, c \in G$. Spočítejte všechny $x \in G$ takové, že $c * ((a^2 * x) * b') = c' * b^2$. [Ř]

112. Dokažte, že $\mathbb{Z}_n^*$ je skutečně grupa. Najděte a) prvek 10^{-1} v grupě $\mathbb{Z}_{47}^*$, b) prvek 20^{-1} v grupě $\mathbb{Z}_{97}^*$. [N] [Ř]

Řádem grupy $\mathbf{G}$ se rozumí velikost množiny G .

Řádem prvku a v grupě $\mathbf{G}$ se rozumí nejmenší $n > 0$ takové, že $a^n = e$, pokud takové n existuje; v opačném případě je řád ∞ . Řád prvku se značí $|a|$. Je-li grupa $\mathbf{G}$ konečná, pak řád každého jejího prvku dělí $|G|$.

113. Dokažte, že v každé grupě sudého řádu existuje prvek řádu 2.

114. Dokažte, že každá grupa, ve které mají všechny prvky řád 1 nebo 2, je abelovská.

115. * Buď $\mathbf{G} = (G, *, ', e)$ grupa a a její prvek řádu mn , kde m, n jsou nesoudělné. Pak existuje $b, c \in G$ takové že $a = b * c$ a $|b|$ dělí m a $|c|$ dělí n . [N] [Ř]

116. Buď $\mathbf{G} = (G, *, ', e)$ grupa a a, b její prvky konečného řádu splňující $a * b = b * a$. a) Dokažte, že $a * b$ je konečného řádu a $|a * b|$ dělí $\text{NSN}(|a|, |b|)$. b) * Jsou-li $|a|, |b|$ nesoudělné, dokažte, že $|a * b| = |a| \cdot |b|$.

Podalgebry grupy $\mathbf{G} = (G, *, ', e)$ se nazývají *podgrupy*. Jinými slovy, je-li $H \subseteq G$ podmnožina obsahující prvek e a splňující pro každé $a, b \in H$ podmínky $a' \in H$ a $a * b \in H$, pak grupu $\mathbf{H} = (H, *, ', e)$ nazýváme podgrupou grupy $\mathbf{G}$ (operacemi se rozumí restrikce původních operací na množinu H); též říkáme, že množina H tvoří *podgrupu* grupy $\mathbf{G}$. Píšeme $\mathbf{H} \leq \mathbf{G}$. Podgrupy $\mathbf{G}$ a $\{e\}$ nazýváme *nevlastní*.

Věta (Lagrangeova). *Je-li $\mathbf{H}$ podgrupa konečné grupy $\mathbf{G}$, pak $|H|$ dělí $|G|$.*

117. Dokažte, že podmnožina $H \subseteq G$ tvoří podgrupu grupy $\mathbf{G} = (G, *, ', e)$ právě tehdy, když $a * b' \in H$ pro každé $a, b \in H$. [Ř]

118. Dokažte, že *konečná* podmnožina $H \subseteq G$ tvoří podgrupu grupy $\mathbf{G} = (G, *, ', e)$ právě tehdy, když $a * b \in H$ pro každé $a, b \in H$.

119. a) Buď $\mathbf{G}$ libovolná grupa. Musí její prvky konečného řádu tvořit podgrupu? Musí její prvky nekonečného řádu tvořit podgrupu? b) Odpovězte na tyto otázky, je-li $\mathbf{G}$ abelovská. [?]

120. Buď $\mathbf{G} = (G, *, ', e)$ grupa a $\mathbf{A}, \mathbf{B}$ její podgrupy. Dokažte, že a) $A \cap B$ tvoří podgrupu, b) $A \cup B$ tvoří podgrupu právě tehdy, když $A \subseteq B$ nebo $B \subseteq A$; c) $AB = \{a * b : a \in A, b \in B\}$ tvoří podgrupu právě tehdy, když $AB = BA$.

121. * Buď $\mathbf{G}$ konečná grupa a $\mathbf{A}, \mathbf{B}$ její podgrupy. Dokažte, že $|A| \cdot |B| = |A \cap B| \cdot |AB|$.

122. Buď $\mathbf{G}$ grupa velikosti p^k , p prvočíslo. Dokažte, že $\mathbf{G}$ obsahuje prvek řádu p . [Ř]

Nejmenší podgrupa grupy $\mathbf{G} = (G, *, ', e)$ obsahující danou množinu $X \subseteq G$ se nazývá *podgrupa generovaná množinou* X a značí se $\langle X \rangle_{\mathbf{G}}$. Platí

$$\langle X \rangle_{\mathbf{G}} = \{x_1^{k_1} * x_2^{k_2} * \dots * x_n^{k_n} : x_1, \dots, x_n \in X, k_1, \dots, k_n \in \mathbb{Z}\}.$$

Rozumí se $x^k = \underbrace{x * \dots * x}_k$ pro $k > 0$, $x^k = \underbrace{x' * \dots * x'}_{-k}$ pro $k < 0$ a $x^0 = e$.

123. Dokažte předchozí tvrzení.

124. Buď $\mathbf{G} = (G, *, ', e)$ grupa a $\mathbf{A}, \mathbf{B}$ její podgrupy. Dokažte, že

$$\langle A \cup B \rangle = \{a_1 * b_1 * \dots * a_n * b_n : a_1, \dots, a_n \in A, b_1, \dots, b_n \in B\}.$$

125. Dokažte, že řád prvku je roven řádu podgrupy, kterou generuje.

Buď $\mathbf{G} = (G, *, ', e)$ a $\mathbf{H} = (H, \cdot, ^{-1}, 1)$ grupy. Zobrazení φ je homomorfismus $\mathbf{G} \rightarrow \mathbf{H}$, pokud pro každé $a, b \in G$ platí

$$\varphi(a * b) = \varphi(a) \cdot \varphi(b).$$

Pojmy *monomorfismus* (neboli *vnoření*), *epimorfismus*, *izomorfismus*, *endomorfismus* a *automorfismus* se používají stejně jako pro obecné algebry. Definujeme

- *jádro* homomorfismu φ předpisem

$$\text{Ker}(\varphi) = \{a \in G : \varphi(a) = 1\};$$

- *obraz* homomorfismu φ předpisem

$$\text{Im}(\varphi) = \{b \in H : b = \varphi(a) \text{ pro nějaké } a \in G\}.$$

Jádro tvoří (normální) podgrupu grupy $\mathbf{G}$ a obraz tvoří (ne nutně normální) podgrupu grupy $\mathbf{H}$. Homomorfismus je prostý právě tehdy, když je jeho jádro triviální.

126. Buď $\mathbf{G}, \mathbf{G}_1, \dots, \mathbf{G}_n$ abelovské grupy a $f_i : \mathbf{G}_i \rightarrow \mathbf{G}$, $i = 1, \dots, n$, homomorfismy. Dokažte, že zobrazení

$$f : \mathbf{G}_1 \times \dots \times \mathbf{G}_n \rightarrow \mathbf{G}, \quad (a_1, \dots, a_n) \mapsto f_1(a_1) * \dots * f_n(a_n)$$

je také homomorfismus.

127. Buď $\mathbf{G} = (G, *, ', e)$ grupa. Dokažte, že zobrazení $G \times G \rightarrow G$, $(x, y) \mapsto x * y$, je homomorfismus právě tehdy, když je $\mathbf{G}$ abelovská.

128. Dokažte, že zobrazení $x \mapsto x'$ je automorfismus grupy $\mathbf{G} = (G, *, ', e)$ právě tehdy, když je $\mathbf{G}$ abelovská.

129. Dokažte, že zobrazení $x \mapsto x * x$ je endomorfismus grupy $\mathbf{G} = (G, *, ', e)$ právě tehdy, když je $\mathbf{G}$ abelovská.

130. Buď $\mathbf{G} = (G, *, ', e)$ grupa. Dokažte, že zobrazení $\psi : G \rightarrow G$ splňuje podmínku $\psi(x * y) = \psi(y) * \psi(x)$ pro každé $x, y \in G$ právě tehdy, když existuje automorfismus φ grupy $\mathbf{G}$ takový, že $\psi(x) = \varphi(x')$ pro všechna $x \in G$. [?]

Izomorfismem rozumíme bijektivní homomorfismus. Řekneme, že grupy $\mathbf{G}$ a $\mathbf{H}$ jsou *izomorfní*, značíme $\mathbf{G} \simeq \mathbf{H}$, pokud existuje izomorfismus $\mathbf{G} \rightarrow \mathbf{H}$.

Tvrzení. Buď $\mathbf{G} = (G, \cdot, ^{-1}, 1)$ abelovská grupa, $\mathbf{A}, \mathbf{B}$ její podgrupy a předpokládejme, že $A \cap B = \{e\}$ a $AB = G$. Pak $\mathbf{G} \simeq \mathbf{A} \times \mathbf{B}$.

131. Dokažte předchozí tvrzení.

Chceme-li dokázat, že dané dvě grupy *nejsou* izomorfní, hodí se nalézt tzv. *invariant* (vlastnost zachovávaná izomorfismem), který v jedné grupě platí a v druhé nikoliv — viz konec úvodní kapitoly sbírky. Jedním z nejužitečnějších invariantů je v případě grup existence a počet prvků daného řádu, viz následující cvičení.

132. Necht' $\varphi : \mathbf{G} \rightarrow \mathbf{H}$ je izomorfismus grup. Dokažte, že pro každé $a \in G$ platí $|a| = |\varphi(a)|$. [N]

133. Najděte dvě *neizomorfní* grupy, které mají stejný počet prvků všech řádů. [Ř]

134. * Najděte dvě *konečné neizomorfní* grupy, které mají stejný počet prvků všech řádů. [?]

135. Dokažte, že grupy uvedené v tabulce malých grup jsou navzájem *neizomorfní*.

136. Dokažte, že neexistují jiné dvou, tří a čtyřprvkové grupy (až na izomorfismus). [N]

137. * Dokažte, že neexistují jiné šestiprvkové grupy (až na izomorfismus). [N]

138. ** Dokažte, že neexistují jiné osmi a devítiprvkové grupy (až na izomorfismus).

Prvky a, b grupy $\mathbf{G} = (G, *, ', e)$ se nazývají *konjugované*, pokud existuje prvek $c \in G$ takový, že $a = c * b * c'$.

139. Dokažte, že relace definovaná $x \sim y \Leftrightarrow x, y$ jsou konjugované, je ekvivalence na množině G . Jak vypadá v případě, že je $\mathbf{G}$ abelovská? [Ř]

2. CYKLIČKÉ A ABELOVSKÉ GRUPY

140. Spočtete a) řád prvku 60 v grupě $\mathbb{Z}_{64}$, b) řád prvku 18 v grupě $\mathbb{Z}_{37}$, c) řád prvku 11 v grupě $\mathbb{Z}_{122}^*$, d) řád prvku 7 v grupě $\mathbb{Z}_{17}^*$. [Ř]

141. Určete, kolik prvků kterého řádu obsahují grupy a) $\mathbb{Z}_{16}$, b) $\mathbb{Z}_{16}^*$.

142. Určete, kolik prvků kterého řádu obsahují grupy a) $\mathbb{Z}_{24}$, b) $\mathbb{Z}_{24}^*$.

143. Pro každé $n \in \mathbb{N} \cup \{\infty\}$ najděte v grupě $\mathbb{C}^*$ prvek řádu n . [Ř]

144. * Dokažte, že pokud $k \mid n$, pak grupa $\mathbb{Z}_n$ obsahuje právě $\varphi(k)$ prvků řádu k , kde φ je Eulerova funkce.

145. Sečtete $\sum_{k \mid n} \varphi(k)$. [N] [Ř]

146. Rozhodněte, zda množina $\{z \in \mathbb{C} : |z| = 1\}$ tvoří podgrupu grupy a) $\mathbb{C}$, b) $\mathbb{C}^*$. [Ř]

147. Rozhodněte, zda iracionální čísla tvoří podgrupu grupy a) $\mathbb{R}$, b) $\mathbb{R}^*$. [Ř]

148. Dokažte, že libovolné dvě vlastní podgrupy grupy $\mathbb{Q}$ mají netriviální průnik. Platí toto tvrzení i pro grupu $\mathbb{R}$? [Ř]

- 149.** Dokažte, že $\mathbb{Q} = \langle \{\frac{1}{n} : n \in \mathbb{N}\} \rangle$. Existuje nějaká konečná množina generátorů této grupy? [Ř]
- 150.** Spočtěte prvky podgrup $\langle 28, 63 \rangle_{\mathbb{Z}}$ a $\langle 15, 18, 40 \rangle_{\mathbb{Z}}$. [Ř]
- 151.** Spočtěte prvky podgrup $\langle 18, 33, 69 \rangle_{\mathbb{Q}}$, $\langle \frac{3}{4} \rangle_{\mathbb{Q}}$, $\langle \frac{3}{4}, \frac{2}{7} \rangle_{\mathbb{Q}}$ a $\langle \frac{2}{3}, \frac{2}{5} \rangle_{\mathbb{Q}}$. [Ř]
- 152.** Spočtěte prvky grup $\langle i \rangle_{\mathbb{C}^*}$, $\langle -\frac{1}{2} + \frac{\sqrt{3}}{2}i \rangle_{\mathbb{C}^*}$ a $\langle 2, i \rangle_{\mathbb{C}^*}$. [Ř]
- 153.** Dokažte, že $\mathbb{Z}_n = \langle a \rangle$ právě tehdy, když jsou a, n nesoudělné. [N]
- 154.** * Užitím předchozího cvičení dokažte, že grupa $\mathbb{Z}_n$ obsahuje právě $\varphi(k)$ prvků řádu k , pro každé $k \mid n$.
- 155.** Užitím předchozího cvičení sečtěte řadu $\sum_{k \mid n} \varphi(k)$. [Ř]
- 156.** * Spočtěte všechny podgrupy grupy $\mathbb{Z}$.
- 157.** Spočtěte všechny podgrupy grup $\mathbb{Z}_8$, $\mathbb{Z}_{12}$ a $\mathbb{Z}_{54}$.
- 158.** Spočtěte všechny podgrupy grup $\mathbb{Z}_5^*$, $\mathbb{Z}_7^*$ a $\mathbb{Z}_8^*$.
- 159.** Dokažte, že podgrupa $a\mathbb{Z}_n = \{ax \bmod n : x = 0, \dots, n-1\}$ grupy $\mathbb{Z}_n$ je generovaná prvkem $\text{NSD}(a, n)$. [N]
- 160.** Užitím předchozího cvičení dokažte, že podgrupy grupy $\mathbb{Z}_n$ jsou právě $a\mathbb{Z}_n$, $a \mid n$.
- 161.** Která z následujících zobrazení jsou homomorfismy $\mathbb{Z} \rightarrow \mathbb{Z}$?
- $$x \mapsto 3x; \quad x \mapsto x + 3; \quad x \mapsto x^3; \quad x \mapsto 1; \quad x \mapsto 0$$
- [Ř]
- 162.** Která z následujících zobrazení jsou homomorfismy $\mathbb{C}^* \rightarrow \mathbb{R}^*$?
- $$x \mapsto 3|x|; \quad x \mapsto |x| + 3; \quad x \mapsto |x|^3; \quad x \mapsto 1; \quad x \mapsto 1/|x|$$
- [Ř]
- 163.** Která z následujících zobrazení jsou homomorfismy?
- $$\mathbb{Z}_4 \rightarrow \mathbb{C}^*, \quad a \mapsto i^a; \quad \mathbb{Z}_5 \rightarrow \mathbb{C}^*, \quad a \mapsto i^a; \quad \mathbb{Z} \rightarrow \mathbb{C}^*, \quad a \mapsto i^a$$
- [Ř]
- 164.** Která z následujících zobrazení jsou homomorfismy?
- $$\mathbb{Z}_3^* \times \mathbb{Z}_5 \rightarrow \mathbb{Z}_5, \quad (a, b) \mapsto b^a; \quad \mathbb{Z}_3 \rightarrow \mathbf{A}_4, \quad a \mapsto (1 \ 2 \ 4) \circ (1 \ 3 \ 2)^a \circ (1 \ 4 \ 2)$$
- [Ř]
- 165.** Rozhodněte, pro která celá čísla n je zobrazení $z \mapsto z^n$ endomorfismus grupy $\mathbb{Q}^*$. Pro která n je toto zobrazení prosté a pro která je na? [Ř]
- 166.** Rozhodněte, zda je zobrazení $\varphi : \mathbb{Z} \times \mathbb{Z} \times \mathbb{Z} \rightarrow \mathbb{Q}^*$, $(x, y, z) \mapsto 2^x 3^y 12^z$ homomorfismus. Pokud ano, spočtěte jeho jádro a obraz. [Ř]
- 167.** Najděte všechny homomorfismy a) $\mathbb{Z} \rightarrow \mathbb{Z}$, b) $\mathbb{Z} \rightarrow \mathbb{Z}_n$, c) $\mathbb{Z}_n \rightarrow \mathbb{Z}$. [Ř]
- 168.** Najděte všechny homomorfismy a) $\mathbb{Z}_{15} \rightarrow \mathbb{Z}_6$, b) $\mathbb{Z}_6 \rightarrow \mathbb{Z}_{15}$ c) $\mathbb{Z}_m \rightarrow \mathbb{Z}_n$. [Ř]
- 169.** Najděte všechny homomorfismy a) $\mathbb{Z}_2 \times \mathbb{Z}_2 \rightarrow \mathbb{Z}_4$, b) $\mathbb{Z}_4 \rightarrow \mathbb{Z}_2 \times \mathbb{Z}_2$.

170. Najděte a) všechny endomorfismy grupy $\mathbb{Q}$, b) všechny spojité endomorfismy grupy $\mathbb{R}$, c) * nějaký nespojitý endomorfismus grupy $\mathbb{R}$. [N] [Ř]

171. Existuje prostý homomorfismus $\mathbb{Z} \rightarrow \prod_p \text{prvoč. } \mathbb{Z}_p$? [Ř]

172. Dokažte, že $\varphi_n : \mathbb{Z}_n \rightarrow \mathbb{C}^*$, $k \mapsto \cos(2\pi/k) + i \sin(2\pi/k)$ je prostý homomorfismus. Co je jeho obrazem? [Ř]

173. Dokažte, že $\mathbb{C} \simeq \mathbb{R} \times \mathbb{R}$ a $\mathbb{C}^* \simeq \mathbb{R}^+ \times \mathbf{S}$, kde $\mathbb{R}^+$ značí podgrupu $\mathbb{R}^*$ sestávající z kladných čísel a $\mathbf{S}$ značí podgrupu $\mathbb{C}^*$ sestávající z čísel s absolutní hodnotou 1. [Ř]

174. Dokažte, že grupy $\mathbb{Z}_{mn}$ a $\mathbb{Z}_m \times \mathbb{Z}_n$ jsou izomorfní právě tehdy, když jsou m, n nesoudělné. [N]

175. Zjistěte, které z následujících grup jsou izomorfní: $\mathbb{Z}$, $\mathbb{Z} \times \mathbb{Z}$, $\mathbb{Q}$. [Ř]

176. Zjistěte, které z následujících grup jsou izomorfní: $\mathbb{Q}$, $\mathbb{Q}^*$, $\mathbb{Q}^+$ (jako podgrupa $\mathbb{Q}^*$). [Ř]

177. Zjistěte, které z následujících grup jsou izomorfní: $\mathbb{R}$, $\mathbb{R}^*$, $\mathbb{R}^+$ (jako podgrupa $\mathbb{R}^*$). [Ř]

178. * Dokažte, že grupy $\mathbb{Q}^+$ a $(\mathbb{Z}[x], +, -, 0)$ jsou izomorfní (zde $\mathbb{Z}[x]$ značí množinu všech celočíselných polynomů). [N] [Ř]

179. * Buď $\mathbf{H}$ podgrupa grupy $\mathbb{R}$ taková, že v každém omezeném intervalu reálných čísel se nachází pouze konečné množství prvků grupy $\mathbf{H}$. Dokažte, že $\mathbf{H} \simeq \mathbb{Z}$. [N] [Ř]

Grupa $\mathbf{G}$ se nazývá *cyklická*, je-li generovaná jedním prvkem a , tj. $\mathbf{G} = \langle a \rangle$. Každá cyklická grupa je izomorfní buď grupě $\mathbb{Z}$ (v případě $|a| = \infty$), nebo grupě $\mathbb{Z}_n$ (pokud $n = |a| < \infty$).

180. Dokažte, že nekonečná cyklická grupa je izomorfní grupě $\mathbb{Z}$ a konečná n -prvková grupa $\mathbb{Z}_n$.

181. Rozhodněte, zda jsou grupy $\mathbb{Z}_8^*$, $\mathbb{Z}_{14}^*$, $\mathbb{Z}_{16}^*$ cyklické. Pokud ano, najděte nějaký generátor.

182. Dokažte, že grupa $\mathbb{Q}$ není cyklická, ale každá její konečně generovaná podgrupa je cyklická.

183. Rozhodněte, zda je každá *konečná* podgrupa grupy $\mathbb{C}^*$ cyklická. [Ř]

184. Dokažte, že grupa $\mathbb{Z}_m \times \mathbb{Z}_n$ je cyklická právě tehdy, když jsou m, n nesoudělné. [N]

185. * Dokažte, že každá podgrupa cyklické grupy je cyklická. [N]

186. Buď $\mathbf{G}$ abelovská grupa taková, že každá její podgrupa je cyklická. Musí být $\mathbf{G}$ cyklická? [Ř]

187. Dokažte, že konečná n -prvková cyklická grupa má právě jednu podgrupu velikosti k pro každé $k \mid n$.

188. Buď $\mathbf{G} = (G, *, ', e)$ konečná n -prvková cyklická grupa a $a, b \in G$. Dokažte, že pokud $k \times a = k \times b$ pro nějaké k nesoudělné s n , pak $a = b$.

189. * Buď $\mathbf{G} = (G, *, ', e) = \langle a \rangle$ konečná n -prvková cyklická grupa. Dokažte, že $\mathbf{G} = \langle k \times a \rangle$ právě tehdy, když je k nesoudělné s n .

190. Buď $\mathbf{G} = (G, *, ', e) = \langle a \rangle$ cyklická grupa. Dokažte, že a) endomorfismy grupy $\mathbf{G}$ jsou právě všechna zobrazení $x \mapsto k \times x$, $k \in \mathbb{Z}$; b) automorfismy grupy $\mathbf{G}$ jsou právě všechna zobrazení $x \mapsto k \times x$ taková, že $\mathbf{G} = \langle k \times a \rangle$.

Věta. Buď $\mathbf{G}$ alespoň dvouprvková konečná abelovská grupa. Existují prvočísla $p_1, \dots, p_m$ a přirozená čísla $k_1, \dots, k_m$ taková, že

$$\mathbf{G} \simeq \mathbb{Z}_{p_1}^{k_1} \times \mathbb{Z}_{p_2}^{k_2} \times \dots \times \mathbb{Z}_{p_m}^{k_m}.$$

Čísla $p_1, \dots, p_m$ a $k_1, \dots, k_m$ jsou určena jednoznačně až na pořadí.

191. Rozložte následující grupy na součin cyklických grup: $\mathbb{Z}_5^*$, $\mathbb{Z}_{12}^*$, $\mathbb{Z}_{24}^*$, $\mathbb{Z}_{25}^*$, $\mathbb{Z}_{21}^*$, $\mathbb{Z}_{33}^*$. [Ř]

192. Spočítejte všechny podgrupy grup $\mathbb{Z}_{11}^*$ a $\mathbb{Z}_{24}^*$.

193. Najděte $m \neq n$ taková, že $\mathbb{Z}_m^* \simeq \mathbb{Z}_n^*$. [Ř]

194. Existuje n takové, že $\mathbb{Z}_n^*$ je izomorfní a) $\mathbb{Z}_7$, b) $\mathbb{Z}_8$, c) $\mathbb{Z}_9$? [?]

195. * Dokažte, že pro $k > 1$ je $\mathbb{Z}_{2^k}^* \simeq \mathbb{Z}_{2^{k-2}} \times \mathbb{Z}_2$. [N] [?]

196. *** Dokažte, že pro prvočísla $p > 2$ platí $\mathbb{Z}_p^* \simeq \mathbb{Z}_{p-1}$. [N]

197. ** S užitím předchozího cvičení dokažte, že pro prvočísla $p > 2$ platí $\mathbb{Z}_{p^k}^* \simeq \mathbb{Z}_{p^{k-1}} \times \mathbb{Z}_{p-1}$. [N] [?]

3. PERMUTAČNÍ GRUPY

Permutací na množině X rozumíme bijekci (vzájemně jednoznačné zobrazení) $X \rightarrow X$. Pro permutace π, σ na X definujeme operace $\circ, ^{-1}, id$ předpisy

- $\pi \circ \sigma : x \mapsto \pi(\sigma(x))$,
- $\pi^{-1} : x \mapsto$ ten (jediný) prvek y splňující $\pi(y) = x$,
- $id : x \mapsto x$.

Označíme-li S_X množinu všech permutací na množině X , pak $\mathbf{S}_X = (S_X, \circ, ^{-1}, id)$ je tzv. *symetrická grupa* na X . Zápisem π^k rozumíme permutaci $\underbrace{\pi \circ \pi \circ \dots \circ \pi}_{k\text{-krát}}$.

Cyklus v permutaci π je posloupnost $x_1, \dots, x_k$ navzájem různých prvků množiny X splňující $\pi(x_1) = x_2, \pi(x_2) = x_3, \dots, \pi(x_k) = x_1$. *Rozkladem na cykly* se rozumí zápis

$$(x_{11} x_{12} \dots x_{1k_1})(x_{21} x_{22} \dots x_{2k_2}) \dots (x_{m1} x_{m2} \dots x_{mk_m}),$$

kde $x_{i1}, x_{i2}, \dots, x_{ik_i}$ jsou navzájem různé cykly, $i = 1, \dots, m$. Cykly délky 1 se ze zápisu zpravidla vynechávají. Permutace se zapisují také v maticovém tvaru

$$\begin{pmatrix} x_1 & x_2 & \dots & x_n \\ \pi(x_1) & \pi(x_2) & \dots & \pi(x_n) \end{pmatrix},$$

kde $X = \{x_1, \dots, x_n\}$. Například permutaci na množině $\{1, 2, 3, 4, 5, 6\}$ definovanou předpisem $1 \mapsto 3, 2 \mapsto 6, 3 \mapsto 4, 4 \mapsto 1, 5 \mapsto 5, 6 \mapsto 2$ lze zapsat $\begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & 6 \\ 3 & 6 & 4 & 1 & 5 & 2 \end{pmatrix}$ nebo $(1\ 3\ 4)(2\ 6)$.

Transpozicí rozumíme permutaci tvaru $(x\ y)$, kde $x, y \in X, x \neq y$. Každá permutace na konečné množině je složením (konečně mnoha) transpozic. Permutace se nazývá *sudá*, pokud se skládá ze sudého počtu transpozic, *lichá* v opačném případě (dá se dokázat,

že tato vlastnost nezáleží na zvoleném rozkladu). *Znaménko* sudé permutace je 1, liché permutace -1 , značí se $\text{sgn}(\pi)$. Platí

$$\text{sgn}(\pi \circ \sigma) = \text{sgn}(\pi) \cdot \text{sgn}(\sigma) \quad \text{a} \quad \text{sgn}(\pi^{-1}) = \text{sgn}(\pi).$$

Znaménko permutace na n -prvkové množině X lze spočítat též takto:

$$\begin{aligned} \text{sgn}(\pi) &= (-1)^{n - \text{počet cyklů v } \pi} \\ &= (-1)^{\text{počet inverzí v } \pi}, \end{aligned}$$

kde inverzí v π se rozumí dvojice (i, j) taková, že $i < j$ a $\pi(i) > \pi(j)$ (předpokládáme nějaké lineární uspořádání na X).

Označme $\mathbf{S}_n = (S_n, \circ, ^{-1}, id)$ grupu všech permutací na množině $\{1, \dots, n\}$, $\mathbf{A}_n$ její podgrupu sudých permutací a $\mathbf{D}_{2n}$ její podgrupu permutací, které zachovávají pravidelný n -úhelník s vrcholy $1, \dots, n$ (tj. $\mathbf{D}_{2n}$ sestává z n otočení a n osových symetrií).

198. Rozložte na cykly permutace $\begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & 6 & 7 \\ 4 & 3 & 2 & 7 & 1 & 6 & 5 \end{pmatrix}$ a $(2 \ 3 \ 4) \circ (1 \ 2 \ 5) \circ (3 \ 6 \ 1 \ 7)$. [Ř]

199. Řešte v S_5 rovnici $(1 \ 3 \ 2) \circ \pi \circ (3 \ 5 \ 2)(1 \ 4) = (2 \ 4)(1 \ 5)$. [Ř]

200. Najděte všechny permutace $\pi \in S_7$ takové, že a) $\pi^2 = (1 \ 2 \ 3)(4 \ 5 \ 6)$, b) $\pi^4 = (1 \ 2 \ 3 \ 4 \ 5 \ 6 \ 7)$, c) $\pi^2 = (1 \ 2 \ 3 \ 4)$. [Ř]

201. * Charakterizujte všechny permutace $\pi \in S_n$ takové, že existuje $\sigma \in S_n$ tak, aby $\pi = \sigma^2$. [Ř]

202. Buď $(a_1 \ a_2 \ \dots \ a_m)$ a $(b_1 \ b_2 \ \dots \ b_n)$ dva cykly, které mají společný právě jeden prvek. Dokažte, že jejich složení je také cyklus.

203. Buď $\pi = (a_1 \ a_2 \ \dots \ a_n) \in S_n$. Najděte všechny permutace σ takové, že $\pi \circ \sigma = \sigma \circ \pi$.

204. * Buď $\pi = (a_1 \ a_2 \ \dots \ a_m) \in S_n$, $1 \leq m \leq n$. Dokažte, že pokud $\pi \circ \sigma = \sigma \circ \pi$, pak $\sigma = \pi^k \circ \tau$ pro nějaké $k \in \mathbb{N}$ a permutaci τ takovou, že $\tau(a_i) = a_i$ pro všechna $i = 1, \dots, m$.

205. * Nechť $\pi \in S_{26}$. Dokažte, že existují permutace ρ, σ sestávající z třinácti cyklů délky 2 splňující $\pi = \rho \circ \sigma$ právě tehdy, když π má sudý počet cyklů každé délky. [Jde o tzv. Rejewského větu, užitou při řešení Enigmy; číslo 26 zde zastupuje počet písmen německé abecedy.]

206. Označme $\pi = \begin{pmatrix} 1 & 2 & \dots & n \\ n & n-1 & \dots & 1 \end{pmatrix}$ a $\sigma = \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 & 4 & 5 \\ 2 & 5 & 4 & 3 & 1 \end{pmatrix}$. Spočítejte π^r a σ^r , kde r je současný letopočet. [Ř]

207. Buď $\pi \in S_n$ libovolná permutace. Popište, co je nejmenší $k > 0$ takové, že π^k je identita (tj. řád π v grupě $\mathbf{S}_n$). [Ř]

208. Obsahuje a) grupa $\mathbf{S}_8$ prvek řádu 15? b) grupa $\mathbf{S}_9$ prvek řádu 16? c) grupa $\mathbf{A}_7$ prvek řádu 10? d) grupa $\mathbf{A}_8$ prvek řádu 6? Pokud ano, uveďte příklad. [Ř]

209. Jaký je největší možný řád v grupě a) $\mathbf{S}_4$, b) $\mathbf{S}_7$, c) $\mathbf{S}_{10}$? Uveďte příklady takových permutací! [Ř]

210. Určete, kolik prvků kterého řádu obsahují grupy a) $\mathbf{D}_{12}$, b) $\mathbf{A}_4$, c) * $\mathbf{D}_{2n}$. [N] [Ř]

211. * Obsahuje grupa $\mathbf{S}_n$ více prvků lichého řádu, nebo sudého řádu? [?]

212. * Dokažte oba vzorce na výpočet znaménka permutace.

213. Najděte a, b tak, aby permutace $\begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & 6 & 7 \\ 4 & 7 & a & 6 & b & 1 & 5 \end{pmatrix}$ byla lichá.

[Ř]

214. Uvažujte permutaci $\pi \in S_n$ danou vzorcem $\pi(i) = ((i+1) \bmod n) + 1$. Rozložte tuto permutaci na cykly a spočítejte její znaménko pomocí obou uvedených vzorců. [Ř]

215. Spočítejte znaménko permutací

$$\begin{aligned} \text{a)} \quad & \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & 6 & \dots & 3n-2 & 3n-1 & 3n \\ 2 & 3 & 1 & 5 & 6 & 4 & \dots & 3n-1 & 3n & 3n-2 \end{pmatrix}, \\ \text{b)} \quad & \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 & \dots & n & n+1 & n+2 & \dots & 2n \\ 2 & 4 & 6 & \dots & 2n & 1 & 3 & \dots & 2n-1 \end{pmatrix}. \end{aligned}$$

[Ř]

216. Buď

$$\begin{aligned} \sigma &= \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & 6 & 7 & 8 & 9 \\ 3 & 4 & 7 & 2 & 1 & 9 & 8 & 6 & 5 \end{pmatrix}, \\ \tau &= \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & 6 & 7 & 8 & 9 \\ 5 & 2 & 1 & 4 & 3 & 8 & 7 & 6 & 9 \end{pmatrix}, \\ \nu &= \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & 6 & 7 & 8 & 9 \\ 8 & 1 & 4 & 6 & 3 & 7 & 5 & 9 & 2 \end{pmatrix}. \end{aligned}$$

Spočítejte permutace $(\sigma^{120} \circ \tau^{-3})^{17} \circ \nu^{23}$ a $(\nu^{-23} \circ \sigma)^{134} \circ \tau^4$ a spočítejte znaménko permutace $(\sigma^3 \circ \tau^{-17})^{18} \circ \sigma^{10} \circ (\nu^9 \circ \tau)^{-2}$.

217. Rozhodněte, zda existuje permutace $\sigma \in S_9$ taková, že $(\sigma \circ (1 \ 2 \ 3))^2 \circ (\sigma \circ (2 \ 3 \ 4))^2 = (1 \ 2 \ 3 \ 4)$. [Ř]

218. Dokažte, že je každá permutace řádu 20 v $\mathbf{S}_{10}$ lichá.

219. * Charakterizujte řešitelné a neřešitelné pozice hry „15“ (náповěda: znaménko permutace).

Permutace π, σ jsou konjugované v grupě $\mathbf{S}_n$ (tj. existuje permutace $\rho \in S_n$ taková, že $\pi = \rho \circ \sigma \circ \rho^{-1}$) právě tehdy, když mají stejný počet cyklů každé délky.

220. Označme $\pi = (1 \ 2 \ 3)(4 \ 5 \ 6 \ 8)$ a $\sigma = (8 \ 2 \ 1 \ 4 \ 3)(7 \ 5)$. Spočítejte $\pi \circ \sigma \circ \pi^{-1}$. [Ř]

221. Označme $\pi = (8 \ 7 \ 4 \ 3 \ 1 \ 2)(5 \ 6)$ a $\sigma = (1 \ 3 \ 4)(2 \ 9 \ 5 \ 7)(8 \ 6)$. Spočítejte $\pi^2 \circ \sigma \circ \pi^{-2}$. [Ř]

222. Jsou permutace $(1 \ 2 \ 3)$ a $(1 \ 2 \ 4)$ konjugované v grupě $\mathbf{S}_4$? Jsou konjugované také v grupě $\mathbf{A}_4$? Pokud ano, nalezněte příslušnou permutaci, která je konjuguje. [Ř]

223. Jsou permutace $(1\ 3)(2\ 8\ 6)(4\ 7)$ a $(1\ 2\ 8)(3\ 7)(5\ 4)$ konjugované v grupě $\mathbf{S}_8$? Jsou konjugované také v grupě $\mathbf{A}_7$? Pokud ano, nalezněte příslušnou permutaci, která je konjuguje. [Ř]

224. Napište permutaci $\begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & 6 & 7 \\ 2 & 5 & 1 & 7 & 3 & 4 & 6 \end{pmatrix}$ jako složení transpozic. [Ř]

225. Napište permutaci $\begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & 6 & 7 \\ 2 & 1 & 5 & 7 & 3 & 4 & 6 \end{pmatrix}$ jako složení a) transpozice, b) trojcyklů.

226. Dokažte, že každou permutaci lze rozložit na transpozice. [Ř]

227. Dokažte, že každou sudou permutaci lze rozložit na součin trojcyklů. [Ř]

Tvrzení, že každá permutace lze napsat jako složení transpozic a každá sudá jako složení trojcyklů, lze přeložit do řeči algebry tak, že grupa $\mathbf{S}_n$ je generovaná množinou všech transpozic a grupa $\mathbf{A}_n$ množinou všech trojcyklů.

228. Dokažte, že $\mathbf{S}_4 = \langle (1\ 2), (2\ 3), (3\ 4) \rangle$ a $\mathbf{S}_n = \langle (1\ 2), \dots, (n-1\ n) \rangle$.

229. Dokažte, že $\mathbf{S}_4 = \langle (1\ 2), (1\ 3), (1\ 4) \rangle$ a $\mathbf{S}_n = \langle (1\ 2), \dots, (1\ n) \rangle$.

230. Dokažte, že $\mathbf{S}_4 = \langle (1\ 2), (1\ 2\ 3\ 4) \rangle$ a $\mathbf{S}_n = \langle (1\ 2), (1\ 2 \dots n) \rangle$.

231. Dokažte, že $\mathbf{S}_4 \neq \langle (1\ 3), (1\ 2\ 3\ 4) \rangle$.

232. Dokažte, že $\mathbf{S}_n = \langle (1\ 2 \dots n-1), (1\ 2 \dots n) \rangle$.

233. * Buď $T \subset S_n$ množina $n-1$ transpozic. Označme $\mathbf{G}_T$ graf s množinou vrcholů $\{1, \dots, n\}$, kde vrcholy i, j spojuje hrana právě tehdy, když $(i\ j) \in T$. Dokažte, že $\mathbf{S}_n = \langle T \rangle$ právě tehdy, když $\mathbf{G}_T$ je strom.

234. Dokažte, že $\mathbf{A}_4 = \langle (1\ 2\ 3), (1\ 2\ 4) \rangle$ a $\mathbf{A}_n = \langle (1\ 2\ 3), (1\ 2\ 4), \dots, (1\ 2\ n) \rangle$.

235. Dokažte, že $\mathbf{A}_n = \langle (1\ 2\ 3), (1\ 2 \dots n) \rangle$ pro n liché a $\mathbf{A}_n = \langle (1\ 2\ 3), (2\ 3 \dots n) \rangle$ pro n sudé.

236. Dokažte, že $\mathbf{D}_{10} = \langle (1\ 2\ 3\ 4\ 5), (1\ 4)(2\ 3) \rangle$ a $\mathbf{D}_{2n} = \langle (1\ 2 \dots n), \pi \rangle$, kde π je libovolná z osových symetrií. (Uvažujte $\mathbf{D}_{2n}$ jako grupu automorfismů n -úhelníka s vrcholy označenými postupně $1, 2, \dots, n$.) [Ř]

237. * Buď

$\mathbf{G} = \langle (a_1\ a_2 \dots a_m\ a_{m+1}), (a_1\ a_2 \dots a_m\ a_{m+2}), \dots, (a_1\ a_2 \dots a_m\ a_n) \rangle_{\mathbf{S}_n}$,
kde $1 \leq m < n-1$. Dokažte, že $\mathbf{G} = \mathbf{S}_n$ pro m liché a $\mathbf{G} = \mathbf{A}_n$ pro m sudé.

238. Obsahuje grupa a) $\mathbf{S}_4$, b) $\mathbf{A}_4$ šestiprvkovou podgrupu? [Ř]

239. Rozhodněte, zda a) všechny osové symetrie, b) všechna otočení tvoří podgrupu grupy $\mathbf{D}_{2n}$. [Ř]

240. Najděte všechny podgrupy grup $\mathbf{S}_3$, $\mathbf{A}_4$, $\mathbf{D}_8$ a kvaternionové grupy $\mathbf{Q}$. [Ř]

241. Dokažte, že sgn je homomorfismus $\mathbf{S}_n \rightarrow \mathbb{Z}_3^*$. (Uvažujte $-1 \equiv 2 \pmod{3}$.)

242. Dokažte, že libovolný automorfismus grupy $\mathbf{S}_n$ zachovává znaménko permutace.

243. Buď $\mathbf{G} = (G, *, ', e)$ grupa. Dokažte, že $\varphi : \mathbf{G} \rightarrow \mathbf{S}_G, a \mapsto L_a$ je vnoření (tj. prostý homomorfismus). Zde $L_a : x \mapsto a * x$ značí levou translaci prvku a . [Tzv. *Cayleyova reprezentace* grup.]

244. * Nechtě $n = 2^k m, k \neq 0, m$ liché. Najděte vnoření a) $\mathbf{D}_n \hookrightarrow \mathbf{D}_{2^k} \times \mathbf{D}_m$, b) $\mathbf{D}_{2^k} \hookrightarrow \mathbf{D}_n$, c) $\mathbf{D}_m \hookrightarrow \mathbf{D}_n$. [N] [?]

245. ** Buď $\mathbf{G}$ grupa a $a \in G$. Vnořte $\mathbf{G}$ do nějaké grupy $\mathbf{H}$ tak, aby v $\mathbf{H}$ existoval prvek b takový, že b^2 je roven obrazu a . [N]

246. Dokažte, že je podgrupa $\langle (1\ 2\ 3\ 4)(5\ 6\ 7\ 8), (1\ 5\ 3\ 7)(2\ 8\ 4\ 6) \rangle_{\mathbf{S}_8}$ izomorfní kvaternionové grupě $\mathbf{Q}$. [N]

Automorfismy dané struktury $\mathbf{X}$ (algebry, grafu, uspořádané množiny, apod.) tvoří podgrupu grupy $\mathbf{S}_X$, značí se $\mathbf{Aut}(\mathbf{X})$.

Automorfismem grafu $\mathbf{G} = (V, E)$ rozumíme permutaci $\varphi \in S_V$ takovou, že

$$\{x, y\} \in E \Leftrightarrow \{\varphi(x), \varphi(y)\} \in E.$$

Automorfismem uspořádané množiny $\mathbf{X} = (X, \leq)$ rozumíme permutaci $\varphi \in S_X$ takovou, že

$$x \leq y \Leftrightarrow \varphi(x) \leq \varphi(y).$$

247. Dokažte, že množina všech automorfismů dané algebry $\mathbf{A}$ skutečně tvoří podgrupu grupy $\mathbf{S}_A$. Analogické tvrzení dokažte pro automorfismy grafů a uspořádaných množin.

248. Vypište prvky grup automorfismů tříprvkových grafů, domečku, prásátka, * Petersenova grafu. S kterými malými grupami jsou izomorfní?

249. Vypište prvky grup automorfismů čtverce, pětiúhelníka a obecně pravidelného n -úhelníka (tj. grupy $\mathbf{D}_8, \mathbf{D}_{10}$, resp. $\mathbf{D}_{2n}$).

250. Najděte graf na alespoň dvou vrcholech, který má triviální grupu automorfismů. [Ř]

251. Vypište prvky grup a) $\mathbf{Aut}(\mathbb{N}, \leq)$, b) $\mathbf{Aut}(\mathbb{Z}, \leq)$. [Ř]

252. * Uvědomte si, že $\mathbf{Aut}(\mathbb{R}, \leq)$ obsahuje právě všechny striktně rostoucí spojitě reálné funkce. Spočítejte prvky grupy $\mathbf{Aut}(\mathbb{Q}, \leq)$. [N] [Ř]

253. Vypište prvky grupy všech symetrií čtyřstěnu, krychle, * osmistěnu a ** dvanáctistěnu.

254. Dokažte, že grupa symetrií čtyřstěnu je izomorfní s $\mathbf{S}_4$, krychle s $\mathbb{Z}_2 \times \mathbf{S}_4$ a ** dvanáctistěnu s $\mathbb{Z}_2 \times \mathbf{A}_5$.

255. Vypište prvky grupy všech otočení čtyřstěnu, krychle, * osmistěnu a ** dvanáctistěnu.

256. Najděte všechny automorfismy grupy a) $\mathbb{Z}$, b) $\mathbb{Q}$, c) $\mathbb{Z}_2 \times \mathbb{Z}_2$, d) * $\mathbf{S}_3$. S kterými známými grupami jsou izomorfní? [Ř]

257. Dokažte, že $\mathbf{Aut}(\mathbb{Z}_n) \simeq \mathbb{Z}_n^*$. [Ř]

258. Buď $\mathbf{G} = (G, *, ', e)$ grupa, $a \in G$ a označme ψ_a zobrazení $G \rightarrow G$, $x \mapsto a * x * a'$. Dokažte, že je ψ_a automorfismus grupy $\mathbf{G}$.

Zobrazení ψ_a , $a \in G$, z předchozího cvičení se nazývají *vnitřní automorfismy* grupy $\mathbf{G}$. Tvoří podgrupu grupy $\mathbf{Aut}(\mathbf{G})$, značí se $\mathbf{Inn}(\mathbf{G})$.

259. Dokažte, že $\mathbf{Inn}(\mathbf{G})$ je skutečně podgrupa grupy $\mathbf{Aut}(\mathbf{G})$.

260. Najděte všechny automorfismy grupy $\mathbf{S}_4$. Se kterou známou grupou je $\mathbf{Aut}(\mathbf{S}_4)$ izomorfní? [?] [Ř]

261. ** Dokažte, že pro $n \neq 6$ jsou všechny automorfismy $\mathbf{S}_n$ vnitřní.

262. ** Dokažte, že $\mathbf{S}_6$ má automorfismus, který není vnitřní.

263. * Buď $\mathbf{G}$ neabelovská grupa. Dokažte, že $\mathbf{Inn}(\mathbf{G})$ nemůže být konečná cyklická. [?]

264. * Buď $\mathbf{G}$ grupa. Dokažte, že $\mathbf{Aut}(\mathbf{G})$ nemůže být cyklická lichého řádu. [?] [N]

4. Maticové a geometrické grupy

Připomeňme, že $\mathbf{GL}_n(\mathbf{T})$ značí multiplikativní grupu regulárních matic $n \times n$ nad tělesem $\mathbf{T}$ a

- $\mathbf{SL}_n(\mathbf{T})$ její podgrupu matic s determinanem 1;
- $\mathbf{GO}_n(\mathbf{T})$ její podgrupu ortogonálních matic;
- $\mathbf{SO}_n(\mathbf{T}) = \mathbf{SL}_n(\mathbf{T}) \cap \mathbf{GO}_n(\mathbf{T})$.

265. Buď $\mathbf{T}$ těleso. Rozhodněte, zda a) $\mathbf{SL}_n(\mathbf{T}) \leq \mathbf{GL}_n(\mathbf{T})$, b) $\mathbf{GO}_n(\mathbf{T}) \leq \mathbf{GL}_n(\mathbf{T})$, c) $\mathbf{GO}_n(\mathbf{T}) \leq \mathbf{SL}_n(\mathbf{T})$. [Ř]

266. Dokažte, že $\mathbf{GL}_2(\mathbb{Z}_2) = \langle \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}, \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 1 \end{pmatrix} \rangle$. Je tato grupa cyklická? [Ř]

267. Dokažte, že $\mathbf{GL}_n(\mathbb{Q}) = \langle T_{ij}(a), E_i(a) : i, j = 1, \dots, n, a \in \mathbb{Q} \rangle$, kde $T_{ij}(a)$ je matice s jedičkami na diagonále, a na pozici ij a nulami jinde, a $E_i(\alpha)$ je matice s jedičkami na diagonále s vyjímkou pozice ii , kde je prvek a a jinde nuly.

268. * Dokažte, že $\mathbf{SL}_2(\mathbb{Z}) = \langle \begin{pmatrix} 0 & -1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}, \begin{pmatrix} 0 & -1 \\ 1 & 1 \end{pmatrix} \rangle$.

269. * Dokažte, že $\mathbf{SL}_n(\mathbb{Z}) = \langle T_{ij} : i, j = 1, \dots, n \rangle$, kde T_{ij} je matice s jedičkami na diagonále a na pozici ij a nulami jinde.

270. Označme $\mathbf{G}$ grupu všech regulárních horních trojúhelníkových matic $n \times n$ nad $\mathbb{Q}$ a uvažujme zobrazení φ přiřazující matici A diagonální matici se stejnými prvky na diagonále. Je φ homomorfismus $\mathbf{G} \rightarrow \mathbf{GL}_n(\mathbb{Q})$? [Ř]

271. Buď $\mathbf{T}$ těleso. Dokažte, že $\varphi : \mathbf{S}_n \rightarrow \mathbf{GL}_n(\mathbf{T})$, $\pi \mapsto (\delta_{i,\sigma(j)})_{i,j=1}^n$, kde $\delta_{u,v} = 1$ pokud $u = v$ a $\delta_{u,v} = 0$ v opačném případě, je prostý homomorfismus. Dokažte, že obraz tohoto homomorfismu je podgrupa $\mathbf{O}_n(\mathbf{T})$. [Tzv. *lineární reprezentace* grup.]

272. Najděte vnoření grupy $\mathbb{C}^*$ do $\mathbf{GL}_2(\mathbb{R})$. [Ř]

273. * Najděte vnoření kvaternionové grupy $\mathbf{Q}$ a) do $\mathbf{GL}_2(\mathbb{C})$, b) do $\mathbf{GL}_4(\mathbb{R})$. Rozšiřte tato zobrazení na celou multiplikativní grupu nekomutativního tělesa kvaternionů. [N] [Ř]

274. Dokažte, že $\mathbf{GL}_2(\mathbb{Z}_2) \simeq \mathbf{S}_3$.

Izometrií Eukleidovského prostoru $\mathbb{R}^n$ rozumíme zobrazení φ takové, že $|\varphi(x)| = |x|$. Příklady izometrií jsou otočení (rotace), posunutí (translace) a osová symetrie (reflexe).

Nadále budeme uvažovat především izometrie, které zachovávají počátek souřadnic, tj. bod $(0, \dots, 0)$. (Ostatní izometrie dostaneme složením s vhodným posunutím.)

275. Dokažte, že grupa všech posunutí v prostoru $\mathbb{R}^n$ je izomorfní s grupou $\mathbb{R}^n$.

276. * Dokažte, že grupa $\mathbf{GO}_n(\mathbb{R})$ je izomorfní s grupou všech izometrií Eukleidovského prostoru $\mathbb{R}^n$, které zachovávají počátek.

277. * Dokažte, že grupa $\mathbf{SO}_n(\mathbb{R})$ je izomorfní s grupou všech otočení Eukleidovského prostoru $\mathbb{R}^n$ se středem v počátku.

Předchozí dvě úlohy dávají důležitou geometrickou představu ortogonálních grup. Nadále budeme uvažovat grupy $\mathbf{GO}_n(\mathbb{R})$ a $\mathbf{SO}_n(\mathbb{R})$ jako uvedené grupy izometrií.

Řekneme, že zobrazení f zachovává množinu X , pokud $f(x) = x$ pro každé $x \in X$. Otočení v $\mathbb{R}^n$ se nazývá *jednoduché*, pokud je rovinné, tj. zachovává $(n-2)$ -dimenzionální podprostor.

278. Dokažte, že každý prvek $\mathbf{GO}_n(\mathbb{R})$, který zachovává nějaký k -dimenzionální podprostor $\mathbb{R}^n$, lze napsat jako složení $n-k$ osových symetrií. Tedy grupa $\mathbf{GO}_n(\mathbb{R})$ je generovaná osovými symetriemi. [N]

279. Dokažte, že složení dvou osových symetrií je jednoduché otočení. Dedukujte, že grupa $\mathbf{SO}_n(\mathbb{R})$ je generovaná jednoduchými otočeními.

Popis izometrií v prostoru $\mathbb{R}^2$ lze provést užitím komplexních čísel.

280. Dokažte, že každé otočení roviny se středem v počátku lze zapsat jako zobrazení $\mathbb{C} \rightarrow \mathbb{C}$, $z \mapsto uz$ pro nějaké $u \in \mathbb{C}$, $|u| = 1$. Tedy grupa $\mathbf{SO}_2(\mathbb{R})$ je izomorfní s podgrupou $\{z \in \mathbb{C} : |z| = 1\}$ grupy $\mathbb{C}^*$.

281. Dokažte, že grupa $\mathbf{GO}_2(\mathbb{R})$ je izomorfní s grupou všech zobrazení $\mathbb{C} \rightarrow \mathbb{C}$ tvaru $z \mapsto uz$ nebo $z \mapsto u\bar{z}$ pro nějaké $u \in \mathbb{C}$, $|u| = 1$.

282. Popište všechny konečné podgrupy $\mathbf{SO}_2(\mathbb{R})$. [Ř]

Popis izometrií v prostoru $\mathbb{R}^3$ lze provést užitím kvaternionů. Pro tyto účely kvaternion $a + bi + cj + dk \in \mathbb{H}$ identifikujeme s vektorem $(b, c, d) \in \mathbb{R}^3$. (Tj. reprezentace není jednoznačná, na reálné složce kvaternionu nezáleží.)

283. Dokažte, že zobrazení $\mathbb{R}^3 \rightarrow \mathbb{R}^3$, $v \mapsto zvz^{-1}$, kde $z \in \mathbb{H}$, je jednoduché otočení. Je-li $z = r(\cos \varphi + u \sin \varphi)$, kde u je jednotkový vektor z $\mathbb{R}^3$, pak jde o otočení o úhel 2φ kolem osy dané u .

284. Dokažte, že každé otočení $\mathbb{R}^3$ je jednoduché otočení, a lze zapsat způsobem uvedeným v předchozím cvičení. Přitom dvě $z_1, z_2 \in \mathbb{H}$ určují stejné otočení právě tehdy, když $z_1 = rz_2$ pro nějaké $r \in \mathbb{R} \setminus \{0\}$. Tedy grupa $\mathbf{SO}_3(\mathbb{R})$ je izomorfní s grupou $\mathbf{Inn}(\mathbb{H}^*)$.

5. ROZKLADY, NORMÁLNÍ PODGRUPY A FAKTORGRUPY

Levým rozkladem grupy $\mathbf{G} = (G, *, ', e)$ podle podgrupy $\mathbf{H}$ se rozumí množina $\{a * H : a \in G\}$, přičemž množinám $a * H = \{a * h : h \in H\}$ se říká *levé rozkladové třídy*. *Pravým rozkladem* grupy $\mathbf{G}$ podle podgrupy $\mathbf{H}$ se rozumí množina $\{H * a : a \in G\}$, přičemž množinám $H * a = \{h * a : h \in H\}$ se říká *pravé rozkladové třídy*. Množina $T \subseteq G$ se nazývá *levou transversálou*, pokud obsahuje z každé levé rozkladové třídy právě jeden prvek; resp. *pravou transversálou*, pokud obsahuje z každé pravé rozkladové třídy právě jeden prvek. Dá se dokázat, že dvě levé (resp. pravé) rozkladové třídy jsou buď disjunktní nebo totožné, že velikost všech pravých a levých rozkladových tříd podle dané podgrupy je stejná a že stejný je i jejich počet (tj. všechny transversály jsou stejně velké) — tento počet se nazývá *index podgrupy $\mathbf{H}$ v grupě $\mathbf{G}$* a značí se $[\mathbf{G} : \mathbf{H}]$.

Je-li $a * H = H * a$ pro každé $a \in G$, pak se podgrupa $\mathbf{H}$ nazývá *normální*, píšeme $\mathbf{H} \trianglelefteq \mathbf{G}$.

285. Dokažte, že je-li $\mathbf{H} \leq \mathbf{G}$ a $[\mathbf{G} : \mathbf{H}] = 2$, pak $\mathbf{H} \trianglelefteq \mathbf{G}$. [Ř]

286. Najděte podgrupu $\mathbf{H}$ grupy $\mathbf{S}_3$ takovou, že existuje levá rozkladová třída $a * H$, která není pravou rozkladovou třídou. Tj. najděte $\mathbf{H} \leq \mathbf{S}_3$ a $a \in S_3$ takové, že $a * H \neq H * b$ pro libovolné $b \in S_3$. [Ř]

287. Buď $\mathbf{G} = (G, *, ', e)$ grupa a $\mathbf{H}$ její podgrupa. Dokažte, že množina A je levou rozkladovou třídou $\mathbf{H}$ v $\mathbf{G}$ právě tehdy, když je množina $A' = \{a' : a \in A\}$ pravou rozkladovou třídou $\mathbf{H}$ v $\mathbf{G}$.

Podgrupa $\mathbf{H}$ je *normální* v $\mathbf{G}$ právě tehdy, když je uzavřena na konjugaci libovolným prvkem grupy $\mathbf{G}$, tj. pokud pro každé $g \in G$ a $h \in H$ platí $g * h * g' \in H$.

288. Dokažte předchozí tvrzení.

289. Buď $\mathbf{G} = (G, *, ', e)$ grupa a $\mathbf{A}, \mathbf{B}$ její normální podgrupy. Dokažte, že $A \cap B$ a $AB = \{a * b : a \in A, b \in B\}$ tvoří normální podgrupu grupy $\mathbf{G}$.

290. Rozhodněte, zda je $\mathbf{A}_n$ normální podgrupou grupy $\mathbf{S}_n$. [Ř]

291. Rozhodněte, zda je $\mathbf{D}_{2n}$ normální podgrupou grupy $\mathbf{S}_n$. [Ř]

292. Nechť $\mathbf{H}$ je Kleinova podgrupa grupy $\mathbf{S}_4$, tj. podgrupa sestávající z identity a všech tří permutací typu $(i j)(k l)$. Rozhodněte, zda je $\mathbf{H}$ normální podgrupou grupy $\mathbf{S}_4$. [Ř]

293. Rozhodněte, zda množina $\{\pi \in S_4 : \pi^3 = id\}$ tvoří normální podgrupu grupy $\mathbf{S}_4$. [Ř]

294. Spočtete nejmenší normální podgrupu grupy $\mathbf{S}_5$ obsahující a) permutaci $(1\ 2\ 3)$, b) permutaci $(1\ 2\ 3\ 4)$. [Ř]

295. Spočtete nejmenší normální podgrupu grupy $\mathbf{D}_{10}$ obsahující a) permutaci $(1\ 2\ 3\ 4\ 5)$, b) permutaci $(1\ 2)(3\ 5)$ (uvažujte $\mathbf{D}_{10}$ jako grupu symetrií pětiúhelníka, jehož vrcholy jsou očíslovány $1, \dots, 5$ po směru hodinových ručiček). [Ř]

296. Najděte všechny normální podgrupy grupy $\mathbf{S}_3$. [Ř]

297. Najděte všechny normální podgrupy grupy $\mathbf{S}_4$. [Ř]

298. ** Dokažte, že grupa $\mathbf{S}_n$, $n \neq 4$, má právě tři normální podgrupy.

- 299.** ** Dokažte, že grupa $\mathbf{A}_n$, $n \neq 4$, nemá žádné vlastní normální podgrupy.
- 300.** * Najděte všechny normální podgrupy a) dihedralní grupy $\mathbf{D}_8$, b) dihedralní grupy $\mathbf{D}_{10}$, c) kvaternionové grupy $\mathbf{Q}$. [Ř]
- 301.** Dokažte, že $\mathbf{Inn}(\mathbf{G})$ tvoří normální podgrupu grupy $\mathbf{Aut}(\mathbf{G})$.
- 302.** Rozhodněte, zda je grupa všech regulárních horních trojúhelníkových matic $n \times n$ nad tělesem $\mathbb{Q}$ normální podgrupou grupy $\mathbf{GL}_n(\mathbb{Q})$. [Ř]
- 303.** Rozhodněte, zda je grupa všech regulárních diagonálních matic $n \times n$ nad tělesem $\mathbb{Q}$ normální podgrupou a) grupy $\mathbf{GL}_n(\mathbb{Q})$, b) grupy všech regulárních horních trojúhelníkových matic. [Ř]
- 304.** Rozhodněte, zda je grupa všech regulárních horních trojúhelníkových matic $n \times n$ nad tělesem $\mathbb{Q}$ s jedničkami na diagonále normální podgrupou a) grupy $\mathbf{GL}_n(\mathbb{Q})$, b) grupy všech regulárních horních trojúhelníkových matic. [Ř]
- 305.** Rozhodněte, zda je grupa $\mathbf{SL}_n(\mathbb{Q})$ normální podgrupou grupy $\mathbf{GL}_n(\mathbb{Q})$. [Ř]
- 306.** Rozhodněte, zda je grupa $\mathbf{GO}_n(\mathbb{Q})$ normální podgrupou grupy $\mathbf{GL}_n(\mathbb{Q})$. [Ř]
- 307.** Rozhodněte, zda je grupa $\mathbf{SO}_n(\mathbb{Q})$ normální podgrupou grupy $\mathbf{SL}_n(\mathbb{Q})$. ($\mathbf{SO}_n(\mathbb{Q})$ značí grupu všech ortogonálních matic s determinanem 1.) [Ř]
- 308.** * Najděte všechny normální podgrupy grupy $\mathbf{GO}_2(\mathbb{R})$.
- 309.** Bud' $A = \left\{ \begin{pmatrix} a & b \\ 0 & 1 \end{pmatrix} : a, b \in \mathbb{Q}, a \neq 0 \right\}$, $B = \left\{ \begin{pmatrix} a & 0 \\ 0 & b \end{pmatrix} : 0 \neq a, b \in \mathbb{Q} \right\}$, $C = \left\{ \begin{pmatrix} a & 0 \\ 0 & a \end{pmatrix} : 0 \neq a \in \mathbb{Q} \right\}$. Rozhodněte, které z těchto množin tvoří podgrupu a které normální podgrupu grupy $\mathbf{GL}_2(\mathbb{Q})$. [Ř]
- 310.** * Předpokládejme, že každá podgrupa grupy $\mathbf{G}$ je normální. Musí být $\mathbf{G}$ abelovská? [Ř]

Bud' $\mathbf{G} = (G, *, ', e)$ grupa a $\mathbf{H}$ její normální podgrupa. Definujeme ekvivalenci $a \sim b \Leftrightarrow a * b' \in H$. Její bloky jsou $[a] = a * H = H * a$. Na těchto blocích definujeme operace předpisy $[a] * [b] = [a * b]$ a $[a]' = [a']$. Grupa

$$\mathbf{G}/\mathbf{H} = (\{[a] : a \in G\}, *, ', [e])$$

se nazývá *faktorgrupa grupy $\mathbf{G}$ podle podgrupy $\mathbf{H}$* .

Věta (1. věta o izomorfismu). *Je-li $\varphi : \mathbf{G} \rightarrow \mathbf{H}$ homomorfismus grup, pak*

$$\mathbf{G}/\mathbf{Ker}(\varphi) \simeq \mathbf{Im}(\varphi).$$

1. věta o izomorfismu je dobrý nástroj, pokud chceme vyšetřit, jak vypadá daná faktorgrupa. Chceme-li dokázat, že $\mathbf{G}/\mathbf{N} \simeq \mathbf{H}$, stačí najít homomorfismus $\mathbf{G}$ na $\mathbf{H}$, jehož jádro je $\mathbf{N}$.

Příklad. Zobrazení $\varphi : \mathbb{Z} \rightarrow \mathbb{Z}_n$, $x \mapsto x \bmod n$ je homomorfismus, jehož jádro je podgrupa $\{x : x \bmod n = 0\} = n\mathbb{Z}$ a obraz $\mathbb{Z}_n$. Tedy $\mathbb{Z}/n\mathbb{Z} \simeq \mathbb{Z}_n$.

- 311.** Předpokládejme, že je $\mathbf{G}$ a) abelovská, b) neabelovská grupa, a uvažujme nějakou její vlastní normální podgrupu $\mathbf{H}$. Rozhodněte, zda $\mathbf{H}$ a $\mathbf{G}/\mathbf{H}$ může, musí nebo nemůže být abelovská. [Ř]

- 312.** S kterou známou grupou je izomorfní grupa $\mathbf{GL}_n(\mathbb{Q})/\mathbf{SL}_n(\mathbb{Q})$? [Ř]
- 313.** S kterou známou grupou je izomorfní grupa $\mathbb{R}^*/\mathbb{R}^+$, kde $\mathbb{R}^+$ značí podgrupu kladných čísel? [Ř]
- 314.** S kterou známou grupou je izomorfní grupa $\mathbb{R}^*/\{\pm 1\}$? [Ř]
- 315.** Jak vypadá faktorgrupa a) $\mathbb{R}/\mathbb{Z}$, b) $\mathbb{Q}/\mathbb{Z}$? Uvažujte interval $(0, 1)$ a operace „seříznuté“ do tohoto intervalu (co to znamená přesně?). [Ř]
- 316.** S kterou známou grupou je izomorfní grupa $\mathbb{C}/\mathbb{R}$? [Ř]
- 317.** S kterou známou grupou je izomorfní grupa $\mathbb{C}^*/\mathbb{R}^+$? [Ř]
- 318.** S kterou známou grupou je izomorfní grupa $\mathbb{C}^*/\{z \in \mathbb{C} : |z| = 1\}$? [Ř]
- 319.** * S kterou známou grupou je izomorfní grupa $\mathbb{C}^*/\mathbb{C}_n$? [Ř]
- 320.** * S kterou známou grupou je izomorfní grupa $\mathbb{C}_{p^\infty}/\mathbb{C}_{p^k}$? [Ř]
- 321.** Buď $\mathbf{H}$ Kleinova podgrupa grupy $\mathbf{S}_4$, tj. podgrupa sestávající z identity a všech tří permutací typu $(i\ j)(k\ l)$. Dokažte, že $\mathbf{S}_4/\mathbf{H} \simeq \mathbf{S}_3$. [N]
- 322.** S kterou známou grupou je izomorfní grupa $\mathbf{GL}_2(\mathbb{Q})/\mathbf{H}$, kde $\mathbf{H} = \left\{ \begin{pmatrix} a & 0 \\ 0 & a \end{pmatrix} : 0 \neq a \in \mathbb{Q} \right\}$?
- 323.** Uvažujme grupu $\mathbf{G}$ všech regulárních horních trojúhelníkových matic 2×2 nad $\mathbb{Q}$ a její podgrupu $\mathbf{H}$ matic s kladnými čísly na diagonále. Dokažte, že $\mathbf{H} \trianglelefteq \mathbf{G}$. S kterou známou grupou je izomorfní grupa $\mathbf{G}/\mathbf{H}$?
- 324.** * Uvažujme grupu $\mathbf{G}$ všech regulárních horních trojúhelníkových matic $n \times n$ nad $\mathbb{Q}$ a její podgrupu $\mathbf{H}$ matic s jedničkami na diagonále. Dokažte, že $\mathbf{H} \trianglelefteq \mathbf{G}$. S kterou známou grupou je izomorfní grupa $\mathbf{G}/\mathbf{H}$? [N] [Ř]
- 325.** * Dokažte, že posunutí tvoří normální podgrupu grupy všech symetrií v rovině. Které známé grupě je izomorfní příslušná faktorgrupa?
- 326.** * Najděte vnoření Prüferovy grupy $\mathbb{C}_{p^\infty}$ do grupy $\mathbb{Q}/\mathbb{Z}$.
- 327.** ** Buď $\mathbf{T}$ těleso a označme $\mathbf{PSL}_n(\mathbf{T}) = \mathbf{SL}_n(\mathbf{T})/\mathbf{D}$, kde $\mathbf{D}$ značí normální podgrupu diagonálních matic s determinanem 1. Dokažte, že je-li $p > 3$ prvočíslo, pak $\mathbf{PSL}_n(\mathbb{Z}_p)$ nemá žádné vlastní normální podgrupy. [?]
- 328.** Dokažte, že $\mathbf{PSL}_2(\mathbb{Z}_2) \simeq \mathbf{S}_3$ a $\mathbf{PSL}_2(\mathbb{Z}_3) \simeq \mathbf{A}_4$.
- 329.** * Buď $\mathbf{H}$ a $\mathbf{K}$ normální podgrupy grupy $\mathbf{G} = (G, *, ', e)$. Dokažte, že je-li $H \cap K = \{e\}$, pak $HK = \{h * k : h \in H, k \in K\}$ tvoří normální podgrupu grupy $\mathbf{G}$ a $\mathbf{G}/\mathbf{HK} \simeq \mathbf{G}/\mathbf{H} \times \mathbf{G}/\mathbf{K}$. [Čínská věta o zbytcích pro grupy.] [Ř]

6. POKROČILEJŠÍ TEORIE

- 330.** Dokažte, že podgrupy dané grupy tvoří úplný svaz. Musí být distributivní? Musí být modulární? Pokud ano, dokažte, pokud ne, uveďte protipříklad. [Ř]
- 331.** Dokažte, že normální podgrupy dané grupy tvoří úplný svaz. Musí být distributivní? Musí být modulární? Pokud ano, dokažte, pokud ne, uveďte protipříklad. [Ř]

Centrem grupy $\mathbf{G} = (G, *, ', e)$ rozumíme množinu

$$Z(\mathbf{G}) = \{a \in G : u * a = a * u \text{ pro všechna } u \in G\}.$$

- 332.** Dokažte, že centrum tvoří normální podgrupu grupy $\mathbf{G}$.
333. Uveďte příklad neabelovské grupy s netriviálním (tj. ne jednoprvkovým) centrem.
334. Najděte centra grup $\mathbf{S}_3, \mathbf{A}_4, \mathbf{D}_8, \mathbf{D}_{10}, \mathbf{Q}, \mathbf{GL}_2(\mathbb{Q})$.
335. * Najděte centra grup $\mathbf{S}_n, \mathbf{A}_n, \mathbf{D}_{2n}, \mathbf{GL}_n(\mathbf{T})$ ($\mathbf{T}$ těleso).
336. Dokažte, že $\mathbf{Inn}(\mathbf{G}) \simeq \mathbf{G}$ právě tehdy, když má $\mathbf{G}$ triviální centrum.
337. Dokažte, že je-li centrum grupy $\mathbf{G}$ triviální, pak je také centrum grupy $\mathbf{Aut}(\mathbf{G})$ triviální. [?] [N]

Centralizátorem množiny $X \subseteq G$ v grupě $\mathbf{G} = (G, *, ', e)$ rozumíme množinu

$$\mathbf{C}_{\mathbf{G}}(X) = \{a \in G : u * a = a * u \text{ pro všechna } u \in X\}.$$

- 338.** Dokažte, že centralizátor tvoří podgrupu grupy $\mathbf{G}$. Uveďte příklad, kdy tato podgrupa není normální.
339. Může být $\mathbf{C}_{\mathbf{G}}(a)$ triviální podgrupa? [Ř]
340. Najděte centralizátor množiny $\{(1 \ 2 \ \dots \ n)\}$ v grupě $\mathbf{S}_n$.
341. Najděte centralizátor množiny $\{(1 \ 2)\}$ v grupě $\mathbf{S}_n$.
342. * Najděte centralizátor množiny A_n v $\mathbf{S}_n$.
343. Dokažte, že $[\mathbf{G} : \mathbf{C}_{\mathbf{G}}(a)]$ je rovno počtu prvků konjugovaných s prvkem a v grupě $\mathbf{G}$. [N]
344. Užitím předchozího cvičení dokažte, že

$$|G| = |Z(\mathbf{G})| + \sum_{a \in T} [\mathbf{G} : \mathbf{C}_{\mathbf{G}}(a)],$$

kde T je množina, která obsahuje po jednom prvku z každé alespoň dvojprvkové třídy konjugace. [N]

- 345.** Užitím předchozího cvičení dokažte, že každá grupa řádu p^k , p prvočíslo, má netriviální centrum. [N]
346. * Užitím předchozího cvičení dokažte, že grupa řádu p^2 , p prvočíslo, je abelovská. [N] [Ř]

7. PŮSOBENÍ GRUPY NA MNOŽINĚ

Působením grupy $\mathbf{G} = (G, \cdot, ^{-1}, 1)$ na množině X rozumíme homomorfismus $\pi : \mathbf{G} \rightarrow \mathbf{S}_X$. Hodnotu permutace $\pi(g)$ na prvku x budeme značit krátce $g(x)$. Protože jde o homomorfismus, jednotka působí jako identita, g^{-1} působí jako inverzní permutace k $\pi(g)$ a platí vztah $(g \cdot h)(x) = g(h(x))$.

Příklad.

- Je-li $\mathbf{G}$ podgrupa grupy $\mathbf{S}_X$, můžeme uvažovat přirozené působení na množinu X , přičemž $\pi = id$. Speciálně, je-li $\mathbf{X}$ nějaká struktura (např. algebra, graf, uspořádaná množina), pak grupa $\mathbf{Aut}(\mathbf{X})$ působí přirozeně na nosnou množinu X (resp. vrcholy grafu).
- Grupa $\mathbf{GL}_n(\mathbf{T})$ působí na vektorový prostor $\mathbf{T}^n$ jako násobení vektoru maticí; tj. $\pi(A)$ je permutace množiny $\mathbf{T}^n$, která vektor v zobrazí na Av .
- Grupa $\mathbf{G} = (G, \cdot, ^{-1}, 1)$ působí svoji na nosnou množinu G
  - *translacemi*, když za π vezmeme Cayleyovu reprezentaci, tj. $g(x) = g \cdot x$;
  - *konjugací*, když za π vezmeme homomorfismus, který prvku g přiřadí vnitřní automorfismus daný prvkem g ; tj. $g(x) = g \cdot x \cdot g^{-1}$.

Definujeme ekvivalenci $\sim$ na množině X následujícím způsobem: řekneme, že $x \sim y$, pokud existuje $g \in G$ takové, že $g(x) = y$. Bloky této ekvivalence nazýváme *orbity*. Orbitu obsahující prvek x budeme značit $[x] = \{y \in X : x \sim y\}$.

Bod x se nazývá *pevným bodem* permutace π , pokud $\pi(x) = x$. Množinu všech pevných bodů permutace $\pi(g)$ budeme značit $X_g = \{x \in X : g(x) = x\}$ a *stabilizátorem prvku* $x \in X$ rozumíme podgrupu $G_x = \{g \in G : g(x) = x\}$ grupy $\mathbf{G}$. Platí $|G| = |G_x| \cdot |[x]|$.

347. Vypište orbity působení grupy $\mathbf{S}_6$ a) na množině $\{1, \dots, 6\}$, b) na množině $\{(i, j) : i, j = 1, \dots, 6\}$. [Ř]

348. Vypište orbity působení grupy $\mathbf{D}_{10}$ všech symetrií pravidelného pětiúhelníka a) na množině jeho vrcholů, b) na množině jeho hran. [Ř]

349. Co jsou orbity působení dané grupy $\mathbf{G}$ konjugací na svoji nosnou množinu G ? Vypište orbity pro grupy $\mathbf{S}_4$ a $\mathbf{A}_4$. [Ř]

350. Vypište orbity působení grupy $\mathbf{GL}_n(\mathbf{T})$ na vektorový prostor $\mathbf{T}^n$? Uvědomte si, že X_A jsou právě vlastní vektory matice A . [Ř]

351. Uvažujme působení grupy $\mathbf{S}_6$ a) na množině $\{1, \dots, 6\}$, b) na množině $\{(i, j) : i, j = 1, \dots, 6\}$. Kolik prvků má stabilizátor bodu a) 2, b) $(2, 5)$? [Ř]

352. Nechť grupa $\mathbf{D}_{10}$ všech symetrií pravidelného pětiúhelníka působí na množině jeho vrcholů. Kolik pevných bodů má a) otočení o 72° , b) daná osová symetrie? [Ř]

353. Nechť grupa $\mathbf{D}_{10}$ všech symetrií pravidelného pětiúhelníka působí na množině jeho vrcholů. Kolik prvků má stabilizátor daného vrcholu? [Ř]

354. Nechť grupa $\mathbf{D}_{12}$ všech symetrií pravidelného šestiúhelníka působí na množině jeho vrcholů. Kolik pevných bodů má a) středová symetrie, b) daná osová symetrie? [Ř]

355. Nechť grupa $\mathbf{D}_{12}$ všech symetrií pravidelného pětiúhelníka působí na množině jeho vrcholů. Kolik prvků má stabilizátor daného vrcholu? [Ř]

356. Uvažujme působení grupy otočení čtverce na množinu všech obarvených šachovnic 3×3 dvěma barvami. Kolik prvků má stabilizátor obarvení, kde jsou a) jedno rohové políčko černé a ostatní bílá, b) dvě protilehlá rohová políčka černá a ostatní bílá, c) prostřední políčko černé a ostatní bílá? [Ř]

357. Uvažujme působení grupy $\mathbf{D}_8$ všech symetrií čtverce na množinu všech obarvených šachovnic 3×3 dvěma barvami. Kolik prvků má stabilizátor obarvení, kde jsou a) jedno rohové políčko černé a ostatní bílá, b) dvě protilehlá

rohová políčka černá a ostatní bílá, c) prostřední políčko černé a ostatní bílá? [Ř]

358. Buď $\mathbf{G}$ grupa izometrií v rovině a $X = \mathbb{R}^2$ rovina (v přirozeném působení). Pro daný bod $x \in X$, co jsou prvky množin $[x]$ a G_x ? [Ř]

359. Buď $\mathbf{G}$ grupa izometrií v rovině a $X = \mathbb{R}^2$ rovina (v přirozeném působení). Co jsou prvky X_g v případě, kdy je g a) otočení, b) translace, c) osová symetrie? [Ř]

360. Buď $\mathbf{G} = \mathbb{R}$ a $X = \mathbb{R}^2$ rovina. Označme $\pi(n)$ permutaci $(a, b) \mapsto (a + n, b)$ (tj. horizontální posunutí o n). Je to působení? Pokud ano, co jsou prvky množin $[x]$, G_x a X_n pro dané $x \in X$ a $n \in G$? [Ř]

361. Buď $\mathbf{G} = \mathbb{R}$ a $X = \mathbb{R}^2$ rovina. Označme $\pi(n)$ otočení roviny o n stupňů se středem $(0, 0)$. Je to působení? Pokud ano, co jsou prvky množin $[x]$, G_x a X_n pro dané $x \in X$ a $n \in G$? [Ř]

Věta (Burnsideova). *Působí-li konečná grupa $\mathbf{G}$ na konečnou množinu X , pak*

$$\text{počet orbit} = \frac{1}{|G|} \cdot \sum_{g \in G} |X_g|.$$

Vzorec lze interpretovat tak, že „počet orbit je roven průměrnému počtu pevných bodů permutací v $\mathbf{G}$ “. Řešením většiny níže uvedených úloh je právě *počet orbit* při působení grupy symetrií daného objektu na množinu všech obarvení/konfigurací/apod.

362. Kolik náhrdelníků lze sestavit ze tří modrých a tří červených kuliček? Nezáleží na poloze náhrdelníku, je možno jej převracet či otáčet.

Řešení. Místo náhrdelníků budeme uvažovat barvení vrcholů pravidelného šestiúhelníka. Čili X bude množina všech obarvení vrcholů pravidelného šestiúhelníka třemi modrými a třemi červenými barvami a $\mathbf{G}$ bude grupa všech symetrií pravidelného šestiúhelníka (tj. $\mathbf{G} = \mathbf{D}_{12}$). Tedy $\mathbf{G}$ působí na X tak, že příslušná permutace otočí/převrátí šestiúhelník i s daným obarvením. Každé orbitě tohoto působení odpovídá právě jeden náhrdelník (jehož kuličky uspořádány podle vzoru daného tím obarvením). Vyrobité tabulku, v jejímž prvním sloupci je seznam prvků grupy $\mathbf{G}$, v druhém počet prvků daného typu a ve třetím počet pevných bodů těchto prvků. Pevným bodem se rozumí takové obarvení, které po daném otočení/převrácení vypadá stejně.

g	#	$ X_g $
id	1	20
$\circlearrowleft \pm 60^\circ$	2	0
$\circlearrowleft \pm 120^\circ$	2	2
$\circlearrowleft +180^\circ$	1	0
osa přes vrcholy	3	4
osa středem hran	3	0

Podle Burnsideovy věty je počet obarvení $\frac{1}{12} \cdot (20 + 2 \cdot 0 + 2 \cdot 2 + 1 \cdot 0 + 3 \cdot 4 + 3 \cdot 0) = 3$.

363. Spočítejte kolika způsoby lze obarvit políčka šachovnice o rozměrech a) 3×3 , b) 4×4 , c) $n \times n$ černou a bílou barvou. Dvě obarvení považujeme za totožná, pokud lze jedno z druhého dostat otočením šachovnice. [Ř]

364. Řešte předchozí úlohu za předpokladu, že se obarvuje průhledná šachovnice. (Tj. zajímá nás počet obarvení až na otočení a převrácení šachovnice.) [Ř]

365. a) Dětská stavebnice obsahuje 3 červené, 3 zelené a 3 modré čtvercové destičky. Kolika způsoby je lze sestavit do velkého čtverce 3×3 ? Dvě sestavy považujeme za totožné, pokud jednu z druhé dostaneme otočením. b) Jak se výsledek změní, pokud je možné dílky pevně spojovat? Tedy pokud dvě sestavy považujeme za totožné, dostaneme-li jednu z druhé otočením a převrácením. [Ř]

366. Řešte předchozí úlohu pro stavebnici, která obsahuje devět čtvercových destiček, na kterých je nakreslena šipka směřující k středu jedné z hran. (Opět a) až na otočení, b) až na otočení a převrácení; předpokládejte, že šipka ukazuje z obou stran stejným směrem.) [N]

367. Řešte předchozí úlohu pro stavebnici, která obsahuje devět čtvercových destiček, na kterých je nakreslena šipka směřující k jednomu z vrcholů (Opět a) až na otočení, b) až na otočení a převrácení; předpokládejte, že šipka ukazuje z obou stran stejným směrem.)

368. a) Dětská stavebnice obsahuje 8 červených a 8 modrých trojúhelníkových destiček. Kolika způsoby je lze sestavit do velkého trojúhelníku s hranou 4? Dvě sestavy považujeme za totožné, dostaneme-li jednu z druhé otočením. b) Jak se výsledek změní, pokud je možné dílky pevně spojovat? Tedy pokud dvě sestavy považujeme za totožné, dostaneme-li jednu z druhé otočením a převrácením. [Ř]

369. Řešte předchozí úlohu pro stavebnici, která obsahuje šestnáct trojúhelníkových destiček, na kterých je nakreslena šipka směřující k jednomu z vrcholů.

370. Kolik náhrdelníků lze sestavit ze a) čtyř modrých a čtyř červených, b) k modrých a $8 - k$ červených kuliček? Nezáleží na poloze náhrdelníku, je možno jej převracet či otáčet. [Ř]

371. Kolika způsoby lze z šesti bílých a šesti modrých trojúhelníkových destiček sestavit pravidelnou šestcípou hvězdu? Dvě sestavy považujeme za totožné, dostaneme-li jednu z druhé otočením a převrácením.

372. a) Spočítejte kolika způsoby lze rozesadit české poslance kolem kulatého stolu s 200 židlemi (tj. ke každé židli umísťujeme cedulku se jménem poslance). b) Kolika způsoby to lze udělat, pokud navzájem nerozlišujeme poslance jedné strany (tj. ke každé židli umísťujeme cedulku se jménem strany)? (Počty poslanců: ODS 81, ČSSD 74, KSČM 26, KDU-ČSL 13, SZ 6.) Dva zasedací pořádky považujeme za totožné, pokud lze jeden z druhého dostat otočením stolu.

373. Kolika způsoby lze obarvit stěny krychle a) dvěma, b) k barvami? Dvě obarvení považujeme za totožná, pokud lze jedno z druhého dostat otočením krychle. [Ř]

374. Kolika způsoby lze umístit na stěny krychle šipku, která ukazuje a) na střed jedné z hran, b) k jednomu z vrcholů? Dvě umístění považujeme za totožná, pokud lze jedno z druhého dostat otočením krychle.

- 375.** Kolika způsoby lze umístit na stěny krychle čísla $1, \dots, 6$? Kolika způsoby to lze udělat tak, aby součet protilehlých čísel byl 7? Dvě umístění považujeme za totožná, pokud lze jedno z druhého dostat otočením krychle. [Ř]
- 376.** Spočítejte kolika způsoby lze obarvit stěny pravidelného čtyřstěnu k barvami. Dvě obarvení považujeme za totožná, pokud lze jedno z druhého dostat otočením čtyřstěnu. [Ř]
- 377.** Řešte předchozí úlohu za předpokladu, že uvažujeme všechny symetrie čtyřstěnu. [Ř]
- 378.** Kolik existuje neizomorfních grafů na 3, 4, 5, * 6 prvcích? [?] [Ř]
- 379.** * Kolik existuje neizomorfních dvou a tříprvkových algeber s jednou binární operací? [Ř]
- Působení grupy se nazývá *tranzitivní*, má-li jen jednu orbitu. Podgrupa $\mathbf{G}$ grupy $\mathbf{S}_n$ se nazývá tranzitivní, pokud je tranzitivní její přirozené působení na množinu $\{1, \dots, n\}$.
- 380.** * Dokažte, že tranzitivní grupa na množině s aspoň dvěma prvky obsahuje alespoň jednu permutaci bez pevného bodu. [Ř]
- 381.** Buď $\mathbf{T}$ těleso. Rozhodněte, zda je působení grupy a) $\mathbf{GL}_n(\mathbf{T})$, b) $\mathbf{SL}_n(\mathbf{T})$, c) $\mathbf{O}_n(\mathbf{T})$ na množinu $T^n \setminus \{0\}$ tranzitivní. [Ř]
- 382.** Buď $\mathbf{H}$ je podgrupa grupy $\mathbf{G}$. Co jsou orbity působení $\mathbf{H}$ translacemi na G ? [Ř]
- 383.** Dokažte, že působení grupy $\mathbf{G}$ konjugací na G je skutečně působení. Co jsou jeho orbity? Může být toto působení tranzitivní? [Ř]
- 384.** * Buď π působení tranzitivní grupy $\mathbf{G}$ na množině X . Pak svaz kongruencí unární algebry $(X, \pi(g) : g \in G)$ je izomorfní intervalu $[\mathbf{G}_a, \mathbf{G}]$ ve svazu podgrup grupy $\mathbf{G}$ (zde $\mathbf{G}_a$ značí stabilizátor bodu $a \in X$). [?]
- 385.** * Použitím předchozího cvičení dokažte, že každý interval ve svazu podgrup nějaké grupy je izomorfní svazu kongruencí nějaké (unární) algebry. [?] [N]

Okruhy

1. PŘÍKLADY A ZÁKLADNÍ VLASTNOSTI

Okruhem nazýváme algebra $\mathbf{R} = (R, +, -, \cdot, 0)$ typu $(2, 1, 2, 0)$ splňující následující podmínky:

- (1) $(R, +, -, 0)$ je abelovská grupa;
- (2) operace $\cdot$ je asociativní;
- (3) pro všechna $x, y, z \in R$ platí tzv. *distributivita*:

$$x \cdot (y + z) = (x \cdot y) + (x \cdot z) \quad \text{a} \quad (y + z) \cdot x = (y \cdot x) + (z \cdot x).$$

Okruh se nazývá *komutativní*, pokud platí $x \cdot y = y \cdot x$ pro všechna $x, y \in R$. Říkáme, že okruh má *jednotku*, pokud existuje prvek $1 \in R$ splňující $1 \cdot x = x \cdot 1 = x$ pro všechna $x \in R$. *Tělesa* jsou komutativní okruhy s jednotkou, kde pro každé $x \neq 0$ existuje y splňující $x \cdot y = 1$.

Příklad. Mezi základní příklady patří následující okruhy:

- všechna tělesa, tedy zejména $\mathbb{Z}_p, \mathbb{Q}, \mathbb{R}, \mathbb{C}$;
- okruh celých čísel $\mathbb{Z} = (\mathbb{Z}, +, -, \cdot, 0)$;
- okruhy $\mathbb{Z}_n = (\mathbb{Z}_n, + \bmod n, - \bmod n, \cdot \bmod n, 0)$ s operacemi modulo n ;
- okruh *kvaternionů*

$$\mathbb{H} = (\{a + bi + cj + dk : a, b, c, d \in \mathbb{R}\}, +, -, \cdot, 0),$$

kde, podobně jako v komplexních číslech, se sčítá po složkách a násobí tak, že výraz roznásobíme a upravíme podle pravidel

$$i^2 = j^2 = k^2 = -1, \quad ij = -ji = k, \quad ik = -ki = -j, \quad jk = -kj = i.$$

Příklad. Existuje řada konstrukcí, jak z daného okruhu $\mathbf{R}$ sestavit další okruhy.

- *Podokruhy a direktní součiny.* Mezi důležité typy okruhů patří tzv. *rozšíření* $\mathbf{R}[a_1, \dots, a_n] \leq \mathbf{S}$, viz níže. Uveďme např. okruh *Gaussovských celých čísel*

$$\mathbb{Z}[i] = (\{a + bi : a, b \in \mathbb{Z}\}, +, -, \cdot, 0) \leq \mathbb{C}.$$

- Okruh *matic* $n \times n$ nad $\mathbf{R}$

$$\mathbf{M}_n(\mathbf{R}) = (\{A : A \text{ je matice } n \times n \text{ nad } \mathbf{R}\}, +, -, \cdot, 0),$$

kde $+, -, \cdot$ je maticové sčítání, odčítání a násobení a 0 je nulová matice.

- Okruhy *polynomů* jedné proměnné nad $\mathbf{R}$

$$\mathbf{R}[x] = (\{\sum_{i=0}^n a_i x^i : n \in \mathbb{N}, a_0, \dots, a_n \in R\}, +, -, \cdot, 0),$$

resp. více proměnných

$$\mathbf{R}[x_1, \dots, x_n] = (\{\sum_{k_1, \dots, k_n=0}^N a_{k_1, \dots, k_n} x_1^{k_1} \cdot \dots \cdot x_n^{k_n} : a_{k_1, \dots, k_n} \in R\}, +, -, \cdot, 0).$$

- Okruh *formálních mocninných řad* jedné proměnné nad $\mathbf{R}$

$$\mathbf{R}[[x]] = (\{\sum_{i=0}^{\infty} a_i x^i : a_0, a_1, \dots \in R\}, +, -, \cdot, 0),$$

resp. více proměnných

$$\mathbf{R}[[x_1, \dots, x_n]] = (\{\sum_{k_1, \dots, k_n=0}^{\infty} a_{k_1, \dots, k_n} x_1^{k_1} \dots x_n^{k_n} : a_{k_1, \dots, k_n} \in R\}, +, -, \cdot, 0).$$

386. Buď $\mathbf{R}$ komutativní okruh. Dokažte, že jsou $\mathbf{R}[x]$ a $\mathbf{R}[[x]]$ skutečně komutativní okruhy s jednotkou.

387. Buď $\mathbf{R}$ okruh. Dokažte, že je $\mathbf{M}_n(\mathbf{R})$ skutečně okruh s jednotkou.

388. Dokažte, že kvaterniony skutečně tvoří okruh.

389. Buď $\mathbf{A}$ abelovská grupa. Dokažte, že $(\text{End}(\mathbf{A}), +, -, \circ, 0)$ je okruh. Zde $\text{End}(\mathbf{A})$ značí množinu všech endomorfismů grupy $\mathbf{A}$, sčítání a odčítání endomorfismů je definováno po prvcích, tj. $(f \pm g)(x) = f(x) \pm g(x)$, 0 značí konstantní endomorfismus $x \mapsto 0$ a $\circ$ značí skládání zobrazení.

390. Buď X množina, označme $P(X)$ množinu všech podmnožin X a definujme na $P(X)$ operaci $A \Delta B = (A \setminus B) \cup (B \setminus A)$. Dokažte, že je $(P(X), \Delta, id, \cap, \emptyset)$ komutativní okruh. Má jednotku?

391. Rozhodněte, zda je $(\mathbb{R} \times \mathbb{R} \times \mathbb{R}, +, -, \times, 0)$ okruh. Zde sčítání a odčítání je definováno po složkách a $\times$ značí vektorový součin. [Ř]

392. Rozhodněte, zda je $(\mathbb{Z} \times \mathbb{Z}, +, -, *, 0)$ okruh. Zde sčítání a odčítání je definováno po složkách a $(a, b) * (c, d) = (ac + bd, ad + bc)$. [Ř]

393. Definujme operace

$$\begin{array}{c|cccc} + & a & b & c & d \\ \hline a & a & b & c & d \\ b & b & a & d & c \\ c & c & d & a & b \\ d & d & c & b & a \end{array} \quad \begin{array}{c|cccc} \cdot & a & b & c & d \\ \hline a & a & a & a & a \\ b & a & b & c & d \\ c & a & a & a & a \\ d & a & b & c & d \end{array}$$

Rozhodněte, zda je $(\{a, b, c, d\}, +, -, \cdot, a)$ okruh. [Ř]

394. * Na každé abelovské grupě lze definovat násobení tak, že výsledkem je okruh: např. triviálně $x \cdot y = 0$ pro všechna x, y . Platí i opačné tvrzení, tj. lze na každé pologrupě $(A, \cdot)$ s nulou definovat sčítání a odčítání tak, že výsledkem je okruh? [?]

395. Buď $\mathbf{R}$ okruh splňující $x^2 = x$ pro všechna $x \in R$. Definujme operace $x \wedge y = xy$ a $x \vee y = x + y + xy$. Dokažte, že $(R, \wedge, \vee)$ je distributivní svaz.

396. Buď $\mathbf{R}$ okruh splňující $x^2 = 0$ pro všechna $x \in R$. Rozhodněte, zda pro všechna $x, y \in R$ platí a) $xy = -yx$, b) $* xy = yx$. [?] [Ř]

397. Buď $\mathbf{R}$ komutativní okruh. Rozhodněte, zda je okruhem také algebra $(R, +, -, *, 0)$, kde operace $*$ je definována předpisem $a * b = ab + ba$.

398. Buď $\mathbf{R}$ komutativní okruh. Dokažte, že pro každé $a \in R$ existuje nejvýše jedno $b \in R$ s vlastností $a + b + ab = 0$. [N]

399. Dokažte, že pro okruhy s jednotkou plyne komutativita sčítání z ostatních axiomů.

Buď $\mathbf{R}$ okruh s jednotkou a označme R^* množinu všech *invertibilních prvků*, tj. $R^* = \{a \in R : \text{existuje } b \in R \text{ takové, že } a \cdot b = 1\}$.

400. Dokažte, že R^* s operací násobení tvoří grupu.

401. Spočítejte grupy $\mathbb{Z}^*$ a $\mathbb{Z}[i]^*$. Co je $\mathbf{M}_n(\mathbf{T})^*$? [Ř]

402. Buď $\mathbf{R}$ komutativní okruh s jednotkou. Dokažte, že $\mathbf{R}[x]^* = \mathbf{R}^*$.

403. Spočítejte $\mathbb{H}^*$, kde $\mathbb{H}$ značí okruh kvaternionů. [Ř]

Prvek a okruhu $\mathbf{R}$ se nazývá *nilpotentní*, pokud $a^n = 0$ pro nějaké přirozené n . Nazývá se *dělitel nuly*, pokud existuje prvek $b \neq 0$ takový, že $ab = 0$. Nazývá se *invertibilní*, pokud existuje prvek b takový, že $ab = 1$ (v okruzích s jednotkou).

404. Buď $\mathbf{R}$ okruh s jednotkou. Dokažte, že pokud je a nilpotentní prvek, pak je $1 + a$ invertibilní.

405. Najděte všechny nilpotentní prvky, dělitele nuly a invertibilní prvky v oborech $\mathbb{Z}$, $\mathbb{Z}_8$, $\mathbb{Z}_{12}$ a obecně $\mathbb{Z}_{p^k}$ (p prvočíslo). [Ř]

406. Dokažte, že v oboru $\mathbf{M}_2(\mathbb{R})$ jsou invertibilní právě regulární matice a dělitelé nuly právě singulární matice. * Popište nilpotentní matice.

407. Buď $\mathbf{R}$ okruh s jednotkou. Dokažte, že polynom $f = a_0 + a_1x + \dots + a_nx^n \in R[x]$ je a) nilpotentní právě tehdy, když $a_0, \dots, a_n$ jsou nilpotentní v $\mathbf{R}$; b) invertibilní právě tehdy, když a_0 je invertibilní a $a_1, \dots, a_n$ nilpotentní v $\mathbf{R}$; c) dělitel nuly právě tehdy, když existuje $b \in R$ takový, že $bf = 0$.

408. Buď $\mathbf{R}, \mathbf{S}$ okruhy. Popište nilpotentní prvky, dělitele nuly a invertibilní prvky v oboru $\mathbf{R} \times \mathbf{S}$ pomocí odpovídajících prvků oborů $\mathbf{R}, \mathbf{S}$. [Ř]

2. PODOKRUHY A IDEÁLY

Podalgebry okruhu $\mathbf{R} = (R, +, -, \cdot, 0)$ se nazývají *podokruhy*. Jinými slovy, je-li $S \subseteq R$ podmnožina obsahující prvek 0 a splňující pro každé $a, b \in S$ podmínky $a + b \in S$, $-a \in S$ a $a \cdot b \in S$, pak okruh $\mathbf{S} = (S, +, -, \cdot, 0)$ nazýváme podokruh okruhu $\mathbf{R}$ (operacemi se rozumí restrikce původních operací na množinu S); též říkáme, že množina S tvoří *podokruh* okruhu $\mathbf{R}$. Píšeme $\mathbf{S} \leq \mathbf{R}$. Podokruhy $\{0\}$ a $\mathbf{R}$ nazýváme *nevlastní*.

409. Dokažte, že podokruhy daného okruhu tvoří úplný svaz. * Musí být distributivní? Musí být modulární? Pokud ano, dokažte, pokud ne, uveďte protipříklad. [Ř]

410. Rozhodněte, zda a) $\{a + b\sqrt{5} : a, b \in \mathbb{Z}\}$, b) $\{a + b\sqrt[3]{5} : a, b \in \mathbb{Z}\}$ tvoří podokruh okruhu $\mathbb{R}$. [Ř]

411. Rozhodněte, zda a) polynomy s nulovým absolutním členem, b) polynomy stupně nevyšší 1, c) polynomy stupně alespoň 1 tvoří podokruh okruhu $\mathbb{Z}[x]$. [Ř]

412. Zjistěte, zda množina všech a) symetrických matic, b) regulárních matic, c) ortogonálních matic, d) horních trojúhelníkových matic, e) matic s posledním sloupcem nulovým, tvoří podokruh okruhu $\mathbf{M}_n(\mathbb{R})$. [Ř]

413. Buď $\mathbf{R}$ okruh a $M = \{a \in R : ar = ra \text{ pro všechna } r \in R\}$. Dokažte, že M tvoří podokruh okruhu $\mathbf{R}$. * Uveďte příklad okruhu, v němž je tento podokruh vlastní.

Je-li $\mathbf{S}$ podokruh okruhu $\mathbf{R}$ a $a_1, \dots, a_n \in R$, definujeme

$$\mathbf{S}[a_1, \dots, a_n] = \langle S \cup \{a_1, \dots, a_n\} \rangle_{\mathbf{R}}.$$

Pokud $|S| > 1$, pak

$$\mathbf{S}[a_1, \dots, a_n] = \{f(a_1, \dots, a_n) : f \in S[x_1, \dots, x_n]\}.$$

Příklad. $\mathbb{R}[i] = \mathbb{C}$, $\mathbb{Z}[\sqrt{2}] = \{a + b\sqrt{2} : a, b \in \mathbb{Z}\}$, $\mathbb{Z}[\sqrt[3]{2}] = \{a + b\sqrt[3]{2} + c\sqrt[3]{4} : a, b, c \in \mathbb{Z}\}$.

414. Dokažte, že okruh $\mathbb{Q}$ je generován množinou $\{\frac{1}{p} : p \text{ je prvočíslo}\}$ a že není generován žádnou její podmnožinou. * Dokažte, že okruh $\mathbb{Q}$ není generován vůbec žádnou konečnou množinou.

415. Spočítejte prvky podokruhů $\langle 28, 63 \rangle_{\mathbb{Z}}$ a $\langle 15, 18, 40 \rangle_{\mathbb{Z}}$. [Ř]

416. Spočítejte prvky podokruhů $\langle 18, 33, 69 \rangle_{\mathbb{Q}}$, $\langle \frac{3}{4} \rangle_{\mathbb{Q}}$, $\langle \frac{3}{4}, \frac{2}{7} \rangle_{\mathbb{Q}}$ a $\langle \frac{2}{3}, \frac{2}{5} \rangle_{\mathbb{Q}}$. [Ř]

417. * Spočítejte prvky podokruhu $\langle \frac{a}{b}, \frac{c}{d} \rangle_{\mathbb{Q}}$ pro obecná $c, d \in \mathbb{Z}$.

418. Spočítejte prvky podokruhů $\langle 2, 3 \rangle_{\mathbb{R}}$, $\langle \sqrt{2} \rangle_{\mathbb{R}}$ a $\langle \sqrt{2}, \sqrt{3} \rangle_{\mathbb{R}}$. [Ř]

419. Spočítejte prvky okruhů $\mathbb{Z}[\sqrt{2}, \sqrt{3}]$ a $\mathbb{Z}[\sqrt[3]{2}, i]$. [Ř]

420. Spočítejte prvky okruhu $\mathbb{Q}[\sqrt{2} + \sqrt{3}]$. [Ř]

421. Spočítejte prvky podokruhů $\langle x^2, x^3 \rangle_{\mathbb{Z}[x]}$, $\langle x^2 + 2, -x \rangle_{\mathbb{Z}[x]}$ a $\langle 2, x^2 \rangle_{\mathbb{Z}[x]}$. [Ř]

422. Spočítejte prvky podokruhů $\langle \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & -1 \end{pmatrix} \rangle_{\mathbf{M}_2(\mathbb{Z})}$, $\langle \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 0 & 1 \end{pmatrix} \rangle_{\mathbf{M}_2(\mathbb{Z})}$ a podokruhu $\langle \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}, \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix} \rangle_{\mathbf{M}_2(\mathbb{Z})}$. [Ř]

423. Najděte všechny podokruhy okruhů $\mathbb{Z}$, $\mathbb{Z}_5$, $\mathbb{Z}_8$, $\mathbb{Z}_{12}$, obecně $\mathbb{Z}_n$ a $\mathbb{Z}_3 \times \mathbb{Z}_3$. [Ř]

424. Rozhodněte, zda existuje okruh, který je sjednocením svých dvou vlastních podokruhů. [Ř]

Centrum okruhu $\mathbf{R}$ se rozumí $\{a \in R : ar = ra \text{ pro všechna } r \in R\}$.

425. Dokažte, že centrum skutečně tvoří podokruh.

426. Spočítejte centrum okruhu $\mathbf{M}_n(\mathbf{R})$. Dokažte, že je izomorfní s okruhem $\mathbf{R}$. [Ř]

Podokruh $\mathbf{I}$ okruhu $\mathbf{R}$ se nazývá *ideál*, pokud navíc splňuje $ri \in I$ a $ir \in I$ pro každé $i \in I$ a každé $r \in R$. Ideály $\{0\}$ a $\mathbf{R}$ se nazývají *nevládní*. Průnik dvou ideálů $I_1 \cap I_2$ a součet dvou ideálů $I_1 + I_2 = \{a_1 + a_2 : a_1 \in I_1, a_2 \in I_2\}$ také tvoří ideál okruhu $\mathbf{R}$.

Není těžké nahlédnout, že v komutativním okruhu tvoří množina $aR = \{au : u \in R\}$ ideál, a to nejmenší ideál obsahující prvek a . Takový ideál se nazývá *hlavní*. Nejmenší ideál komutativního okruhu $\mathbf{R}$ obsahující prvky $a_1, \dots, a_n$, tzv. *ideál generovaný* $a_1, \dots, a_n$, je ideál $a_1R + \dots + a_nR$.

427. Dokažte, že ideály daného okruhu tvoří úplný svaz. Musí být distributivní? Musí být modulární? Pokud ano, dokažte, pokud ne, uveďte protipříklad. [Ř]

- 428.** Najděte všechny ideály okruhů $\mathbb{Z}$, $\mathbb{Z}_5$, $\mathbb{Z}_8$, $\mathbb{Z}_{12}$, obecně $\mathbb{Z}_n$ a $\mathbb{Z}_3 \times \mathbb{Z}_3$. [Ř]
- 429.** Spočítejte prvky nejmenšího ideálu okruhu $\mathbb{Z}$ obsahujícího a) 28, 63, b) 15, 18, 40. [Ř]
- 430.** Spočítejte prvky nejmenšího ideálu okruhu $\mathbb{Q}$ obsahujícího $\frac{3}{4}$, $\frac{2}{7}$. [Ř]
- 431.** Spočítejte prvky nejmenšího ideálu okruhu $\mathbb{Z}[x]$ obsahujícího a) x^2, x^3 , b) $x^2 + 2, -x$, c) $2, x^2$. [Ř]
- 432.** Rozhodněte, zda množina $\{\sum_{i=0}^n a_i x^i \in \mathbb{Z}[x] : a_0 + a_1 + \dots + a_n = 0\}$ tvoří ideál okruhu $\mathbb{Z}[x]$. Je to hlavní ideál? Pokud ano, najděte generátor. [Ř]
- 433.** Rozhodněte, zda množina $\{f \in \mathbb{Z}[x] : f(1) = 0 \text{ a } x^2 + 1 \mid f\}$ tvoří ideál okruhu $\mathbb{Z}[x]$. Je to hlavní ideál? Pokud ano, najděte generátor. [Ř]
- 434.** Rozhodněte, zda množina $\{x \cdot f + 3g : f, g \in \mathbb{Z}[x]\}$ tvoří ideál okruhu a) $\mathbb{Z}[x]$, b) $\mathbb{Q}[x]$. Je to hlavní ideál? Pokud ano, najděte generátor. [Ř]
- 435.** Najděte generátor hlavního ideálu a) $(x^3 - 1)\mathbb{Q}[x] \cap (x^2 + 3)\mathbb{Q}[x]$, b) $(x^3 - 1)\mathbb{Q}[x] + (x^2 + 3)\mathbb{Q}[x]$ v oboru $\mathbb{Q}[x]$. [Ř]
- 436.** Najděte generátor hlavního ideálu a) $(x^3 - 1)\mathbb{Q}[x] \cap (x^2 - 1)\mathbb{Q}[x]$, b) $(x^3 - 1)\mathbb{Q}[x] + (x^2 - 1)\mathbb{Q}[x]$ v oboru $\mathbb{Q}[x]$. [Ř]

Jsou-li A, B, C, D množiny, pak se rozumí

$$\begin{pmatrix} A & B \\ C & D \end{pmatrix} = \left\{ \begin{pmatrix} a & b \\ c & d \end{pmatrix} : a \in A, b \in B, c \in C, d \in D \right\}$$

(apod. pro větší matice).

- 437.** Rozhodněte, zda následující množiny tvoří ideál okruhu $\mathbf{M}_2(\mathbf{R})$: $\begin{pmatrix} \mathbf{R} & \mathbf{R} \\ 0 & \mathbf{R} \end{pmatrix}$, $\begin{pmatrix} \mathbf{R} & \mathbf{R} \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$, $\begin{pmatrix} \mathbf{R} & 0 \\ 0 & \mathbf{R} \end{pmatrix}$, $\begin{pmatrix} 0 & \mathbf{R} \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$. [Ř]
- 438.** Rozhodněte, zda následující množiny tvoří ideál okruhu $\begin{pmatrix} \mathbf{R} & \mathbf{R} \\ 0 & \mathbf{R} \end{pmatrix}$: $\begin{pmatrix} \mathbf{R} & \mathbf{R} \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$, $\begin{pmatrix} \mathbf{R} & 0 \\ 0 & \mathbf{R} \end{pmatrix}$, $\begin{pmatrix} 0 & \mathbf{R} \\ 0 & 0 \end{pmatrix}$. [Ř]
- 439.** Spočítejte prvky nejmenšího ideálu okruhu $\mathbf{M}_2(\mathbb{Z})$ obsahujícího matici $\begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & -1 \end{pmatrix}$. [Ř]
- 440.** a) Dokažte, že těleso neobsahuje vlastní ideály. b) Dokažte, že komutativní okruh s jednotkou, který neobsahuje vlastní ideály, je těleso.
- 441.** Buď $\mathbf{T}$ těleso. Dokažte, že okruh $\mathbf{M}_n(\mathbf{T})$ neobsahuje vlastní ideály.
- 442.** * Najděte všechny ideály okruhu $\mathbf{M}_n(\mathbb{Z})$. [N] [Ř]
- 443.** * Buď $\mathbf{R}$ okruh a $\mathcal{I}$ množina jeho ideálů. Jak vypadají ideály okruhu $\mathbf{M}_n(\mathbf{R})$? [N] [Ř]
- 444.** Buď $\mathbf{T}$ těleso. Najděte všechny ideály okruhu $\begin{pmatrix} \mathbf{T} & \mathbf{T} \\ 0 & \mathbf{T} \end{pmatrix}$. [Ř]
- 445.** * Najděte všechny ideály okruhu $\begin{pmatrix} \mathbb{Z} & \mathbb{Z} \\ 0 & \mathbb{Z} \end{pmatrix}$. [?] [N]
- 446.** Najděte všechny ideály okruhu kvaternionů. [Ř]
- 447.** Buď $\mathbf{R}$ okruh a $M = \{a \in \mathbf{R} : ar = ra = 0 \text{ pro všechna } r \in \mathbf{R}\}$. Dokažte, že M tvoří ideál okruhu $\mathbf{R}$. (Nazývá se *anihilátor*.) * Uveďte příklad okruhu, v němž je tento ideál vlastní.

448. Buď $\mathbf{R}$ okruh a M množina jeho nilpotentních prvků. Dokažte, že M tvoří ideál okruhu $\mathbf{R}$. (Nazývá se *nilradikál*.) * Uveďte příklad okruhu, v němž a) nilradikál je roven anihilátoru a je vlastní; b) nilradikál není roven anihilátoru.

449. Buď $\mathbf{R}$ okruh, v němž průnik všech ideálů je různý od $\{0\}$, a buď M množina dělitelů nuly v $\mathbf{R}$. Dokažte, že M tvoří ideál okruhu $\mathbf{R}$.

3. HOMOMORFISMY

Zobrazení $\varphi : R \rightarrow S$ je homomorfismem okruhů $\mathbf{R}, \mathbf{S}$ právě tehdy, když

$$\varphi(a + b) = \varphi(a) + \varphi(b) \quad \text{a} \quad \varphi(a \cdot b) = \varphi(a) \cdot \varphi(b)$$

pro každé $a, b \in R$. Definujeme *jádro* homomorfismu φ předpisem

$$\text{Ker}(\varphi) = \{a \in R : \varphi(a) = 0\}$$

a *obraz* homomorfismu φ předpisem

$$\text{Im}(\varphi) = \{b \in S : b = \varphi(a) \text{ pro nějaké } a \in R\}.$$

Jádro tvoří ideál okruhu $\mathbf{R}$ a obraz podokruh okruhu $\mathbf{S}$. Homomorfismus je prostý právě tehdy, když je jeho jádro triviální.

450. Buď $\mathbf{R}$ komutativní okruh a $a \in R$. Dokažte, že zobrazení $\mathbf{R}[x] \rightarrow \mathbf{R}$, $f \mapsto f(a)$ je okruhový homomorfismus. Spočítejte jádro a obraz. [Ř]

451. Dokažte, že zobrazení $\mathbb{Z}[x] \rightarrow \mathbb{C}$, $f \mapsto f(i)$ je okruhový homomorfismus. Spočítejte jádro a obraz. [Ř]

452. Dokažte, že zobrazení $\mathbb{Z}[x] \rightarrow \mathbb{R}$, $f \mapsto f(\sqrt{2})$ je okruhový homomorfismus. Spočítejte jádro a obraz. [Ř]

453. Pro která s, u je zobrazení

$$\varphi : \mathbb{Z}[\sqrt{s}] \rightarrow \mathbb{Z}_n, \quad a + b\sqrt{s} \mapsto a + bu \pmod{n}$$

homomorfismem? [Ř]

454. Rozhodněte, zda je zobrazení $\mathbb{Z}_n \rightarrow \mathbb{C}$, $k \mapsto e^{2k\pi i/n}$ okruhovým homomorfismem. Pokud ano, spočítejte jádro a obraz. [Ř]

455. Dokažte, že pro každý homomorfismus $\varphi : \mathbb{Q}[\sqrt{2}] \rightarrow \mathbb{C}$ platí $\varphi(a) = a$ pro každé $a \in \mathbb{Q}$. [?]

Izomorfismem rozumíme bijektivní homomorfismus. Řekneme, že okruhy $\mathbf{R}$ a $\mathbf{S}$ jsou *izomorfní*, značíme $\mathbf{R} \simeq \mathbf{S}$, pokud existuje izomorfismus $\mathbf{R} \rightarrow \mathbf{S}$.

456. Buď $\mathbf{R} = (R, +, -, \cdot, 0)$ okruh a definujme operace $a \oplus b = a + b - 1$ a $a \odot b = a + b - ab$. Dokažte, že existují operace $\ominus$ a konstanta o takové, že $\mathbf{R}' = (R, \oplus, \ominus, \odot, o)$ je okruh. Dokažte, že $\mathbf{R} \simeq \mathbf{R}'$.

457. Buď X n -prvková množina, označme $P(X)$ množinu všech podmnožin X a definujme na $P(X)$ operaci $A \Delta B = (A \setminus B) \cup (B \setminus A)$. Dokažte, že je okruh $(P(X), \Delta, id, \cap, \emptyset)$ izomorfní s okruhem $(\mathbb{Z}_2)^n$. [Ř]

458. Dokažte, že a) podokruh $\left\{ \begin{pmatrix} a & b \\ -b & a \end{pmatrix} : a, b \in \mathbb{R} \right\} \leq \mathbf{M}_2(\mathbb{R})$ je izomorfní okruhu $\mathbb{C}$; b) podokruh $\left\{ \begin{pmatrix} a & b \\ -\bar{b} & \bar{a} \end{pmatrix} : a, b \in \mathbb{C} \right\} \leq \mathbf{M}_2(\mathbb{C})$ je izomorfní okruhu kvaternionů (zde $\bar{a}$ značí číslo komplexně sdružené).

459. Zjistěte, pro která $s \in \mathbb{Z}$ platí

$$\mathbb{Z}[\sqrt{s}] \simeq \left(\left\{ \begin{pmatrix} a & b\sqrt{s} \\ b\sqrt{s} & a \end{pmatrix} : a, b \in \mathbb{Z} \right\}, +, -, \cdot, 0 \right).$$

[Ř]

460. Necht' $\mathbf{R} = \mathbb{Z}[\pi] \leq \mathbb{R}$ (π značí číslo 3.1415...). Dokažte, že $\mathbf{R} \simeq \mathbb{Z}[x]$. [Ř]

461. Rozhodněte, které z následujících okruhů jsou izomorfní: $\mathbb{Z}[i]$, $\mathbb{Z}[\sqrt{2}]$, $\mathbb{Z}[\sqrt{3}]$. [Ř]

462. Buď $\mathbf{R}$ komutativní okruh. Najděte nekonečně mnoho podokruhů $\mathbf{R}[x]$, každý z nich izomorfní s $\mathbf{R}[x]$. [Ř]

463. Dokažte, že je-li $n = p_1^{k_1} p_2^{k_2} \cdots p_n^{k_n}$, pak je okruh $\mathbb{Z}_n$ izomorfní direktnímu součinu $\mathbb{Z}_{p_1^{k_1}} \times \mathbb{Z}_{p_2^{k_2}} \times \cdots \times \mathbb{Z}_{p_n^{k_n}}$.

464. Dokažte, že okruh všech endomorfismů vektorového prostoru $\mathbf{T}^n$ nad tělesem $\mathbf{T}$ je izomorfní s okruhem $\mathbf{M}_n(\mathbf{T})$. [Ř]

465. * Najděte všechny dvou a tříprvkové okruhy.

Endomorfismem okruhu $\mathbf{R}$ se rozumí homomorfismus $\mathbf{R} \rightarrow \mathbf{R}$, *automorfismem* se rozumí izomorfismus $\mathbf{R} \rightarrow \mathbf{R}$. Množina všech automorfismů daného okruhu $\mathbf{R}$ tvoří podgrupu grupy $\mathbf{S}_R$, značí se $\mathbf{Aut}(\mathbf{R})$.

466. Spočítejte všechny endomorfismy okruhů $\mathbb{Z}$ a $\mathbb{Q}$. Najděte všechny spojitě endomorfismy okruhu $\mathbb{R}$. Které z nich jsou automorfismy? [Ř]

467. Spočítejte všechny endomorfismy okruhu $\mathbb{Z}_n$. Které z nich jsou automorfismy? [Ř]

468. Spočítejte grupu automorfismů okruhu $\mathbb{Z}[x]$ a $\mathbb{Q}[x]$. [?]

4. FAKTOROKRUHY

Buď $\mathbf{R}$ okruh a $\mathbf{I}$ jeho ideál. Definujeme ekvivalenci $a \sim b \Leftrightarrow a - b \in \mathbf{I}$. Její bloky jsou $[a] = a + \mathbf{I}$. Na těchto blocích definujeme operace předpisy $[a] + [b] = [a + b]$, $-[a] = [-a]$ a $[a] \cdot [b] = [a \cdot b]$. Okruh

$$\mathbf{R}/\mathbf{I} = (\{[a] : a \in R\}, +, -, \cdot, [0])$$

se nazývá *faktorokruh okruhu $\mathbf{R}$ podle ideálu $\mathbf{I}$* .

Je-li $\mathbf{I} = m\mathbf{R}$ hlavní ideál, píšeme místo $\mathbf{R}/m\mathbf{R}$ zjednodušeně $\mathbf{R}/m$. Pokud je v $\mathbf{R}$ definováno dělení se zbytkem, pak můžeme prvky okruhu $\mathbf{R}/m$ reprezentovat pomocí zbytků po dělení m a operace v $\mathbf{R}/m$ fungují jako operace v původním okruhu modulo m .

Věta (1. věta o izomorfismu). *Je-li $\varphi : \mathbf{R} \rightarrow \mathbf{S}$ homomorfismus okruhů, pak*

$$\mathbf{R}/\mathbf{Ker}(\varphi) \simeq \mathbf{Im}(\varphi).$$

1. věta o izomorfismu je dobrý nástroj, pokud chceme vyšetřit, jak vypadá daný faktorokruh. Chceme-li dokázat, že $\mathbf{R}/\mathbf{I} \simeq \mathbf{S}$, stačí najít homomorfismus $\mathbf{R}$ na $\mathbf{S}$, jehož jádro je $\mathbf{I}$.

Příklad. Zobrazení $\varphi : \mathbb{Z} \rightarrow \mathbb{Z}_n$, $x \mapsto x \bmod n$ je homomorfismus, jehož jádro je ideál $\{x : x \bmod n = 0\} = n\mathbb{Z}$ a obraz $\mathbb{Z}_n$. Tedy $\mathbb{Z}/n \simeq \mathbb{Z}_n$.

469. Dokažte, že $\mathbb{Z}[x]/3 \simeq \mathbb{Z}_3[x]$. [Ř]

470. Buď $I = \{f \in \mathbb{Z}[x] : 3 \mid f(0)\}$. Dokažte, že $\mathbb{Z}[x]/I \simeq \mathbb{Z}_3$. [Ř]

471. Dokažte, že $\mathbf{R}[x]/(x - a) \simeq \mathbf{R}$ pro libovolný komutativní okruh $\mathbf{R}$ a $a \in R$. [Ř]

472. Dokažte, že $\mathbb{Z}[x]/(x^2 - 1) \simeq \mathbb{Z} \times \mathbb{Z}$. [Ř]

473. Dokažte, že

$$(1) \mathbb{Z}[x]/(x^2 + 1) \simeq \mathbb{Z}[i].$$

$$(2) \mathbb{R}[x]/(x^2 + 1) \simeq \mathbb{C}.$$

$$(3) \mathbb{C}[x]/(x^2 + 1) \simeq \mathbb{C} \times \mathbb{C}.$$

[Ř]

474. S jakými známými okruhy jsou izomorfní $\mathbb{Z}[x]/(x^2 - 3)$, $\mathbb{Q}[x]/(x^2 - 3)$ a $\mathbb{R}[x]/(x^2 - 3)$? [Ř]

475. S jakými známými okruhy jsou izomorfní $\mathbb{Q}[x]/(x^4 - 4)$, $\mathbb{R}[x]/(x^4 - 4)$ a $\mathbb{C}[x]/(x^4 - 4)$? [Ř]

476. * S jakým známým okruhem je izomorfní $\mathbb{Q}[x]/(x^3 - 2)$? [N] [Ř]

477. Zjistěte, které okruhy (až na izomorfismus) lze získat jako $\mathbf{T}[x]/f$ volbou různých polynomů $f \in T[x]$ stupně 2. Zde $\mathbf{T}$ značí těleso a) $\mathbb{C}$, b) $\mathbb{R}$, c) $\mathbb{Q}$. [Ř]

478. Zjistěte, které okruhy (až na izomorfismus) lze získat jako $\mathbf{T}[x]/f$ volbou různých polynomů $f \in T[x]$ stupně 3. Zde $\mathbf{T}$ značí těleso a) $\mathbb{C}$, b) $\mathbb{R}$. [Ř]

479. Kolik prvků má okruh $\mathbb{Z}_2[x]/(x^2 + 1)$? Napište tabulky sčítání a násobení v tomto okruhu. Je to těleso?

480. Kolik prvků má okruh $\mathbb{Z}_2[x]/(x^2 + x + 1)$? Napište tabulky sčítání a násobení v tomto okruhu. Je to těleso?

481. Kolik prvků má okruh $\mathbb{Z}_2[x]/(x^3 + x + 1)$? Napište tabulky sčítání a násobení v tomto okruhu. Je to těleso?

482. Kolik prvků má okruh $\mathbb{Z}_3[x]/(x^2 + 1)$? Napište tabulky sčítání a násobení v tomto okruhu. Je to těleso?

483. Dokažte, že $\mathbf{R}[x, y]/y \simeq \mathbf{R}[x]$ pro libovolný komutativní okruh $\mathbf{R}$. [Ř]

484. * Najděte nějaký známý okruh, s nímž je izomorfní $\mathbf{R}[x, y]/(x + y)$. (Zde $\mathbf{R}$ je libovolný komutativní okruh.) [Ř]

485. Buď X spočetná množina a $x \in X$. Dokažte, že $\mathbf{R}[X]/x \simeq \mathbf{R}[X]$ pro libovolný komutativní okruh $\mathbf{R}$. [Ř]

486. Dokažte, že matice, jejichž prvky jsou sudá čísla, tvoří ideál v okruhu $\mathbf{M}_n(\mathbb{Z})$. Dokažte, že příslušný faktorokruh je izomorfní okruhu $\mathbf{M}_n(\mathbb{Z}_2)$.

487. Dokažte, že $\begin{pmatrix} \mathbb{Q} & \mathbb{Q} \\ 0 & \mathbb{Q} \end{pmatrix} / \begin{pmatrix} \mathbb{Q} & \mathbb{Q} \\ 0 & 0 \end{pmatrix} \simeq \mathbb{Q}$. [Ř]

488. Dokažte, že $\begin{pmatrix} \mathbb{Q} & \mathbb{Q} \\ 0 & \mathbb{Q} \end{pmatrix} / \begin{pmatrix} 0 & \mathbb{Q} \\ 0 & 0 \end{pmatrix} \simeq \mathbb{Q} \times \mathbb{Q}$. [Ř]

489. * Buď $\mathbf{R}$ obor integrity a $f, g \in R[x]$ nesoudělné polynomy. Dokažte, že $\mathbf{R}[x]/fg \simeq \mathbf{R}[x]/f \times \mathbf{R}[x]/g$. [Ř]

490. Buď $\mathbf{I}$ prvoideál komutativního okruhu s jednotkou $\mathbf{R}$ (*prvoideál* znamená, že kdykoliv $a \cdot b \in I$, pak $a \in I$ nebo $b \in I$). Dokažte, že $\mathbf{R}/\mathbf{I}$ je obor integrity.

491. Dokažte, že faktorokruh $\mathbb{Z}[i]/2$ není obor integrity.

492. Buď $\mathbf{I}$ maximální ideál okruhu $\mathbf{R}$ (*maximální* znamená, že v $\mathbf{R}$ neexistuje větší *vlastní* ideál). Dokažte, že okruh $\mathbf{R}/\mathbf{I}$ nemá žádné vlastní ideály. [Tedy je-li $\mathbf{R}$ komutativní s jednotkou, pak je $\mathbf{R}/\mathbf{I}$ těleso.] [N]

493. Nechť $\mathbf{I}$ není maximální ideál okruhu $\mathbf{R}$ (viz předchozí cvičení). Dokažte, že okruh $\mathbf{R}/\mathbf{I}$ má nějaký vlastní ideál. [N]

494. Buď $\mathbf{T}$ těleso. Dokažte, že ideál $\mathbf{I}$ je maximální v okruhu $\mathbf{T}[x]$ právě tehdy, když $I = fT[x]$ pro nějaký ireducibilní polynom f . [N]

495. * Buď $\mathbf{R}$ okruh a $\mathbf{I}$ jeho ideál. Dokažte, že svaz ideálů okruhu $\mathbf{R}/\mathbf{I}$ je izomorfní intervalu $[\mathbf{I}, \mathbf{R}]$ ve svazu ideálů okruhu $\mathbf{R}$. [Ř]

Dělitelnost v oborech integrity

---

1. ELEMENTÁRNÍ TEORIE ČÍSEL

Matematická indukce je technika pro dokazování vlastností přirozených čísel. Dokážeme-li, že

- (1) číslo 1 má vlastnost V ,
- (2) pro každé n , má-li číslo n vlastnost V , pak má tuto vlastnost i číslo $n + 1$,

pak můžeme dedukovat, že každé přirozené číslo n má vlastnost V .

496. Dokažte, že $7 \mid n^7 - n$.

497. Dokažte, že $9 \mid 4^n + 6n - 1$.

498. Dokažte, že $1 + 2 + \dots + n = \frac{n(n+1)}{2}$.

499. Dokažte, že $1^2 + 3^2 + 5^2 + \dots + (2n-1)^2 = \frac{n(2n-1)(2n+1)}{3}$.

500. * Sečtěte řadu $1^2 + 2^2 + \dots + n^2$. [N]

501. * Sečtěte řadu $1^3 + 2^3 + \dots + n^3$. [N]

502. Dokažte, že $\frac{1}{2} - \frac{2}{2^2} + \frac{3}{2^3} - \frac{4}{2^4} + \dots + (-1)^{n+1} \frac{n}{2^n} = \frac{1}{9} (2 + (-1)^{n+1} \frac{3n+2}{2^n})$.

Věta (Bézoutova rovnost). *Pro každou dvojici přirozených čísel a, b existují celá čísla u, v splňující*

$$\text{NSD}(a, b) = u \cdot a + v \cdot b.$$

NSD i koeficienty u, v lze najít Eukleidovým algoritmem popsaným v následující sekci.

503. Spočtěte $\text{NSD}(1023, 96)$ a $\text{NSD}(168, 396)$. V obou případech najděte koeficienty z Bézoutovy rovnosti. [Ř]

Zavedeme značení

$$a \equiv b \pmod{m}$$

(čteme *a je kongruentní s b modulo m*), pokud $m \mid a - b$, tj. pokud a a b dávají stejný zbytek po dělení m . Relace „býti kongruentní modulo m “ je ekvivalencí, znaménko kongruence je tedy možno používat podobně jako rovnítko. Je-li $a \equiv b \pmod{m}$ a $c \equiv d \pmod{m}$, pak

- $a \pm c \equiv b \pm d \pmod{m}$;
- $a \cdot c \equiv b \cdot d \pmod{m}$;
- $a^k \equiv b^k \pmod{m}$ pro libovolné $k \in \mathbb{N}$.

Pro krácení lze použít vlastnosti

- $a \equiv b \pmod{m} \Leftrightarrow ca \equiv cb \pmod{cm}$;
- jsou-li c, m nesoudělná, pak $a \equiv b \pmod{m} \Leftrightarrow ca \equiv cb \pmod{m}$.

504. Spočítejte poslední cifru čísla $99^{98^{97}}$. [Ř]

505. Dokažte, že $13 \mid 16^{20} + 29^{21} + 42^{22}$.

506. Najděte všechna $x \in \mathbb{Z}$ splňující a) $6x \equiv 9 \pmod{21}$, b) $10x \equiv 5 \pmod{21}$, c) $26^5 x \equiv 16 \pmod{11}$. [Ř]

Věta (Čínská věta o zbytcích). *Nechť $m_1, \dots, m_n$ jsou po dvou nesoudělná přirozená čísla, označme $M = m_1 \cdot \dots \cdot m_n$. Pak pro libovolná celá čísla $a_1, \dots, a_n$ existuje právě jedno $x \in \{0, \dots, M-1\}$, které řeší soustavu kongruencí*

$$x \equiv a_1 \pmod{m_1}, \quad \dots, \quad x \equiv a_n \pmod{m_n}.$$

První dvě úlohy se údajně vyskytují v některé ze staročínských a staroindických matematických knih.

507. Generál Chuan-wen poslal do bitvy tisíc vojáků. Po bitvě chtěl zjistit, kolik se jich vrátilo. Nechal je tedy nastoupit do řad po pěti a zjistil, že tři zbyli stranou. Pak je nechal nastoupit do řad po šesti, to zbyli také tři, a pak ještě po sedmi, to zbylo šest. Nakonec je nechal nastoupit po jedenácti a nezbyl žádný. Kolik vojáků přežilo bitvu? [Ř]

508. Skupině třinácti pirátů se podařilo uloupit bednu zlatých mincí. Zkusili je rozdělit rovným dílem na třináct hromádek, ale deset mincí jim zbylo. O zbylé mince se strhla rvačka, při níž jednoho piráta propíchli. Přestali tedy bojovat a zkusili mezi sebe znovu rozdělit mince rovným dílem. Tentokrát zbyly tři mince, o které opět začali bojovat. V boji zahynul další pirát a tak si ostatní opět zkusili mince spravedlivě rozdělit, tentokrát úspěšně. Kolik bylo nejméně mincí, které piráti ukradli? [Ř]

509. Najděte všechna (celočíslná) řešení soustavy $x \equiv 3 \pmod{11}$, $x \equiv 6 \pmod{8}$, $x \equiv 14 \pmod{15}$. [Ř]

510. Najděte všechna řešení soustavy $2x \equiv -1 \pmod{3}$, $3x \equiv 2 \pmod{5}$, $3x \equiv 6 \pmod{8}$. [Ř]

511. Najděte všechna řešení soustavy $2x \equiv 3 \pmod{6}$, $2x \equiv 1 \pmod{5}$. [Ř]

512. Najděte všechna řešení soustavy $2x \equiv 4 \pmod{6}$, $2x \equiv 1 \pmod{5}$. [Ř]

513. * Bud' $a_1, \dots, a_k, n, b$ přirozená čísla, položme $d = \text{NSD}(a_1, \dots, a_k, n)$. Dokažte, že kongruence $a_1 x_1 + \dots + a_k x_k \equiv b \pmod{n}$ má řešení právě tehdy, když $d \mid b$.

Zavedeme *Eulerovu funkci* předpisem

$$\varphi(n) = \text{počet prvků v intervalu } 1, \dots, n-1 \text{ nesoudělných s } n.$$

Je-li $n = p_1^{k_1} p_2^{k_2} \cdot \dots \cdot p_m^{k_m}$ prvočíselný rozklad čísla n , platí

$$\varphi(n) = p_1^{k_1-1} p_2^{k_2-1} \cdot \dots \cdot p_m^{k_m-1} (p_1 - 1)(p_2 - 1) \cdot \dots \cdot (p_m - 1).$$

514. Najděte všechna čísla n taková, že $\varphi(n) = 18$. [Ř]

515. * Najděte všechna čísla n taková, že $\varphi(n) \mid n$.

516. * Sečtěte $\sum_{k|n} \varphi(k)$.

Věta (Eulerova). *Jsou-li a, n nesoudělná, pak $a^{\varphi(n)} \equiv 1 \pmod{n}$.*

Věta (malá Fermatova). *Je-li p prvočíslo a $p \nmid a$, pak $a^{p-1} \equiv 1 \pmod{p}$.*

517. Dokažte, že $11 \mid 3^{2000} + 4^{2002} + 5^{2001}$. [Ř]

518. Dokažte, že $13 \mid 2^{60} + 7^{30}$. [Ř]

519. Spočtěte $121^{121} \pmod{18}$ a $127^{217} \pmod{129}$. [Ř]

520. Spočtěte $13^{13^{13}} + 15^{15^{15}} \pmod{17}$.

521. Spočtěte $2^{\ell} \pmod{13}$, kde ℓ je současný letopočet.

522. Spočtěte $2^{3^{4^{5^{6^7}}}} \pmod{9}$. [Ř]

523. Spočtěte $3^{3^{3^{3^{3^3}}}} \pmod{28}$. [Ř]

524. Spočtěte $3^{5^{7^{9^{11}}}} \pmod{35}$. [Ř]

525. Spočtěte poslední cifru čísla $2^{3^{2^{3^{2^3}}}}$. [Ř]

526. Spočtěte poslední dvě cifry čísla $87^{85^{83}}$. [Ř]

527. Spočtěte $a^{101} \pmod{125}$ v závislosti na $a \in \mathbb{Z}$. [Ř]

528. * Dokažte, že pro libovolné n je číslo $2^{2^{2n+1}} + 3$ složené. [N]

529. Dokažte, že $5 \mid n^9 + 2n^7 + 3n^3 + 4n$ pro každé $n \in \mathbb{N}$. [Ř]

530. Řešte v $\mathbb{Z}$ rovnici $x^6 + x + xy \equiv 1 \pmod{7}$. [Ř]

531. ** Nechť $n = pq$, kde p, q jsou lichá prvočísla. Dokažte, že pro každé a nesoudělné s n má rovnice $x^2 \equiv a \pmod{n}$ žádné nebo právě čtyři řešení. (Jinými slovy, existuje-li nějaká druhá odmocnina z a modulo n , pak jsou tyto odmocniny právě čtyři.) [?]

532. Buď p prvočíslo a $a \in \mathbb{Z}$. Dokažte, že pokud $a^2 \equiv 1 \pmod{p}$, pak $a \equiv 1 \pmod{p}$ nebo $a \equiv -1 \pmod{p}$.

533. * Dokažte, že číslo p je prvočíslo právě tehdy, když

$$(p-1)! \equiv -1 \pmod{p}.$$

[Wilsonovo kritérium] [N]

2. ZÁKLADNÍ VLASTNOSTI

Oborem integrity rozumíme komutativní okruh s jednotkou, ve kterém pro každé $a, b \neq 0$ platí $a \cdot b \neq 0$. (Tj. neexistují vlastní dělitelé nuly.)

534. Dokažte, že tělesa jsou obory integrity. [Ř]

535. Dokažte, že je-li $\mathbf{R}$ obor integrity, pak a) $\mathbf{R}[x]$, b) $^* \mathbf{R}[[x]]$ také obor integrity. [N]

536. Pro která n jsou $\mathbb{Z}_n$ obory integrity? [Ř]

537. a) Zjistěte, zda je okruh $\mathbb{Z} \times \mathbb{Z}$ oborem integrity. b) Nechť $\mathbf{R}_1, \dots, \mathbf{R}_n$ jsou okruhy. Za jakých podmínek je direktní součin $\mathbf{R}_1 \times \dots \times \mathbf{R}_n$ oborem integrity? [Ř]

538. Dokažte, že v oborech integrity lze krátit, tj. pokud $ab = ac$ pro nějaké $a \neq 0$, pak $b = c$. [Ř]

539. Dokažte, že konečné obory integrity jsou tělesa. [N]

Řekneme, že a dělí b v oboru $\mathbf{R}$ (píšeme $a \mid b$), pokud existuje $c \in R$ takové, že $b = ac$. Alternativně, pokud $bR \subseteq aR$. Řekneme, že prvky a a b jsou *asociované* (píšeme $a \parallel b$), pokud $a \mid b$ a $b \mid a$. Alternativně, pokud $aR = bR$. Prvek a se nazývá *invertibilní*, pokud $a \parallel 1$. Množina invertibilních prvků tvoří grupu s operací násobení, značí se $\mathbf{R}^*$.

Není těžké nahlédnout, že dva prvky a, b jsou asociované právě tehdy, když existuje invertibilní prvek q takový, že $a = bq$.

Příklad.

- v tělesech je každý nenulový prvek invertibilní; tedy $a \parallel b$ pro každé $a, b \neq 0$;
- v okruhu $\mathbb{Z}$ jsou invertibilní pouze prvky ± 1 ; tedy $a \parallel b \Leftrightarrow a = \pm b$;
- v okruhu $\mathbb{Z}[i]$ jsou invertibilní pouze prvky ± 1 a $\pm i$.
- v okruhu $\mathbf{R}[x]$ jsou invertibilní právě polynomy stupně 0, jejichž člen je invertibilní v $\mathbf{R}$; tj. $\mathbf{R}[x]^* = \mathbf{R}^*$.

540. Rozhodněte, zda je prvek $x + 1$ invertibilní v oboru $\mathbb{Z}[[x]]$. [Ř]

541. * Buď $\mathbf{T}$ těleso. Dokažte, že mocninná řada $\sum a_i x^i$ je v $\mathbf{T}[[x]]$ invertibilní právě tehdy, když $a_0 \neq 0$.

Řekneme, že $c = \text{NSD}(a, b)$ (*největší společný dělitel*), pokud $c \mid a$, $c \mid b$ a pro každé d s vlastností $d \mid a$, $d \mid b$ platí $d \mid c$. Řekneme, že $c = \text{NSN}(a, b)$ (*nejmenší společný násobek*), pokud $c \cdot \text{NSD}(a, b) = a \cdot b$. NSD a NSN nemusí existovat. Pokud existují, jsou určeny jednoznačně až na asociovanost.

Neinvertibilní prvek a se nazývá

- *ireducibilní*, pokud $a = bc$ implikuje $b \parallel 1$ nebo $c \parallel 1$;
- *prvočinitel*, pokud $a \mid bc$ implikuje $a \mid b$ nebo $a \mid c$.

Prvočinitele jsou ireducibilní, opak nemusí být pravdou.

Příklad.

- v tělesech žádné ireducibilní prvky nejsou;
- v oboru $\mathbb{Z}$ jsou ireducibilní právě prvky $\pm p$, p prvočíslo;
- v oboru $\mathbb{C}[x]$ jsou ireducibilní právě polynomy stupně 1;
- v oboru $\mathbb{R}[x]$ jsou ireducibilní právě polynomy stupně 1 a ty polynomy stupně 2, které nemají reálný kořen;
- v oboru $\mathbb{Z}[x]$, resp. $\mathbb{Q}[x]$, existují ireducibilní polynomy libovolně vysokého stupně, např. polynomy $\frac{x^p - 1}{x - 1}$ pro libovolné prvočíslo p .
- v oborech $\mathbb{Z}_p[x]$ (p prvočíslo) existují ireducibilní polynomy libovolně vysokého stupně.
- v oboru $\mathbb{Z}[\sqrt{5}]$ je prvek 2 ireducibilní, ale není to prvočinitel.

[K procvičení NSD, NSN a ireducibility využijte úloh v následujících dvou sekcích.]

542. * Spočtete $\text{NSD}(\sum_{i=0}^{\infty} (-1)^i i^2 (i - 1)x^i, \sum_{i=0}^{\infty} 3 \sin^2(\pi i/4) 2^{i+1} x^i)$ a) v oboru $\mathbb{Q}[[x]]$, b) v oboru $\mathbb{Z}[[x]]$. [Ř]

Obor integrity se nazývá *Gaussovský*, pokud každý nenulový neinvertibilní prvek lze jednoznačně rozložit na součin ireducibilních prvků. To je právě tehdy když existují NSD všech dvojic prvků a neexistuje nekonečná posloupnost vlastních dělitelů. V Gaussovských oborech jsou všechny ireducibilní prvky jsou prvočinitele.

Obor, v němž je každý ideál hlavní, nazýváme *oborem integrity hlavních ideálů* (zkráceně *OIHI*).

Obor integrity se nazývá *Eukleidovský*, pokud na něm existuje *Eukleidovská norma*, tj. zobrazení $\nu : R \rightarrow \mathbb{N} \cup \{0\}$ splňující

- (0) $\nu(0) = 0$;
- (1) pokud $a \mid b \neq 0$, pak $\nu(a) \leq \nu(b)$;
- (2) pro každé $a, b \neq 0$ existuje q, r takové, že $a = bq + r$ a $\nu(r) < \nu(b)$.

(Neformálně řečeno, v Eukleidovských oborech existuje dělení se zbytkem, ovšem podíl a zbytek nemusí být jednoznačně určené.)

Pro komutativní okruhy s jednotkou platí

$$\text{Eukleidovský obor} \implies \text{OIHI} \implies \text{Gaussův obor} \implies \text{obor integrity.}$$

V Gaussovských oborech existují NSD, v OIHI pro ně platí Bézoutova rovnost a v Eukleidovských oborech můžeme NSD i Bézoutovy koeficienty počítat pomocí *Eukleidova algoritmu*:

- **VSTUP:** $a, b \in R$, $\nu(a) \geq \nu(b)$.
  - **VÝSTUP:** NSD(a, b) a $u, v \in R$ splňující NSD(a, b) = $ua + vb$.
  - $a_0 = a$, $u_0 = 1$, $v_0 = 0$.
  - $a_1 = b$, $u_1 = 0$, $v_1 = 1$.
  - $a_{i+1} = r$, $u_{i+1} = u_{i-1} - u_i q$, $v_{i+1} = v_{i-1} - v_i q$, kde q, r zvolíme tak, že
- $$a_{i-1} = a_i q + r \quad \text{a} \quad \nu(r) \leq \nu(a_i).$$

Pokud $a_{i+1} = 0$, odpověz a_i, u_i, v_i .

(Bézoutova rovnost říká pro každé $a, b \in R$ existují $u, v \in R$ (Bézoutovy koeficienty) splňující NSD(a, b) = $u \cdot a + v \cdot b$.)

Příklad.

- (1) *Eukleidovské obory:*
  - libovolné těleso, s Eukleidovskou normou $\nu(0) = 0$ a $\nu(a) = 1$ pro každé $a \neq 0$;
  - $\mathbf{T}[x]$ pro libovolné těleso $\mathbf{T}$, s Eukleidovskou normou $\nu(p) = 1 + \deg(p)$;
  - $\mathbb{Z}$, s Eukleidovskou normou $\nu(a) = |a|$;
  - $\mathbb{Z}[i]$ a některé další obory $\mathbb{Z}[\sqrt{s}]$ jsou Eukleidovské, např. pro $s = -1, \pm 2, 3$ (rozumí se $\sqrt{-1} = i$), s normou $\nu(a + b\sqrt{s}) = |a^2 - sb^2|$.
- (2) *OIHI:*
  - $\mathbb{Z}[\frac{1+i\sqrt{19}}{2}]$ je OIHI, ale není Eukleidovský.
- (3) *Gaussovské obory:*
  - (Gaussova věta) je-li $\mathbf{R}$ Gaussovský obor, pak $\mathbf{R}[x_1, \dots, x_k]$ je také Gaussovský obor;
  - $\mathbb{Z}[x]$ je Gaussovský obor a není OIHI;
  - $\mathbf{R}[x_1, \dots, x_k]$ není OIHI kdykoliv $k \geq 2$.
- (4) *Obory integrity:*
  - Je-li $\mathbf{R}$ obor integrity, pak $\mathbf{R}[x_1, \dots, x_k]$ i $\mathbf{R}[[x_1, \dots, x_k]]$ jsou také obory integrity;
  - libovolný podokruh (s jednotkou) tělesa $\mathbb{C}$ je obor integrity;
  - např. $\mathbb{Z}[\sqrt{5}]$, $\mathbb{Z}[i\sqrt{3}]$ jsou obory integrity, ale ne Gaussovské.

543. * Buď $\mathbf{T}$ těleso. Rozhodněte, zda je $\mathbf{T}[[x]]$ Gaussovský obor. Je Eukleidovský? [N] [Ř]

544. ** Najděte obor integrity, v kterém existují NSD všech prvků, ale přesto není Gaussovský. [N]

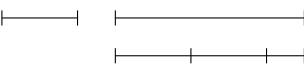
545. Najděte v oboru $\mathbb{Z}[x]$ ideál, který není hlavní. [Ř]

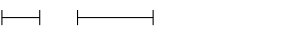
546. Buď $\mathbf{R}$ obor integrity. Najděte v oboru $\mathbf{R}[x, y]$ ideál, který není hlavní. [Ř]

547. Buď $\mathbf{T}$ těleso. Dokažte, že $1 + \text{stupeň}$ polynomu je Eukleidovská norma v oboru $\mathbf{T}[x]$. Proč nemůže být stupeň použit jako Eukleidovská norma pro obor $\mathbb{Z}[x]$? [Ř]

548. *** Dokažte, že $\mathbb{Z}[\frac{1+i\sqrt{19}}{2}]$ je OIHI, ale není Eukleidovský.

Poznamenejme, že sám Eukleides uvažoval problém nalezení NSD v geometrické formě, jako následující úlohu: Jsou dány dvě úsečky. Najděte nejhrubší společnou „měrnou jednotku“ těchto úseček. Například, jsou-li dány úsečky délek 6 a 14, největší jednotkou je 2. Eukleidův algoritmus lze provést geometricky, bez jakéhokoliv použití čísel: kratší úsečku nanese do delší tolikrát, kolikrát se tam vejde a v dalším kroku uvažujeme kratší úsečku a to co tam zbylo.

Krok i :

Krok $i + 1$:

549. Nechť jsou dány dvě úsečky. Dokažte, že se Eukleidův algoritmus pro tyto úsečky zastaví právě tehdy, když je poměr jejich délek racionální. V tom případě je výsledkem jejich nejdelší společná „měrná jednotka“.

3. DĚLITELNOST V OBORECH POLYNOMŮ

550. * Dokažte, že v oboru $\mathbb{Z}_p[x]$ (p prvočíslo) platí $x^n - 1 \mid x^m - 1$ právě tehdy, když $n \mid m$. [N]

551. * Zjistěte, zda platí následující tvrzení pro libovolný obor integrity $\mathbf{R}$ a $f \in R[x]$: jestliže $x - 1 \mid f(x^n)$, pak $x^n - 1 \mid f(x^n)$. [N] [Ř]

552. * Dokažte, že pro žádné $n > 2$ neexistují nenulové polynomy $f, g, h \in \mathbb{Z}[x]$ splňující $f^n + g^n = h^n$. V řešení můžete využít Velkou Fermatovu větu, která říká, že neexistují žádná nenulová celá čísla s touto vlastností. [Ř]

Prvek a se nazývá *kořen* polynomu f , pokud $f(a) = 0$. Ekvivalentně, pokud $x - a \mid f$.

553. Určete takové $a \in \mathbb{C}$, pro než má polynom $f = 2x^6 - x^5 - 11x^4 - x^3 + ax^2 + 2ax + 8 \in \mathbb{C}[x]$ kořen 2. [Ř]

554. Najděte polynom v $\mathbb{Z}[x]$, mezi jehož kořeny jsou čísla $\frac{1}{2}$, i a $2 - i$. [Ř]

555. Najděte polynom f v $\mathbb{Z}[x]$ stupně 3 splňující $x - 1 \mid f$ a $f(2) = f(3) = f(4)$. [Ř]

556. Buď $\mathbf{R}$ obor integrity. Dokažte, že polynom $0 \neq f \in R[x]$ stupně n má nejvýše n kořenů v $\mathbf{R}$. [N]

557. Najděte komutativní okruh $\mathbf{R}$ a polynom $f \in R[x]$ stupně 2 s více než dvěma kořeny v $\mathbf{R}$. [Ř]

558. Uvažujte nekomutativní těleso kvaternionů $\mathbb{H}$ a najděte polynom $f \in \mathbb{H}[x]$ stupně 2, který má více než dva kořeny. [Ř]

559. * Spočítejte determinant matice $A = (a_{ij})_{i,j=1}^n$, kde $a_{ij} = u_i^{j-1}$ a $u_1, \dots, u_n \in \mathbb{R}$. Návod: uvažujte determinant jako polynom nad proměnnými $u_1, \dots, u_n$. [tzv. Vandermondův determinant] [N] [Ř]

Na zjišťování existence racionálního kořene celočíselného polynomu lze použít následující jednoduché kritérium.

Tvrzení. *Nechť $f = \sum_{i=0}^n a_i x^i \in \mathbb{Z}[x]$, $a_n \neq 0$. Má-li polynom f racionální kořen $\frac{r}{s}$ (kde r, s jsou nesoudělná celá čísla), pak $r \mid a_0$ a $s \mid a_n$.*

560. Dokažte kritérium existence racionálního kořene. [N]

561. Najděte všechny racionální kořeny polynomů

- (a) $2x^3 - x^2 + 3$,
- (b) $12x^6 + 8x^5 - 85x^4 + 15x^3 + 55x^2 + x - 6$,
- (c) $4x^7 - 16x^6 + x^5 + 55x^4 - 35x^3 - 38x^2 + 12x + 8$.

[Ř]

V oboru polynomů nad tělesem

- (1) polynomy stupně nula jsou invertibilní;
- (2) polynomy stupně 1 jsou vždy ireducibilní;
- (3) polynom stupně 2 nebo 3 je ireducibilní právě tehdy, když nemá kořen;
- (4) mohou existovat ireducibilní polynomy stupně 4 a více, které nemají kořen.

Polynom $f = \sum a_i x^i$ nazýváme *primitivní*, pokud $\text{NSD}(a_0, \dots, a_n) = 1$. Je-li $f \in \mathbb{Z}[x]$ primitivní, pak je ireducibilní v $\mathbb{Z}[x]$ právě tehdy, když je ireducibilní v $\mathbb{Q}[x]$.

Věta (Eisensteinovo kritérium). *Bud' $f = \sum_{i=0}^n a_i x^i$ primitivní polynom v $\mathbb{Z}[x]$. Pokud existuje prvočíslo p splňující $p \mid a_0$, $p \mid a_1, \dots, p \mid a_{n-1}$ a $p^2 \nmid a_n$, pak je polynom f ireducibilní v $\mathbb{Z}[x]$.*

562. Je polynom $2x^3 + 4$ ireducibilní v oborech $\mathbb{C}[x]$, $\mathbb{R}[x]$, $\mathbb{Q}[x]$, $\mathbb{Z}[x]$, $\mathbb{Z}_5[x]$? [Ř]

563. Jsou polynomy $x^3 + 3x - 2$, $4x^2 - 1$ a $x^7 + 2$ ireducibilní v oboru $\mathbb{Z}[x]$? [Ř]

564. Najděte všechny ireducibilní polynomy a) v $\mathbb{C}[x]$, b) v $\mathbb{R}[x]$. [Ř]

565. Najděte všechny ireducibilní polynomy a) v $\mathbb{Z}_2[x]$ stupně ≤ 5 , b) v $\mathbb{Z}_3[x]$ stupně ≤ 4 .

566. * Bud' p prvočíslo. Dokažte, že je-li a generátor grupy $\mathbb{Z}_p^*$, pak je polynom $x^p - x + a$ ireducibilní v $\mathbb{Z}_p[x]$. [?] [N]

567. Zjistěte, zda platí následující tvrzení pro každé $f \in \mathbb{Q}[x]$ a $a \in \mathbb{Q}$: jestliže f je ireducibilní, pak $f(x+a)$ je ireducibilní. [Ř]

568. * Dokažte, že pro každé prvočíslo p je polynom $\frac{x^p-1}{x-1}$ ireducibilní v $\mathbb{Z}[x]$. [N]

569. * Dokažte Eisensteinovo kritérium. [N]

570. Rozložte polynom $x^4 - x^2 - 2$ na součin ireducibilních prvků v oborech $\mathbb{C}[x]$, $\mathbb{R}[x]$, $\mathbb{Q}[x]$, $\mathbb{Z}_5[x]$, $\mathbb{Z}_3[x]$. [Ř]

571. Rozložte na součin ireducibilních prvků v oboru $\mathbb{Z}[x]$ následující polynomy: $x^4 + 1$, $x^4 + x^2 + 1$, $x^4 + x^3 + x^2 + x + 1$, $2x^2 + 9x + 10$. [Ř]

572. Rozložte na součin ireducibilních prvků v oborech $\mathbb{Z}[x]$ a $\mathbb{Q}[x]$ následující polynomy: $2x^3 + 4x^2 - 2x + 4$, $2x^3 + 3x^2 + 2x + 3$. [Ř]

573. Rozložte na součin ireducibilních prvků polynom $x^5 + 3x^3 + x + 3$ v oboru $\mathbb{Z}_5[x]$. [Ř]

574. Rozložte na součin ireducibilních prvků v oboru $\mathbb{Z}_3[x]$ následující polynomy: $x^3 + x^2 + 2$, $x^5 + x^2 - x + 1$, $x^6 + 1$. [Ř]

575. Rozložte na součin ireducibilních prvků polynom $2x^5 + x^4 - 2x^3 - x^2 - 4x - 2$ v oborech $\mathbb{Z}[x]$ a $\mathbb{Z}_5[x]$. [Ř]

576. * Rozložte na součin ireducibilních prvků a) polynom $x^{15} - 1$ v oboru $\mathbb{Z}_2[x]$, b) polynom $x^8 - 1$ v $\mathbb{Z}_3[x]$. [Ř]

Připomeňme, že obory $\mathbf{T}[x]$, $\mathbf{T}$ těleso, jsou Eukleidovské, pro počítání NSD a koeficientů z Bézoutovy rovnosti tedy lze použít Eukleidův algoritmus. Druhá možnost je porovnat ireducibilní rozklady obou polynomů.

Máme-li neeukleidovský obor $\mathbf{R}[x]$ (jako např. $\mathbb{Z}[x]$), můžeme použít následující rovnost:

$$\text{NSD}_{\mathbf{R}[x]}(f, g) = \text{NSD}_{\mathbf{R}}(pc(f), pc(g)) \cdot \text{NSD}_{\mathbf{Q}[x]}(pp(f), pp(g)).$$

Zde $\mathbf{Q}$ značí podílové těleso oboru $\mathbf{R}$ a pro $h = \sum_{i=0}^n a_i x^i$ se rozumí $pc(h) = \text{NSD}(a_0, \dots, a_n)$ a $pp(h) = \sum_{i=0}^n \frac{a_i}{pc(h)} x^i$.

577. Spočítejte $\text{NSD}(x^4 + 2x^3 + x^2 + 2x, 2x^5 + x^4 + x + 2)$ a koeficienty z Bézoutovy rovnosti v oboru $\mathbb{Z}_3[x]$. [Ř]

578. Spočítejte a) $\text{NSD}(x^4 + 3x^2 + 4x, 2x^2 - 2x - 4)$, b) $\text{NSD}(x^4 + 1, x^3 - 1)$, c) $\text{NSD}(x^4 - 3x^2 - 2x + 4, x^3 - x^2 - x + 1)$ v oboru $\mathbb{Q}[x]$. [Ř]

579. Spočítejte $\text{NSD}(2x^3 + 1, x^4 - x^3 + 2x^2 - x - 1)$ v oborech $\mathbb{Q}[x]$ a $\mathbb{Z}_3[x]$. [Ř]

580. Spočítejte a) $\text{NSD}(x^4 - 2x^3 + x^2 + 1, x^3 - x + 2)$, b) $\text{NSD}(x^5 + x^3 + x^2 - 2x + 2, x^6 + x^5 + 2x^4 + x^3 + 2x^2 - 2x - 1)$ v oboru $\mathbb{Z}_5[x]$. [Ř]

581. Spočítejte $\text{NSD}(x^6 - x^4 - x^2 + 1, x^4 + 3x^3 + 3x^2 + 3x + 2)$ v oborech $\mathbb{Q}[x]$ a $\mathbb{Z}_5[x]$. [Ř]

Derivací polynomu $f = \sum_{i=0}^n a_i x^i$ rozumíme polynom

$$f' = \sum_{i=0}^{n-1} (i+1)a_{i+1}x^i.$$

Pro $k \geq 0$ definujeme k -tou derivaci indukci jako $f^{(0)} = f$ a $f^{(k)} = (f^{(k-1)})'$.

582. Buď $\mathbf{R}$ komutativní okruh s jednotkou, $f, g \in R[x]$ a $n \in \mathbb{N}$. Dokažte

- (1) $(f + g)' = f' + g'$;
- (2) $*(f \cdot g)' = f'g + g'f$;
- (3) $(f^n)' = n \cdot f^{n-1} \cdot f'$.

583. * Buď $\mathbf{R}$ komutativní okruh s jednotkou, $f, g \in R[x]$ a $n \in \mathbb{N}$. Dokažte $(f \cdot g)^{(n)} = \sum_{i=0}^n \binom{n}{i} \cdot f^{(i)} \cdot g^{(n-i)}$ [Leibnitzova formule]. [N]

Prvek a se nazývá n -násobný kořen polynomu f , pokud

$$(x - a)^n \mid p \quad \text{a} \quad (x - a)^{n+1} \nmid p.$$

Věta. Buď $\mathbf{R}$ obor integrity charakteristiky n , $a \in R$, $0 \neq f \in R[x]$ a předpokládejme $\deg f < n$ nebo $n = 0$. Pak a je n -násobným kořenem polynomu f právě tehdy, když $f^{(k)}(a) = 0$ pro všechna $k = 0, \dots, n-1$, ale nikoliv pro $k = n$.

584. Zjistěte násobnost kořene -1 polynomu $x^5 - ax^2 - ax + 1 \in \mathbb{Q}[x]$ v závislosti na parametru $a \in \mathbb{Q}$. [Ř]

585. Najděte všechna $a, b \in \mathbb{Q}$ taková, že polynom $(x-1)^2$ dělí v $\mathbb{Q}[x]$ polynom $ax^{n+1} + bx^n - 1$. [Ř]

586. Najděte všechna $a, b \in \mathbb{Q}$ taková, že polynom $x^5 + ax^3 + b$ má dvojnásobný kořen v $\mathbb{Q}$. [Ř]

587. Zjistěte násobnost

- (a) kořene 1 v polynomu $x^4 + 2x^3 + x^2 + 3x + 3 \in \mathbb{Z}_5[x]$;
- (b) kořene 6 v polynomu $x^4 + 3x^3 - x^2 + 3x - 1 \in \mathbb{Z}_7[x]$;
- (c) kořene 1 v polynomu $x^4 + x^3 + 2x + 2 \in \mathbb{Z}_3[x]$.

[Ř]

588. Najděte všechny aspoň dvojnásobné kořeny polynomu $x^6 + 7x^5 + 18x^4 + 25x^3 + 25x^2 + 8x - 12$ v $\mathbb{Q}$. [Ř]

589. Najděte všechny aspoň dvojnásobné kořeny polynomu $x^4 - x^3 - x^2 + x + 1$ v $\mathbb{C}$. [Ř]

590. * Najděte všechny aspoň dvojnásobné kořeny polynomu $x^6 + 6x^5 + 15x^4 + 20x^3 + 12x^2 - 4$ v $\mathbb{Q}$. [N]

591. Polynom $x^4 + 2ix^3 + x^2 + 2ix + 1 \in \mathbb{C}[x]$ má v $\mathbb{C}$ dvojnásobný kořen. S využitím této vlastnosti jej rozložte na ireducibilní činitele. [?]

Pomocí série cvičení si odvodíme tzv. *Cardanovy vzorce* na výpočet kořenů polynomů druhého, třetího a čtvrtého stupně. Všechny úlohy řešte v oboru komplexních čísel.

592. Odvoďte vzorec pro kořeny polynomu $ax^2 + bx + c$. [N]

593. Buď $f = a_n x^n + a_{n-1} x^{n-1} + \dots + a_0$. Navrhněte substituci tak, aby vznikl polynom s nulovým koeficientem u $(n-1)$ -té mocniny. [Ř]

Tartagliův postup výpočtu kořenů polynomu $x^3 + px + q$.

594. Všimněte si, že libovolná u, v splňují

$$(u-v)^3 + 3uv(u-v) + (v^3 - u^3) = 0.$$

Dokažte, že řešením soustavy

$$3uv = p, \quad v^3 - u^3 = q$$

je dvojice

$$u = \sqrt[3]{\frac{-q + \sqrt{D}}{2}}, \quad v = \sqrt[3]{\frac{q + \sqrt{D}}{2}},$$

kde $D = q^2 + \frac{4}{27}p^3$, a dedukujte, že $x = u - v$ je kořenem daného polynomu.

595. Ověřte, že druhé řešení této soustavy, totiž dvojice $u = \sqrt[3]{\frac{-q - \sqrt{D}}{2}}$, $v = \sqrt[3]{\frac{q - \sqrt{D}}{2}}$, dává stejný kořen x .

596. Buď $\omega = e^{\frac{2\pi i}{3}} = \frac{1}{2} + \frac{\sqrt{3}}{2}i$ komplexní třetí odmocnina z jedné. Dokažte, že

$$x_0 = u - v, \quad x_1 = \omega u - \omega^2 v, \quad x_2 = \omega^2 u - \omega v$$

jsou právě všechny kořeny daného polynomu.

597. Najděte kořeny polynomu $x^3 - 6x - 9$. [Ř]

598. Najděte kořeny polynomu $x^3 - 15x - 4$. [Ř]

Ferrariho postup výpočtu kořenů polynomu $x^4 + px^2 + qx + r$.

599. Napište si rovnici ve tvaru

$$x^4 + 2ax^2 + a^2 = -px^2 - qx - r + 2ax^2 + a^2.$$

Levá strana je rovna $(x^2 + a)^2$. Najděte a takové, aby i pravá strana byla jako polynom druhou mocninou. Poté obě strany odmocněte a dedukujte vzorec.

600. Najděte kořeny polynomu $x^4 + x^2 + 4x - 3$. [Ř]

4. DĚLITELNOST V OBORECH $\mathbb{Z}[\sqrt{s}]$

V této sekci bude s značit číslo, jež není dělitelné druhou mocninou prvočísla. Definujme zobrazení

$$\nu : \mathbb{Z}[\sqrt{s}] \rightarrow \mathbb{N} \cup \{0\}, \quad a + b\sqrt{s} \mapsto |a^2 - sb^2|.$$

Pro každé $u, v \in \mathbb{Z}[\sqrt{s}]$ platí

- (1) $\nu(u) = 1 \Leftrightarrow u$ je invertibilní;
- (2) $\nu(u \cdot v) = \nu(u) \cdot \nu(v)$.

Tedy pokud $u \mid v$, pak $\nu(u) \mid \nu(v)$.

601. Dokažte obě předchozí tvrzení. [Ř]

602. Spočítejte prvky grup $\mathbb{Z}[i]^*$, $\mathbb{Z}[i\sqrt{2}]^*$ a rozložte tyto grupy na součin cyklických grup. [Ř]

603. Všimněte si, že grupa $\mathbb{Z}[\sqrt{2}]^*$ je nekonečná a najděte v ní prvek nekonečného řádu. [Ř]

604. ** Je grupa $\mathbb{Z}[\sqrt{2}]^*$ konečně generovaná? [?] [N]

605. Rozložte v $\mathbb{Z}[i]$ na součin ireducibilních prvků následující čísla: $4 + 2i$, $5i$, $1 - 5i$, 6 , 11 . [Ř]

606. * Dokažte, že číslo $a + bi$, $a, b \neq 0$, je ireducibilní v oboru $\mathbb{Z}[i]$ právě tehdy, když je $a^2 + b^2$ prvočísla. [N] [Ř]

607. Dokažte, že pokud je p prvočísla a $p \equiv 3 \pmod{4}$, pak je ireducibilní v oboru $\mathbb{Z}[i]$. [Ř]

608. ** Dokažte, že pokud je p prvočísla a $p \equiv 1 \pmod{4}$, pak není ireducibilní v oboru $\mathbb{Z}[i]$. [N]

609. Rozložte v $\mathbb{Z}[i\sqrt{2}]$ na součin ireducibilních prvků následující čísla: $1 + 3i\sqrt{2}$, 5 , $2 + 2i\sqrt{2}$. [Ř]

610. Ověřte, že prvky $2, \sqrt{5} + 1, \sqrt{5} - 1$ jsou ireducibilní v oboru integrality $\mathbb{Z}[\sqrt{5}]$ a že $2 \nmid \sqrt{5} \pm 1$. Protože $4 = 2 \cdot 2 = (\sqrt{5} + 1) \cdot (\sqrt{5} - 1)$, obor $\mathbb{Z}[\sqrt{5}]$ není Gaussovský.

611. S využitím předešlé úlohy najděte v oboru $\mathbb{Z}[\sqrt{5}]$ a) ireducibilní prvek, který není prvočinitel, b) prvky a, b , pro něž neexistuje NSD(a, b). [Ř]

612. Dokažte, že obor $\mathbb{Z}[i\sqrt{3}]$ není Gaussovský. [Ř]

Pro některá s je uvedené zobrazení ν Eukleidovskou normou na oboru $\mathbb{Z}[\sqrt{s}]$. Např. v $\mathbb{Z}[i]$ lze nalézt prvky q, r z podmínky (2) takto: buď

$$z = \frac{a}{b} \in \mathbb{C}$$

přesný podíl v $\mathbb{C}$ a označme q nejbližší prvek $\mathbb{Z}[i]$ k prvku z (tj. takový, že $|z - q|$ je minimální; je-li jich více, pak libovolný z nich) a $r = a - bq$.

613. Dokažte, že právě definovaná q, r splňují $a = bq + r$ a $\nu(r) < \nu(b)$. (Tedy že ν je skutečně Eukleidovská norma na $\mathbb{Z}[i]$.) [Ř]

614. Dokažte, že obory $\mathbb{Z}[i\sqrt{2}]$ a $\mathbb{Z}[\omega]$ jsou Eukleidovské. Zde $\omega = e^{2\pi i/3}$ značí komplexní třetí odmocninu z jedné. [Ř]

615. * Dokažte, že obory $\mathbb{Z}[\sqrt{2}]$ a $\mathbb{Z}[\sqrt{3}]$ jsou Eukleidovské. [N]

616. Spočítejte v $\mathbb{Z}[i]$ NSD a NSN čísel a) $3 + i, 4 + 2i$, b) $3 + 6i, 12 - 3i$, c) $5 + 3i, 13 + 18i$ d) $85, 1 + 13i$. [Ř]

617. Zjistěte, zda je množina $\{a \in \mathbb{Z}[i] : 3 + 6i \mid a \text{ a } 12 - 3i \mid a\}$ a) ideál, b) hlavní ideál oboru $\mathbb{Z}[i]$. Pokud ano, najděte generátor. [Ř]

618. Zjistěte, zda je množina $\{a \in \mathbb{Z}[i] : 4 \mid \nu(a) \text{ a } 7 - 3i \mid a\}$ a) ideál, b) hlavní ideál oboru $\mathbb{Z}[i]$. Pokud ano, najděte generátor. [N] [Ř]

Některé diofantické rovnice (rovnice v oboru celých čísel) lze úspěšně řešit využitím teorie dělitelnosti v oborech $\mathbb{Z}[\sqrt{s}]$.

619. * Řešte v $\mathbb{Z}$ rovnici $x^2 + 1 = y^3$. Návrh postupu: rozložte $x^2 + 1 = (x + i)(x - i)$ a uvažujte ireducibilní rozklad tohoto čísla v oboru $\mathbb{Z}[i]$. [N] [Ř]

620. * Řešte v $\mathbb{Z}$ rovnici $x^2 + 2 = y^3$ (viz předchozí cvičení; ovšem rozložte $x^2 + 2 = (x + \sqrt{2}i)(x - \sqrt{2}i)$ a uvažujte ireducibilní rozklad tohoto čísla v oboru $\mathbb{Z}[i\sqrt{2}]$). [Ř]

621. ** Řešte v $\mathbb{Z}$ rovnici $x^2 + 4 = y^3$. [Ř]

622. ** Řešte v $\mathbb{Z}$ rovnici $x^2 + 49 = y^3$.

Tělesa

---

1. PŘÍKLADY A ZÁKLADNÍ VLASTNOSTI

Tělesem rozumíme komutativní okruh s jednotkou, jehož každý nenulový prvek je invertibilní. (Někteří autoři definují tělesa tak, že nemusejí být nutně komutativní; je-li to nutné, pak výslovně uvádějí „komutativní těleso“.) Nejdůležitějšími příklady jsou

- těleso *komplexních čísel* $\mathbb{C}$ a jeho podtělesa ($\mathbb{Q}$, $\mathbb{R}$ a další, viz následující sekce);
- a dále *konečná tělesa* ($\mathbb{Z}_p$ a další, viz níže).

Dále připomeňme

- konstrukci *podílového tělesa* daného oboru integrity;
- a konstrukci těles jako faktorokruhů podle maximálních ideálů.

Charakteristikou tělesa rozumíme nejmenší $n \in \mathbb{N}$ takové, že $\underbrace{1 + \dots + 1}_n = 0$, pokud takové n existuje, resp. 0 v opačném případě. Charakteristika tělesa je zaručeně 0 nebo prvočíslo. Nejmenší podtěleso (musí obsahovat prvek 1) se nazývá *prvotěleso*; je izomorfní buď $\mathbb{Q}$ (v charakteristice 0) nebo $\mathbb{Z}_p$ (v charakteristice p).

623. Dokažte, že $\mathbb{Z}_n$ je těleso právě tehdy, když n je prvočíslo. [Ř]

624. Buď $\mathbf{R}_1, \dots, \mathbf{R}_n$ okruhy. Za jakých podmínek je direktní součin $\mathbf{R}_1 \times \dots \times \mathbf{R}_n$ tělesem? [Ř]

625. Najděte nejmenší podtěleso tělesa $\mathbb{C}$ obsahující prvky a) 2, -4 , b) $\sqrt[3]{2}$, c) i , d) $\{z \in \mathbb{C} : |z| = 1\}$. [Ř]

626. Dokažte, že podílové těleso oboru $\mathbb{Z}[\sqrt{s}]$ je těleso $\mathbb{Q}[\sqrt{s}]$.

627. * Řešte následující rovnice v podílovém tělese oboru $\mathbb{R}[x]$: a) $f^4 = 1$, b) $f^2 - f = x$. [?]

628. Dokažte, že v tělese charakteristiky p platí $(x + y)^{p^m} = x^{p^m} + y^{p^m}$ pro libovolné $m \in \mathbb{N}$. [Ř]

629. Uveďte příklad nekonečného tělesa charakteristiky > 0 . [Ř]

Každé konečné těleso $\mathbf{T}$ má p^k prvků, kde p je prvočíslo rovné charakteristice $\mathbf{T}$ a k je přirozené číslo; p^k -prvkové těleso existuje právě jedno až na izomorfismus a značí se $\mathbb{F}_{p^k}$.

- $\mathbb{F}_p = \mathbb{Z}_p$;
- $\mathbb{F}_{p^k}$ pro $k > 1$ lze reprezentovat jako faktorokruh $\mathbb{Z}_p[x]/f$, kde f je (libovolný) ireducibilní polynom stupně k v $\mathbb{Z}_p[x]$. (Uvědomte si, že $\mathbb{F}_{p^k}$ není ani $\mathbb{Z}_{p^k}$ ani $(\mathbb{Z}_p)^k$!)

Multiplikativní grupa konečného tělesa je cyklická. Její generátory se nazývají *primitivní prvky*.

630. Napište tabulku sčítání a násobení čtyřprvkového, osmiprvkového a devítiprvkového tělesa.

- 631.** Uvažujme těleso $\mathbb{F}_{125} = \mathbb{Z}_5[x]/x^3 + x + 1$. Spočtěte $[3x^2 + 4x + 1] + [2x^2 + 4]$, $[3x^2 + 4x + 1] \cdot [2x^2 + 4]$ a $[x]^{-1}$. [Ř]
- 632.** Uvažujme těleso $\mathbb{F}_{81} = \mathbb{Z}_3[x]/x^4 + x^2 + x + 1$. Spočtěte $[x^3 + 2x^2] + [2x^2 + 1]$, $[x^3 + 2x^2] \cdot [2x^2 + 1]$ a $[x + 1]^{-1}$. (Ověřte, že je polynom $x^4 + x^2 + x + 1$ skutečně ireducibilní v $\mathbb{Z}_3[x]$.) [Ř]
- 633.** Najděte primitivní prvky tělesa $\mathbb{F}_8 = \mathbb{Z}_2[x]/x^3 + x + 1$. [Ř]
- 634.** Najděte primitivní prvky tělesa $\mathbb{F}_9 = \mathbb{Z}_3[x]/x^2 + 1$. [Ř]
- 635.** Najděte primitivní prvky tělesa $\mathbb{F}_{16} = \mathbb{Z}_2[x]/x^4 + x + 1$.
- 636.** Kolik podtěles má těleso $\mathbb{F}_{p^2}$? [?] [Ř]
- 637.** Dokažte, že v konečném tělese charakteristiky p je zobrazení $x \mapsto x^p$ automorfismus. [Ř]
- 638.** Dokažte, že v $\mathbb{F}_q$ platí $a^{p^k} = a$ pro každé a . [Ř]
- 639.** Dokažte, že v $\mathbb{F}_q[x]$ platí $x^q - x = \prod_{a \in \mathbb{F}_q} x - a$. [Ř]
- 640.** Dokažte, že podokruh $\left\{ \begin{pmatrix} a & b \\ -b & a \end{pmatrix} : a, b \in \mathbb{R} \right\}$ okruhu $\mathbf{M}_2(\mathbb{R})$ je izomorfní tělesu $\mathbb{C}$. [N]
- 641.** Dokažte, že podokruh $\left\{ \begin{pmatrix} a & b \\ -b & a \end{pmatrix} : a, b \in \mathbb{Z}_3 \right\}$ okruhu $\mathbf{M}_2(\mathbb{Z}_3)$ je izomorfní tělesu $\mathbb{F}_9 = \mathbb{Z}_3[x]/x^2 + 1$. [N]
- 642.** * Najděte reprezentaci tělesa $\mathbb{F}_4 = \mathbb{Z}_2[x]/x^2 + x + 1$ v okruhu $\mathbf{M}_2(\mathbb{Z}_2)$. [?]

Označme $N_p(k)$ počet ireducibilních polynomů stupně k v $\mathbb{Z}_p[x]$.

- 643.** * Dokažte, že $\sum_{d|k} N_p(d)d = p^k$.
- 644.** * Dokažte, že $N_p(k) = \frac{1}{k} \cdot (\sum_{d|k} \mu(k/d)p^d)$. [N]
- 645.** Dokažte, že $N_p(k) \neq 0$ pro každé prvočíslo p a $k \in \mathbb{N}$.
(Tedy existuje konečné těleso velikosti p^k pro každé prvočíslo p a $k \in \mathbb{N}$.)

2. ROZŠÍŘENÍ KONEČNÉHO STUPNĚ

Rozšířením těles $\mathbf{T} \leq \mathbf{S}$ rozumíme situaci, kdy $\mathbf{T}$ je podtěleso $\mathbf{S}$.

Minimálním polynomem prvku $a \in S$ nad tělesem $\mathbf{T}$ rozumíme monický polynom $m_{a,\mathbf{T}} \in T[x]$ splňující

- (1) $m_{a,\mathbf{T}}(a) = 0$;
- (2) každý polynom $f \in T[x]$ splňující $f(a) = 0$ je dělitelný polynomem $m_{a,\mathbf{T}}$.

Minimální polynom je v $\mathbf{T}[x]$ ireducibilní a platí i opačné tvrzení: je-li a kořen monického ireducibilního polynomu $f \in T[x]$, pak $f = m_{a,\mathbf{T}}$.

646. Spočtete minimální polynom prvků -2 , i , $\sqrt[3]{2}$, $1 + \sqrt{5}$ a $e^{2\pi i/3}$ nad tělesem $\mathbb{Q}$. [Ř]

647. Spočtete minimální polynom prvků $\sqrt{3}$ a $\sqrt[4]{2}$ nad tělesem $\mathbb{Q}(\sqrt{2})$. [Ř]

648. Spočtete minimální polynom prvku $\sqrt{3} + \sqrt{5}$ nad tělesem $\mathbb{Q}$.

649. Buď $\mathbf{T} \leq \mathbf{S}$ rozšíření těles a $a \in S$. Vyjádřete polynom $m_{a^{-1},\mathbf{T}}$ pomocí koeficientů polynomu $m_{a,\mathbf{T}}$. [Ř]

Prvek $a \in S$ nazýváme *algebraický* nad $\mathbf{T}$, pokud je kořenem nějakého nenulového polynomu z $\mathbf{T}[x]$; v opačném případě jej nazýváme *transcendentní*. Je-li každý prvek tělesa $\mathbf{S}$ algebraický nad $\mathbf{T}$, hovoříme o *algebraickém rozšíření*. Ke každému algebraickému prvku existuje právě jeden minimální polynom.

Buď $\mathbf{T} \leq \mathbf{S}$ rozšíření těles a $a_1, \dots, a_n \in S$. Pak $\mathbf{T}(a_1, \dots, a_n)$ značí nejmenší podtěleso $\mathbf{S}$ obsahující $\mathbf{T}$ i $a_1, \dots, a_n$. Jsou-li prvky $a_1, \dots, a_n$ algebraické nad $\mathbf{T}$, pak $\mathbf{T}(a_1, \dots, a_n) = \mathbf{T}[a_1, \dots, a_n]$.

Nadtěleso $\mathbf{S} \geq \mathbf{T}$ lze považovat za vektorový prostor nad tělesem $\mathbf{T}$. Jeho dimenze se nazývá *stupeň rozšíření* $\mathbf{T} \leq \mathbf{S}$ a značí se $[\mathbf{S} : \mathbf{T}]$. Je-li stupeň $[\mathbf{S} : \mathbf{T}]$ konečný, říkáme, že jde o rozšíření *konečného stupně*. Platí následující tvrzení:

- Jsou-li $\mathbf{T} \leq \mathbf{S} \leq \mathbf{U}$ rozšíření těles, platí

$$[\mathbf{U} : \mathbf{T}] = [\mathbf{U} : \mathbf{S}] \cdot [\mathbf{S} : \mathbf{T}].$$

- Je-li a algebraický nad $\mathbf{T}$, pak

$$[\mathbf{T}(a) : \mathbf{T}] = \deg m_{a,\mathbf{T}}.$$

- Rozšíření konečného stupně jsou algebraická.
- Rozšíření $\mathbf{T} \leq \mathbf{S}$ je konečného stupně právě tehdy, když $\mathbf{S} = \mathbf{T}(a_1, \dots, a_n)$ pro nějaké prvky $a_1, \dots, a_n \in S$ algebraické nad $\mathbf{T}$.

650. Spočtete $[\mathbb{Q}(i-4) : \mathbb{Q}]$, $[\mathbb{Q}(\sqrt{3}, \sqrt[3]{3}) : \mathbb{Q}]$, $[\mathbb{Q}(\sqrt{2}, \sqrt[4]{2}) : \mathbb{Q}]$. [Ř]

651. Spočtete $[\mathbb{Q}(e^{2\pi i/p}) : \mathbb{Q}]$ pro p prvočíslo. [Ř]

652. * Spočtete $[\mathbb{Q}(\sqrt{3} + \sqrt{7}) : \mathbb{Q}]$. [N] [Ř]

653. Dokažte, že $[\mathbb{Q}(\sqrt{p_1}, \dots, \sqrt{p_n}) : \mathbb{Q}] = 2^n$, pokud $p_1, \dots, p_n$ jsou po dvou různá prvočísla.

654. Spočtete $[\mathbb{Q}(\sqrt[p]{p}) : \mathbb{Q}]$ pro p prvočíslo. [Ř]

655. * Spočtete $[\mathbb{Q}(\sqrt[k]{k}) : \mathbb{Q}]$ pro $k \in \mathbb{Z}$. [?]

656. Buď $a \in \mathbb{C}$ transcendentní nad $\mathbb{Q}$. Spočtete $[\mathbb{Q}(a) : \mathbb{Q}]$. [Ř]

657. Spočtete $[\mathbb{R} : \mathbb{Q}]$. [Ř]

658. Buď $\mathbf{T} < \mathbf{S} \leq \mathbb{C}$. Je-li $[\mathbf{S} : \mathbf{T}] = 2$, pak $\mathbf{S} = \mathbf{T}(\sqrt{r})$ pro nějaké $r \in T$. [N]

659. Buď $\mathbf{T} < \mathbf{S} \leq \mathbb{C}$. Je-li $[\mathbf{S} : \mathbf{T}] = 3$, musí být nutně $\mathbf{S} = \mathbf{T}(\sqrt[3]{r})$ pro nějaké $r \in \mathbf{T}$? [Ř]

660. Jsou prvky $1 + \sqrt{2} + \sqrt[3]{3}$ a $\sqrt[4]{2}/(\sqrt{2} + \sqrt{3})$ algebraické nad tělesem $\mathbb{Q}$? [Ř]

661. Předpokládejme, že je číslo $a \in \mathbb{R}$ transcendentní nad $\mathbb{Q}$. Dokažte, že a) číslo $\sqrt{a}$, b) číslo $f(a)$, kde f je libovolný polynom z $\mathbb{Q}[x]$, je také transcendentní nad $\mathbb{Q}$.

662. Buď p, q různá prvočísla. Dokažte, že jsou čísla $1, \sqrt{p}, \sqrt{q}, \sqrt{pq}$ lineárně nezávislá nad tělesem $\mathbb{Q}$. [Ř]

663. * Dokažte, že množina všech algebraických prvků nad tělesem $\mathbb{Q}$ je spočetná. [N]

664. Buď $\mathbf{T}$ těleso a a algebraický prvek nad $\mathbf{T}$ takový, že $[\mathbf{T}(a) : \mathbf{T}]$ je lichý. Dokažte, že $\mathbf{T}(a) = \mathbf{T}(a^2)$. [?]

665. Buď $\mathbf{T}$ těleso, a transcendentní prvek nad $\mathbf{T}$ a uvažujme těleso $\mathbf{S}$ splňující $\mathbf{T} < \mathbf{S} < \mathbf{T}(a)$. Rozhodněte, které z následujících tvrzení je pravdivé: a) $\mathbf{T} \leq \mathbf{S}$ je algebraické rozšíření, b) $\mathbf{S} \leq \mathbf{T}(a)$ je algebraické rozšíření. [?] [Ř]

666. Buď $\mathbf{T}$ těleso a a, b algebraické prvky nad $\mathbf{T}$ takové, že jejich minimální polynomy f, g jsou nesoudělné v $\mathbf{T}[x]$. Dokažte, že polynom g je ireducibilní v $\mathbf{T}(a)[x]$. [?]

667. Buď $\mathbf{T}$ těleso, a, b algebraické prvky nad $\mathbf{T}$ a f, g jejich minimální polynomy. Dokažte, že jsou-li stupně f, g nesoudělné, pak $[\mathbf{T}(a, b) : \mathbf{T}] = [\mathbf{T}(a) : \mathbf{T}] \cdot [\mathbf{T}(b) : \mathbf{T}]$. Uveďte protipříklad na tuto rovnost, pokud nesoudělné nejsou. [?]

668. * Buď $\mathbf{T} \leq \mathbf{U}, \mathbf{V} \leq \mathbf{S}$ rozšíření těles takové, že $[\mathbf{U} : \mathbf{T}]$ i $[\mathbf{V} : \mathbf{T}]$ jsou konečné. Dokažte, že nejmenší podtěleso $\mathbf{S}$ obsahující $U \cup V$ je tvořené množinou $\{\sum_{i=0}^n a_i b_i : n \in \mathbb{N}, a_i \in U, b_i \in V\}$.

669. * Buď $\mathbf{T} \leq \mathbf{S} \leq \mathbf{U}$ rozšíření těles, $\mathbf{U}$ algebraické nad $\mathbf{S}$ a $\mathbf{S}$ algebraické nad $\mathbf{T}$. Je $\mathbf{U}$ algebraické nad $\mathbf{T}$? [N]

670. * Buď $\mathbf{T}$ je těleso a $\mathbf{R}$ obor integrity takový, že $\mathbf{R} \geq \mathbf{T}$. Obor $\mathbf{R}$ můžeme považovat za vektorový prostor nad $\mathbf{T}$. Dokažte, že je-li konečné dimenze, pak je $\mathbf{R}$ těleso.

671. * Buď $\mathbf{R}, \mathbf{S}$ obory integrity, $\mathbf{R} \geq \mathbf{S}$ a předpokládejme, že každý prvek $\mathbf{S}$ je kořenem nějakého monického polynomu z $\mathbf{R}[x]$. Dokažte, že $\mathbf{R}$ je těleso právě tehdy, když $\mathbf{S}$ je těleso.

672. Uvažujme rozšíření $\mathbf{T} \leq \mathbf{S}$ stupně n . Najděte prostý homomorfismus $\mathbf{S} \rightarrow \mathbf{M}_n(\mathbf{T})$. [Návod: prvků a přiřadte matici, která odpovídá endomorfismu $L_a : x \mapsto ax$ vektorového prostoru $\mathbf{S}$ nad $\mathbf{T}$.] [?]

673. * Na základě předchozího cvičení navrhněte algoritmus na výpočet minimálního polynomu. [?]

Bud $\mathbf{T} \subseteq \mathbf{S}$ rozšíření těles. $\mathbf{T}$ -automorfismem tělesa $\mathbf{S}$ rozumíme automorfismus φ tělesa $\mathbf{S}$ splňující $\varphi(x) = x$ pro každé $x \in \mathbf{T}$.

674. Dokažte, že tělesa $\mathbb{Q}(\sqrt{7})$ a $\mathbb{Q}(\sqrt{11})$ nejsou izomorfní. [?]

675. * Zjistěte, pro jaká $r, s \in \mathbb{Z}$ jsou tělesa $\mathbb{Q}(\sqrt{r})$ a $\mathbb{Q}(\sqrt{s})$ izomorfní. [?] [Ř]

676. Najděte všechny automorfismy těles $\mathbb{Q}$ a $\mathbb{R}$. [?] [Ř]

677. Najděte všechny $\mathbb{Q}$ -automorfismy těles $\mathbb{Q}(\sqrt{2})$, $\mathbb{Q}(\sqrt[3]{2})$ a $\mathbb{Q}(\sqrt{2}, \sqrt{3})$. [?]

678. Najděte všechny $\mathbb{R}$ -automorfismy tělesa $\mathbb{C}$. [Ř]

679. Bud $\mathbf{T} \subseteq \mathbf{S}$ rozšíření těles a φ $\mathbf{T}$ -homomorfismus $\mathbf{S} \rightarrow \mathbf{S}$. Dokažte, že jde-li o algebraické rozšíření, pak je φ izomorfismus. Najděte obecný příklad, kde φ není izomorfismus. [?]

680. Bud $\mathbf{S}_1$ a $\mathbf{S}_2$ rozšíření tělesa $\mathbf{T}$ a $\varphi : \mathbf{S}_1 \rightarrow \mathbf{S}_2$ $\mathbf{T}$ -izomorfismus. Dokažte, že je-li $f \in T[x]$ a $a \in \mathbf{S}_1$, pak a je kořen f v $\mathbf{S}_1$ právě tehdy, když $f(a)$ je kořen f v $\mathbf{S}_2$.

Mezi klasické starořecké úlohy patřily konstrukce pomocí pravítka a kružítka. Teorie rozšíření konečného stupně umožňuje dokázat, že některé konstrukce nejsou proveditelné.

Konstrukcí pravítkem a kružítkem rozumíme posloupnost $\mathcal{M}_0 \subseteq \mathcal{M}_1 \subseteq \dots \subseteq \mathcal{M}_n$ konečných množin bodů v rovině takových, že $\mathcal{M}_{i+1} = \mathcal{M}_i \cup \{X\}$, kde X vznikne jako

- (1) průsečík přímky AB a přímky CD ;
- (2) průsečík přímky AB a kružnice se středem C a poloměrem $|DE|$;
- (3) průsečík kružnice se středem A a poloměrem $|BC|$ a kružnice se středem D a poloměrem $|EF|$

pro nějaké body $A, B, C, D, E, F \in \mathcal{M}_i$.

681. Jsou dány tři různé body A, B, C . Dokažte, že lze pravítkem a kružítkem sestrojít přímku, která je kolmá na přímku AB a prochází bodem C . (Nezapomeňte rozlišit případ, kdy C leží/neleží na AB !)

682. Jsou dány tři body A, B, C neležící na přímce. Dokažte, že lze pravítkem a kružítkem sestrojít bod D takový, že úhel BAD je stejný, jako úhel CAD .

Zvolme v rovině souřadnice a uvažujme nejmenší těleso $\mathbf{T}_i$, které obsahuje x -ové i y -ové souřadnice všech bodů z $\mathcal{M}_i$. Dostáváme řetězec rozšíření těles $\mathbf{T}_0 \leq \mathbf{T}_1 \leq \mathbf{T}_2 \leq \dots \leq \mathbf{T}_n$. Stěžejním krokem pro řešení uvedených úloh je následující tvrzení.

Tvrzení. $[\mathbf{T}_n : \mathbf{T}_0]$ je mocnina čísla 2.

683. * Dokažte, že $[\mathbf{T}_{i+1} : \mathbf{T}_i]$ je 1 nebo 2. [N]

684. Pomocí předchozího cvičení dokažte Tvrzení. [Ř]

Reálné číslo a nazveme *konstruovatelné*, pokud lze z úsečky délky 1 sestrojít úsečku délky a .

- 685.** Dokažte, že žádné transcendentní číslo není konstruovatelné. Tedy pravítkem a kružítkem nelze řešit ani *rektifikaci kružnice* (k dané kružnici nalézt úsečku, která je stejně dlouhá jako obvod této kružnice), ani *kva-draturu kruhu* (k danému kruhu nalézt úsečku takovou, že čtverec nad ní sestrojený má plochu stejnou jako tento kruh). [Ř]
- 686.** Dokažte, že algebraické číslo, jehož minimální polynom má stupeň, který není mocnina dvou, není konstruovatelné. Tedy pravítkem a kružítkem nelze řešit *zdvojení krychle* (k dané úsečce u sestrojít úsečku v takovou, že krychle s hranou dlouhou jako v má dvakrát větší objem, než krychle s hranou dlouhou jako u). [Ř]
- 687.** Dokažte, že pravítkem a kružítkem nelze zkonstruovat číslo $\cos 20^\circ$. [N]
Tedy pravítkem a kružítkem nelze řešit *trisekci úhlu* (k danému úhlu sestrojít třetinový úhel): nelze roztřetit úhel 60° . Zároveň je vidět, že nelze zkonstruovat pravidelný k -úhelník pro žádné k dělitelné devíti.
- 688.** Dokažte, že pravítkem a kružítkem lze sestrojít pravidelný n -úhelník právě tehdy, když je konstruovatelné číslo $\cos(2\pi/n)$.
- 689.** Buď p prvočíslo. Dokažte, že pokud lze sestrojít pravítkem a kružítkem pravidelný p -úhelník, pak $p - 1$ je mocnina dvou.
- 690.** * Buď p prvočíslo. Dokažte, že pokud lze sestrojít pravítkem a kružítkem pravidelný p -úhelník, pak $p = 2^{2^k} + 1$ pro nějaké k . [N]
- 691.** Dokažte, že pokud lze sestrojít pravítkem a kružítkem pravidelný n -úhelník, pak lze sestrojít i pravidelný $2n$ -úhelník.
- 692.** Které pravidelné n -úhelníky pro $n < 17$ lze sestrojít pravítkem a kružítkem? [Ř]
- 693.** ** Které pravidelné n -úhelníky lze sestrojít pravítkem a kružítkem?
- 694.** Dokažte, že konstruovatelná čísla tvoří podtěleso $\mathbf{K}$ tělesa $\mathbb{R}$ takové, že $\sqrt{a} \in K$ pro každé $a \in K$.
- 695.** Dokažte, že každé číslo, jehož minimální polynom má stupeň 2, je konstruovatelné.
- 696.** Uveďte číslo, jehož minimální polynom má stupeň 4, ale není konstruovatelné.
- 697.** *** Dokažte, že samotným kružítkem lze sestrojít totéž co pravítkem a kružítkem [Mohrova-Mascheroniho věta].
- 698.** *** Dokažte, že samotným pravítkem lze sestrojít totéž co pravítkem a kružítkem za předpokladu, že je v rovině dána jedna kružnice a její střed [Ponceletova-Steinerova věta].

3. KOŘENOVÁ A ROZKLADOVÁ NADTĚLESA, ALGEBRAICKÝ UZÁVĚR

Kořenová a rozkladová nadtělesa - DOPLNIT

- 699.** Najděte všechna kořenová nadtělesa polynomů $x^2 - 1$, $x^2 + 1$ a $x^2 - 2$. [Ř]
- 700.** Najděte všechna kořenová nadtělesa polynomů $x^3 - 1$, $x^3 + 1$ a $x^3 - 2$. [Ř]
- 701.** Najděte všechna kořenová nadtělesa polynomů $x^4 - 1$ a $x^4 + 1$. [Ř]
- 702.** Najděte všechna kořenová nadtělesa polynomů $x^6 - 1$ a $x^6 + 1$.
- 703.** * Kolik různých kořenových nadtěles mají polynomy $x^n - 1$ a $x^n + 1$, v závislosti na n ? [?]
- 704.** Najděte rozkladová nadtělesa polynomů $x^n - 1$ a $x^n + 1$ nad $\mathbb{Q}$. [Ř]
- 705.** *** Spočítejte stupeň rozšíření rozkladového nadtělesa polynomů $x^n - 1$ a $x^n + 1$ nad $\mathbb{Q}$. [N]
- 706.** Najděte všechna kořenová nadtělesa a rozkladové nadtěleso polynomu $x^3 - 6x - 9$ nad $\mathbb{Q}$. [Ř]
- 707.** Najděte všechna kořenová nadtělesa a rozkladové nadtěleso polynomu $x^4 - 5x^2 + 6$ nad $\mathbb{Q}$. [Ř]
- 708.** Dokažte, že $\mathbb{Q}(\sqrt[5]{2}, e^{2\pi i/5})$ je rozkladové nadtěleso polynomu $x^5 - 2$ nad $\mathbb{Q}$. Spočítejte jeho stupeň nad $\mathbb{Q}$.
- 709.** Určete počet prvků rozkladového nadtělesa následujících polynomů: a) $x^3 + x^2 + 1$ nad $\mathbb{Z}_5$, b) $2x^4 + 1$ nad $\mathbb{Z}_3$, c) $x^4 + 2x^2 + 1$ nad $\mathbb{Z}_3$, d) $x^{16} + x$ nad $\mathbb{Z}_2$. [Ř]
- 710.** Existuje polynom $f \in \mathbb{Q}[x]$ takový, že má n různých komplexních kořenů, ale stupeň rozkladového nadtělesa je menší než n ? [Ř]
- 711.** Buď $\mathbf{S}$ rozkladové nadtěleso polynomu $f \in T[x]$ stupně n . Dokažte, že $[\mathbf{S} : \mathbf{T}]$ dělí $n!$. [N]
- 712.** Buď $\mathbf{T}$ těleso obsahující primitivní m -tou odmocninu z jedné pro nějaké $m > 1$. Buď $a, b \in T$ takové, že polynomy $f = x^m - a$, $g = x^m - b$ jsou ireducibilní. Dokažte, že mají polynomy f , g stejná rozkladová nadtělesa právě tehdy, když $b = c^m a^r$ pro nějaké $c \in T$ a $r \in \mathbb{N}$ splňující $\text{NSD}(r, m) = 1$. [?]

Konečné těleso $\mathbb{F}_{p^n}$ lze uvažovat také jako rozkladové nadtěleso polynomu $x^{p^m-1} - 1$.

- 713.** Buď p prvočíslo. a) Dokažte, že v oboru $\mathbb{Z}$ platí $p^n - 1 \mid p^m - 1$ právě tehdy, když $n \mid m$. b) Dokažte, že v oboru $\mathbb{Z}_p[x]$ platí $x^n - 1 \mid x^m - 1$ právě tehdy, když $n \mid m$.
- 714.** * Užitím předchozího cvičení dokažte, že existuje vnoření $\mathbb{F}_{p^n} \rightarrow \mathbb{F}_{p^m}$ právě tehdy, když $n \mid m$. [N]

Algebraický uzávěr - DOPLNIT

- 715.** Dokažte, že konečná tělesa nejsou algebraicky uzavřená. [Ř]
- 716.** * Buď $\mathbf{T}$ těleso. Dokažte, že podílové těleso oboru $\mathbf{T}[x]$ není algebraicky uzavřené. [?]

717. * Dokažte, že algebraický uzávěr nekonečného tělesa $\mathbf{T}$ má stejnou velikost jako $\mathbf{T}$. [N]

718. Buď $\mathbf{T}_1$, $\mathbf{T}_2$ dvě algebraicky uzavřená tělesa stejné charakteristiky. Dokažte, že se dá vnořit $\mathbf{T}_1$ do $\mathbf{T}_2$ nebo naopak. [?]

NÁVODY

8. Nejprve si všimněte, že pro každé $k \mid n$ tvoří podalgebru množina všech čísel dělitelných k ; tato podalgebra je generovaná prvkem k . Dále dokažte, že $\langle a \rangle = \langle \text{NSD}(a, n) \rangle$ a že $\langle a_1, \dots, a_n \rangle = \langle \text{NSD}(a_1, \dots, a_n) \rangle$. Jinými slovy, každá podalgebra je generovaná nějakým dělitelem n . K důkazu těchto faktů použijte vlastnost, že $\text{NSD}(u, v) = ru + sv$ pro nějaká r, s . **68.** Infima jsou průniky, suprema jsou sjednocení. **69.** Infima jsou průniky, stačí tedy popsat největší prvek. (Suprema nejsou sjednocení!!) **71.** Infima jsou průniky, A je největší prvek. (Suprema nejsou sjednocení!!) **72.** Infima jsou průniky, stačí tedy popsat největší prvek. (Suprema nejsou sjednocení!!) **112.** Použijte Eulerovu větu nebo Eukleidův algoritmus. **115.** Užijte Bézoutovu rovnost. **132.** Protože $\varphi(a)^k = e$ právě tehdy, když $a^k = e$. **136.** Vyplnujte tabulku. **137.** Hodně dlouho vyplňujte tabulku, nebo buďte chytřejší :-). **145.** Použijte předchozí cvičení a Lagrangeovu větu. **153.** Užijte Bézoutovu nerovnost. **159.** Užijte Bézoutovu nerovnost. **170.** a) Dokažte, že $\varphi(x) = kx$ pro každé $x \in \mathbb{Z}$ a potom ověřte, že tento vztah platí i pro zlomky. b) Spojitá funkce je dána hodnotami v racionálních bodech. c) Podívejte se na endomorfismy vektorového prostoru $\mathbb{R}$ nad tělesem $\mathbb{Q}$. **174.** V soudělném případě v $\mathbb{Z}_m \times \mathbb{Z}_n$ nenajdete prvek řádu mn . V nesoudělném použijte Čínskou větu o zbytcích. **178.** Každé kladné racionální číslo lze napsat ve tvaru $p_1^{k_1} \cdot \dots \cdot p_n^{k_n}$ pro nějaká prvočísla p_i a nějaká $k_i \in \mathbb{Z}$. **179.** Vezměte je nejmenší kladný prvek grupy $\mathbf{H}$. **184.** Použijte Čínskou větu o zbytcích. **185.** Postupujte podobně jako charakterizaci podgrup grupy $\mathbb{Z}$. **195.** Uvažujte podgrupy generované $-1, 5$. **196.** Nejprve ukažte, že v libovolné konečné grupě existuje prvek s *největším* řádem. Pak uvažujte největší řád, který se vyskytuje v $\mathbb{Z}_p^*$. Kdyby to nebyl $p-1$, tak jsou všechny prvky $\mathbb{Z}_p^*$ kořenem polynomu $x^u - 1$ nad tělesem $\mathbb{Z}_p$ pro nějaké $u < p-1$, spor s počtem kořenů polynomu. **197.** Uvažujte podgrupu generovanou jistou mocninou nějakého generátoru grupy $\mathbb{Z}_p^*$ a podgrupu $\{a : a \equiv 1 \pmod{p}\}$. **210.** K řešení části c) si prostudujte kapitolu o cyklických grupách. **244.** a) Označme a, b generátory grupy $\mathbf{D}_n$, kde a je příslušná rotace a b jedna z osových symterií. Analogicky označme c, d a e, f generátory $\mathbf{D}_{2^k}$ a $\mathbf{D}_m$. Pak zobrazení $a^i b^j \mapsto (c^u d^j, e^v f^j)$, kde $u = i \pmod{2^k}$ a $v = i \operatorname{div} 2^k$, je vnoření. b), c) analogicky. **245.** Vnořte $\mathbf{G}$ do $\mathbf{S}_{G \cup G'}$, kde G' je disjunktní kopie množiny G . Zdvojenou permutaci již snadno odmocníme. **246.** Spočítejte, že má 8 prvků, že není abelovská, a dokažte, že není izomorfní $\mathbf{D}_8$. **252.** Uvědomte si, že spojitá reálná funkce je jednoznačně určena svými hodnotami v racionálních bodech. **264.** Použijte-li předchozí cvičení, zbývá vyšetřit pouze případ abelovských grup. **273.** $1 \mapsto E, i \mapsto \begin{pmatrix} i & 0 \\ 0 & -i \end{pmatrix}, j \mapsto \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ -1 & 0 \end{pmatrix}, k \mapsto \begin{pmatrix} 0 & i \\ i & 0 \end{pmatrix}$. Z komplexních matic na reálné pak přejdeme nahrazením komplexních čísel za matice 2×2 jako v minulém cvičení. **278.** Indukcí podle $n - k$. **321.** $\mathbf{S}_4/\mathbf{H}$ má $24/4 = 6$ prvků. Není-li abelovská, je izomorfní

S₃. 324. $\simeq \mathbb{Q}^* \times \cdots \times \mathbb{Q}^*$. **337.** Uvažujte vnitřní automorfismy. **343.** Zobrazení $gC_G(a) \mapsto g * a * g'$ je hledaná bijekce. **344.** Prvky centra tvoří jednoprvkové třídy konjugace. **345.** Všechny podgrupy i jejich indexy mají velikost p^i pro nějaké i . **346.** Kdyby ne, tak její centrum má řád p . Uvažujte faktorgrupu $\mathbf{G}/\mathbf{Z}(\mathbf{G})$. **366.** Při počítání symetrií nezapomeňte, že i když při otočení zůstane destička na místě, šipka může ukazovat jinam. **385.** Označme ten interval $[\mathbf{H}, \mathbf{G}]$. Uvažujte působení grupy $\mathbf{G}$ na rozkladových třídách $\mathbf{G}/\mathbf{H}$. **398.** Nejprve dokažte, že ke každému prvku existuje nejvýše jeden inverzní prvek. **442.** Nejprve najděte všechny ideály okruhu $\mathbb{Z}$, a pak postupujte jako v předchozím cvičení. **443.** Vyřešte předchozí cvičení a postup zobecněte. **445.** Nejprve najděte všechny ideály okruhu $\mathbb{Z}$, a pak postupujte jako v předchozím cvičení. **476.** Použijte minimální polynom prvku $\sqrt[3]{2}$. **492.** Kdyby existoval vlastní ideál $\mathbf{K}$ v $\mathbf{R}/\mathbf{I}$, pak by byl $\mathbf{J} = \{a : [a] \in \mathbf{K}\}$ ideál v $\mathbf{R}$ ve sporu s maximalitou $\mathbf{I}$. **493.** Uvažujte $\{[a] : a \in I\}$. **494.** $\mathbf{T}[x]$ je OIHI, tedy $\mathbf{I}$ je hlavní ideál. Dále použijte fakt, že $aR \subseteq bR \Leftrightarrow b \mid a$. **500.** Buď z předchozího cvičení odvoďte součet sudých čísel a výsledky sečtěte. Nebo dosazením několika hodnot odhadněte výsledek jako polynom $an^3 + bn^2 + cn + d$ a dokažte, že je váš odhad správný. **501.** Dosazením několika hodnot odhadněte výsledek jako polynom čtvrtého stupně a dokažte, že je váš odhad správný. **528.** Dokažte, že je dělitelné 7. **533.** ($\Rightarrow$) Pomocí malé Fermatovy věty zpárujte prvky $2, \dots, p-2$ do dvojic, jejichž součin je 1; díky předchozímu cvičení jsou to skutečně dvojice. Levá strana je tedy rovna součinu spousty jedniček a $p-1$. ($\Leftarrow$) Na levé straně se vyskytuje nějaký dělitel p . **535.** b) Uvažujte $\sum a_i x^i$ a $\sum b_i x^i$ a vezměte m, n nejmenší takové, že $a_m \neq 0$, $b_n \neq 0$. Podívejte se v součinu na koeficient u x^{m+n} . **539.** Díky krácení jsou levé translace (vzhledem k násobení) prosté, tedy (na konečné množině) jsou i na. **543.** Využijte cvičení, které říká, že mocninná řada je invertibilní právě tehdy, když $a_0 \neq 0$. **544.** NSD dávají jednoznačnost rozkladů, hledáme tedy obor, kde nějaký prvek nejde rozložit vůbec. Jinými slovy, chceme, aby nějaký prvek a šel dělit do nekonečna. Uvažujte faktorkruh $\mathbf{T}[x_1, x_2, \dots]$ podle ideálu generovaného polynomy $x_1 - x_2^2, x_2 - x_3^2, \dots$. Dokažte, že to je obor integrity (stačí, že uvedený ideál je prvoideál, že v něm existují NSD a a je prvek $[x_1]$). **550.** Dokažte nejprve, že v oboru $\mathbb{Z}$ platí $p^n - 1 \mid p^m - 1$ právě tehdy, když $n \mid m$. **551.** Nechť $f = \sum_0^k a_i x^{ni}$. Platí $f(x^n) = (x-1)g(x)$ pro nějaký polynom g , spočtete koeficienty toho g . Ukáže se, že $1 + x + \cdots + x^{n-1} \mid g$. **556.** Dokazujte indukci podle stupně. Užijte tvrzení, že $f(a) = 0 \Leftrightarrow x - a \mid f$. **559.** Protože ztotožnění $u_i = u_j$ způsobí, že je determinant nulový, musí být determinant dělitelný členy $u_i - u_j$ pro každé $i \neq j$. Nyní uvažujte stupeň výsledného polynomu. **560.** Dosaďte $\frac{r}{s}$ do polynomu a zkoumejte dělitelnost jednotlivých členů čísly r, s . **566.** Dokažte, že je-li u kořen tohoto polynomu, pak je $u+1$ také kořen. **568.** Použijte cvičení, které říkalo, že p je ireducibilní právě tehdy, když $p(x+a)$ je ireducibilní, a Eisensteinovo kritérium. **569.** Uvažujte f jako součin dvou polynomů a diskutujte dělitelnost koeficientů provčíslem p .

583. Dokažte indukci podle n za pomoci předchozího cvičení. V indukčním kroku užití vzorec pro součet kombinačních čísel $\binom{n}{i} + \binom{n}{i+1} = \binom{n+1}{i+1}$. **590.** Je-li a kořenem f i f' , pak je také kořenem $\text{NSD}(f, f')$. (Protože $x - a$ dělí oba dva, tedy i NSD .) **592.** Substituuje $x = y - \frac{b}{2a}$. **604.** Převeďte na řešení diofantické rovnice $a^2 - 2b^2 = 1$. Není cyklická, protože $1 + \sqrt{2}$ a -1 jsou „nezávislé“ generátory. **606.** Těžká je pouze implikace ($\Rightarrow$). Dokažte nejprve, že $a + bi$ je ireducibilní právě tehdy, když $a - bi$ je ireducibilní. Poté použijte vlastnost jednoznačného ireducibilního rozkladu v oboru $\mathbb{Z}[i]$. **608.** Dokažte a) $p \mid ((p-1)/2!)^2 + 1$, b) není možné, aby v $\mathbb{Z}[i]$ ireducibilní prvek dělil $a^2 + b^2$ pro nesoudělná $a, b \in \mathbb{Z}$. **615.** Volba q, r podobně jako pro $\mathbb{Z}[i]$, ale důkaz správnosti je těžší, protože $\nu(r) \neq |r|^2$. **618.** $4 \mid \nu(a)$ právě tehdy, když $2 \mid a$. **619.** Spočtete, že čísla $x+i$ a $x-i$ musí být nesoudělná, a tudíž každé z nich musí být třetí mocninou. Třetích mocnin s imaginární složkou 1 je málo. Nesoudělnost se dá dokázat z toho, že $\text{NSD}(x+i, x-i) = \text{NSD}(x+i, 2i) = \text{NSD}(x-i, 2i)$. **640.** $a+bi \mapsto \begin{pmatrix} a & b \\ -b & a \end{pmatrix}$ je izomorfismus. **641.** $[ax+b] \mapsto \begin{pmatrix} b & a \\ -a & b \end{pmatrix}$ je izomorfismus. **644.** Užití Möbiovu inverzní formuli na výsledek předchozího cvičení. **652.** Uvažujte mezitěleso $\mathbb{Q}[\sqrt{21}]$. **658.** Uvažujte $a \in S \setminus T$. Pak $\mathbf{S} = \mathbf{T}(a)$, a je kořen kvadratického polynomu a použijte známý vzorec na výpočet kořenů. **663.** Množina všech polynomů je spočetná (protože jde o konečné posloupnosti racionálních čísel) a každý polynom má konečně mnoho kořenů. **669.** Je-li a kořen polynomu $\sum a_i x^i \in S[x]$, pak je to prvek $\mathbf{T}(a, a_1, \dots, a_n)$, což je rozšíření konečného stupně. **683.** Rozeberte všechny tři možnosti, jak vzniká nový bod. Zjistíte, že buď $\mathbf{T}_{i+1} = \mathbf{T}_i$, nebo $\mathbf{T}_{i+1} = \mathbf{T}_i(\sqrt{r})$ pro nějaké r . **687.** Použijte vzorec $\cos 3x = 4(\cos x)^3 - 3\cos x$. **690.** Podle předchozího cvičení je $p = 2^m + 1$. Pokud liché n dělí m , pak $2^{m/n} + 1$ dělí p . **705.** Dokažte, že $Q_n = \prod_a$ primitivní n -tá odmocnina z 1 $(x-a)$ je minimální polynom. **711.** Postupujte indukci stejně jako v důkazu existence rozkladového nadtělesa. **714.** Vnoření se zkonstruuje pomocí následujícího pozorování: pokud $f \mid g$, pak rozkladové nadtěleso polynomu f je podtělesem rozkladového nadtělesa polynomu g . Opačná implikace: uvažujte grupy $\mathbb{F}_{p^n}^*$ a $\mathbb{F}_{q^n}^*$ a užití Lagrangeovu větu. **717.** $|T[x]| = |T|$, protože jde o konečné posloupnosti prvků T . Každý polynom má konečně mnoho kořenů, tedy množina algebraických prvků nad T je stejně velká jako T . A algebraický uzávěr sestává z algebraických prvků.

ŘEŠENÍ

1. $K = 0$, $K \in \{0, 1\}$, $K = 1$. 2. Ne, ne. 3. Ne, ano. 4. Pro všechna. 5. Např. $\{n : k \mid n\}$ pro libovolné $k \in \mathbb{N}$, nebo $\{n : n \geq k\}$

pro libovolné $k \in \mathbb{N}$. **6.** Tvoří je podmnožiny $d, cd, acd, bcd, abcd$. **7.** Pro každé $k \in \mathbb{Z}$ tvoří podalgebru množina $\{k, k+1, k+2, \dots\}$. A ještě celé $\mathbb{Z}$. Jiné nejsou. **8.** Pro každé $k \mid n$ tvoří podalgebru množina všech čísel dělitelných k . Jiné nejsou. **9.** Pokud $a = b = c$, pak 2^{n-1} . Pokud jsou dvě stejné a třetí různá, pak 2^{n-2} . A pokud jsou po dvou různé, pak 2^{n-3} . **12.** 1) Každý prvek dostaneme jako $1 + 1 + \dots + 1$. 2) $\{1\}$, protože $1 \cdot 1 = 1$. 3) $\mathbb{N}$, stejně jako první část. 4) Abychom získali i záporná čísla, potřebujeme -1 , tedy např. $\langle 1, -1 \rangle$. **13.** Konečná množina $X \subseteq \mathbb{N}$ obsahuje jen konečně mnoho prvočíselných dělitelů. Prvočíslo, které mezi nimi není, nikdy nemůžeme získat násobením prvků X . **14.** $\{2, 3, 4, \dots\}$, $\{2^k \cdot 3^l, 2^k, 3^l : k, l \in \mathbb{N}\}$, $\mathbb{Z}$. **15.** $\{2^k : k \in \mathbb{Z}\}$, $\{\sqrt[3k]{2} : k \in \mathbb{N} \cup \{0\}\}$. **16.** $\{\frac{a}{6} : a \in \mathbb{Z}\}$, $\{\frac{a}{6^k} : a \in \mathbb{Z}, k \in \mathbb{N}\}$, $\{\frac{2a}{15} : a \in \mathbb{Z}\}$. **17.** $\{-a + 2bi : a, b \in \mathbb{N}\}$, $\{a + 2bi : a \in \mathbb{R}, b \in \mathbb{N}\}$, $\{4a + 2bi : a, b \in \mathbb{Z}\}$. **22.** a) $\langle (0, 0), (1, 0), (0, 1) \rangle$, b) $\langle (1, 1), (0, 1), (0, p) : p \text{ prvočíslo} \rangle$, c) $\{(1, k), (k, 1) : k \in \mathbb{N}\}$. Žádný prvek obsahující v některé složce jedničku nelze napsat jako součet jiných prvků, tedy všechny musí být mezi generátory. **23.** Ne, v libovolné algebře $\mathbf{A} \times \mathbf{A}$ vezměte např. podalgebru $\mathbf{U} = \{(a, a) : a \in A\}$. **24.** Ano. **26.** Homomorfismy: vše kromě β . Epimorfismus: jen η . Prostý: γ, δ, ζ . **27.** Ano. **28.** a) $x \mapsto kx$, $k \in \mathbb{N}$, b) $x \mapsto x$, c) $x \mapsto 5x$, d) $x \mapsto k^x$, $k \in \mathbb{N}$. **29.** a) $x \mapsto 0$, b) neexistuje, c) $x \mapsto 0$, d) $x \mapsto x$ a $x \mapsto 0$. **30.** a), b) $(a, b) \mapsto u^a v^b$, kde $a, b \in \{1, -1\}$. **31.** Ne, ano. **34.** Např. $A \mapsto$ matice, kde nad diagonále jsou jedničky, v pravé horní čtvrtině je matice A a jinde nuly. **38.** Izomorfismem je zobrazení $0 \mapsto 1, 1 \mapsto -1$. **39.** Izomorfismem je zobrazení $(x, y, z) \mapsto \begin{pmatrix} 0 & z & -y \\ -z & 0 & x \\ y & -x & 0 \end{pmatrix}$. **41.** a) $a + bi \mapsto (a, b)$, b) invariantem je např. vlastnost „ $\forall x \exists y y \cdot y = x$ “. **42.** $\mathbb{Z}$: různý počet generátorů, $\mathbb{Q}$: problém s dělením 2, resp. odmocninami, $\mathbb{R}$: exponenciála je izomorfismus. **43.** $\exp : (\mathbb{R}, +) \rightarrow (\mathbb{R}^+, \cdot)$, $x \mapsto e^x$ je izomorfismus. Ostatní izomorfní nejsou, použijte např. invarianty „ $\exists x \forall y x * y = y$ “ a „ $\forall x \exists y y * y = x$ “. **45.** První a poslední jsou izomorfní. Prostřední dvě jsou izomorfní. **48.** Ano – 2, ne, ano – nekonečně mnoho (každé nezáporné reálné číslo leží v právě jedné). **49.** Ano, komponenty souvislosti. Ne, není symetrie. **51.** Ne, ano. **52.** Ne, ano. **53.** Ano, ano, ne. **62.** Ano, ne, ano, ano, ne. **64.** 2, 3, neexistuje, 2, nekonečno, nekonečno, 3, nekonečno, 6. **65.** Ano, ne, ano, ne. **67.** Supremum lze definovat jako infimum množiny všech horních mezí. (Tato je neprázdná, neboť existuje největší prvek.) **73.** Ano, ne. **74.** Obě jsou svazy, ale jen $(\mathbb{N} \cup \{0\}, |)$ je úplný. Suprema jsou nejmenší společné násobky (resp. 0 v případě nekonečné množiny). Infima jsou největší společní dělitelé. **75.** $(F, \leq)$ je svaz, ale ne úplný. Na uzavřeném intervalu by to byl úplný svaz. **76.** Je to uspořádaná množina, $\sup\{(a_1, a_2), (b_1, b_2)\}$ existuje právě tehdy, když $a_1 = b_1$, inf taky tak. **81.** Průnik, sjednocení. **84.** Stejně jako v $\mathbf{Eq}(A)$. **86.** Ano, ano, ne, ano. **87.** a) Ne, operace jsou jiné! (U podmnožin, jednou to je sjednocení, podruhé nosná množina podalgebry generované oběma algebry.) b) Ano. **88.** Stačí 4 ekvivalence, bez ohledu na velikost X . **90.** a) ne, ne, ne, ano. **97.** Ano, ano. **98.** Pro $|X| \leq 2$

distributivní, pro $|X| = 3$ modulární, ale ne distributivní, pro $|X| > 3$ ani modulární. **99.** Ne, ne. **100.** Pokud není dělitelné, pak je izomorfní $\mathbf{P}(X)$, kde $|X|$ je rovno počtu prvočísel v rozkladu n . V opačném případě tento svaz není ani modulární. **101.** Ano, ne. **105.** Je distributivní. **106.** $\wedge = \cap$, $\vee =$ konvexní obal sjednocení. Není modulární ani distributivní. **109.** Ne (nula nemá inverz), ne (není jednotka), ne (není jednotka), ano neab., ne (neasociativní), ano ab., ne (existují neregulární matice), ne (inverz může být racionální), ne (neexistují inverzy), ne (neexistují inverzy), ano ab. **110.** $u = a'$, $x'' = a' * x' * a'$. **111.** $x = a^{-2} * c^{-2} * b^3$. **112.** a) 33, b) 34. **115.** $1 = um + vn$, $b = a^{vn}$, $c = a^{um}$. **117.** ($\Rightarrow$) Je-li $a, b \in H$, pak $b' \in H$ a tedy i součin $a * b' \in H$. ($\Leftarrow$) Je-li $a, b \in H$, pak $e = a * a' \in H$, $a' = e * a' \in H$, $b' = e * b' \in H$ a tedy i $a * b = a * b' \in H$. **122.** Buď a nějaký prvek. Podle Lagrangeovy věty je $|a| = p^i$, a je vidět, že $|a^{p^{i-1}}| = p$. **133.** Např. $\mathbb{Z}$ a $\mathbb{Z} \times \mathbb{Z}$. **139.** Jen jednoprvkové bloky. **140.** 16, 37, 4, 16. **143.** Uvažujte komplexní kořeny polynomu $x^n - 1$. Pro nekonečno uvažujte číslo $e^{2\pi ia}$ pro iracionální a . **145.** n . **146.** a) ne, b) ano. **147.** a) ne, b) ne. **148.** Každá podgrupa $\mathbb{Q}$ jistě obsahuje nějaké celé číslo. Vezmeme-li takové a z jedné a b z druhé, jejich NSN padne do obou podgrup. V $\mathbb{R}$ to nefunguje, např. uvažujte podgrupy $\mathbb{Z}$ a $\sqrt{2}\mathbb{Z}$. **149.** Ne. **150.** $7\mathbb{Z}$, $\mathbb{Z}$. **151.** $3\mathbb{Z}$, $\{3a/4 : a \in \mathbb{Z}\}$, $\{a/28 : a \in \mathbb{Z}\}$, $\{2a/15 : a \in \mathbb{Z}\}$. **152.** $\{\pm 1, \pm i\}$, $\{1, -\frac{1}{2} \pm \frac{\sqrt{3}}{2}i\}$, $\{\pm 2^n, \pm 2^n i : n \in \mathbb{Z}\}$. **155.** Uvažujte grupu $\mathbb{Z}_n$ a počet prvků daného řádu v ní. Výsledek je n . **161.** Ano, ne, ne, ne, ano. **162.** Ne, ne, ano, ano, ano. **163.** Ano, ne, ano. **164.** Ne, ano. **165.** Endomorfismus pro všechna n , prostý pro lichá, na je jen pro $n = \pm 1$. **166.** Ano, jádro je $\{(x, y, z) : 2x + y = z\}$, obraz je $\{2^x 3^y : x, y \in \mathbb{Z}\}$. **167.** a) $x \mapsto ax$ pro libovolné $a \in \mathbb{Z}$; b) $x \mapsto ax \pmod n$ pro libovolné $a = 0, \dots, n-1$; c) $x \mapsto 0$. **168.** a) $x \mapsto ax \pmod 6$ pro $a = 0, 2, 4$, b) $x \mapsto ax \pmod 15$ pro $a = 0, 5, 10$, c) $x \mapsto ax \pmod n$, kde $a = k \cdot \frac{n}{\text{NSD}(m, n)}$ pro $k = 0, \dots, \text{NSD}(m, n) - 1$. **170.** a) $x \mapsto kx$, $k \in \mathbb{Q}$, b) $x \mapsto kx$, $k \in \mathbb{R}$, c) vezměte nějakou bázi B vektorového prostoru $\mathbb{R}$ nad tělesem $\mathbb{Q}$, nějaké (vhodné) zobrazení $B \rightarrow B$ a rožšířte jej do homomorfismu $\mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$. **171.** Ano, $x \mapsto (x \pmod 2, x \pmod 3, \dots)$. **172.** Grupa $\mathbb{C}_n$. **173.** $a + bi \mapsto (a, b)$, $re^{i\varphi} \mapsto (r, e^{i\varphi})$. **175.** Žádné dvě nejsou izomorfní — různé počty generátorů. **176.** Žádné dvě nejsou izomorfní: $\mathbb{Q}^*$ obsahuje prvek řádu 2, pro zbytek užíjte invariant $\forall x \exists y \ y * y = x$. **177.** $\exp : \mathbb{R}^+ \rightarrow \mathbb{R}$, $x \mapsto e^x$ je izomorfismus. Naopak $\mathbb{R}^*$ s nimi izomorfní není, protože obsahuje prvek -1 řádu 2. **178.** Nechť $p_1 < p_2 < p_3 < \dots$ je seznam všech prvočísel. Mějme $a \in \mathbb{Q}$. Pak existuje n takové, že $a = p_1^{k_1} \cdot \dots \cdot p_n^{k_n}$, kde $k_i \in \mathbb{Z}$ jsou nějaké celé exponenty. Položme $\varphi(a) = \sum_i k_i x^i$. Není těžké dokázat, že φ je izomorfismus. **179.** Nechť a je nejmenší kladný prvek grupy $\mathbf{H}$. Není-li $\mathbf{H}$ jednoprvková, pak takový určitě existuje díky té podmínce na intervaly. Kdyby a negeneroval celou $\mathbf{H}$, podaří se vám nějak nalézt menší. **183.** Ano, jsou to právě podgrupy $\langle e^{2\pi i/n} \rangle$ pro každé n . **186.** Ne: např. $\mathbb{Z}_2 \times \mathbb{Z}_2$ nebo $\mathbb{C}_{p^\infty}$. **191.** $\mathbb{Z}_4$, $\mathbb{Z}_2 \times \mathbb{Z}_2$, ??, $\mathbb{Z}_4 \times \mathbb{Z}_5$, $\mathbb{Z}_2 \times \mathbb{Z}_2 \times \mathbb{Z}_3$, $\mathbb{Z}_2 \times \mathbb{Z}_2 \times \mathbb{Z}_5$.

- 193.** Nejmenší taková dvojice je 3,6. **198.** $(1\ 4\ 7\ 5)(2\ 3)$, $(1\ 7\ 4\ 2\ 5)(3\ 6)$.
199. $\pi = (1\ 3\ 2)^{-1} \circ (2\ 4)(1\ 5) \circ (3\ 5\ 2)(1\ 4)^{-1} = (1\ 3\ 4\ 5)$. **200.** a) $(1\ 3\ 2)(4\ 6\ 5)$, $(1\ 4\ 2\ 5\ 3\ 6)$, $(1\ 5\ 2\ 6\ 3\ 4)$, $(1\ 6\ 2\ 4\ 3\ 5)$ b) $(1\ 3\ 5\ 7\ 2\ 4\ 6)$, c) neexistuje. **201.** Jsou to právě ty permutace, které obsahují sudý počet cyklů sudé délky. **206.** $\pi^r = id$ pro r liché, $\pi^r = \pi$ pro r sudé. U σ záleží na zbytku po dělení šesti. **207.** Nejmenší společný násobek délek cyklů v π . **208.** $(1\ 2\ 3\ 4\ 5)(6\ 7\ 8)$, ne, ne, $(1\ 2\ 3)(4\ 5)(6\ 7)(8)$. **209.** a) 4, $(1\ 2\ 3\ 4)$. b) 12, $(1\ 2\ 3\ 4)(5\ 6\ 7)$. c) 30, $(1\ 2\ 3\ 4\ 5)(6\ 7\ 8)(9\ 10)$. **210.** a) D_{12} obsahuje dva řádu 6, dva řádu 3, sedm řádu 2 a jeden řádu 1; b) A_4 obsahuje 8 řádu 3, tři řádu 2 jeden řádu 1; c) D_{2n} obsahuje n transpozic a n -prvkovou cyklickou podgrupu, v níž je $\varphi(k)$ prvků řádu k pro každé $k \mid n$. **213.** $a = 2$, $b = 3$. **214.** $\pi = (1\ 3 \dots n-1)(2\ 4 \dots n)$ pro n sudé a $(1\ 3 \dots n\ 2\ 4 \dots n-1)$ pro n liché. Tedy je sudá. **215.** a) 1 b) $(-1)^{n(n+1)/2}$. **217.** Ne, levá strana je nutně sudá permutace, pravá strana je lichá. **220.** $(4\ 3\ 2\ 5\ 1)(7\ 6)$. **221.** $(8\ 2\ 1)(7\ 9\ 5\ 3)(4\ 6)$. **222.** Ano, např. $(3\ 4)$. Ne, neboť žádná permutace, která konjuguje ty dvě uvedené, není sudá. **223.** Ano, např. $(1\ 7\ 4\ 5\ 6\ 8\ 2) \in A_8$ řeší obě otázky. **224.** $(1\ 3)(1\ 5)(1\ 2)(3\ 6)(3\ 7)$. **226.** Každý cyklus lze nezávisle rozložit jako $(a_1\ a_2 \dots a_k) = (a_1\ a_k) \dots (a_1\ a_3)(a_1\ a_2)$. **227.** Plyne z faktu, že $(i\ j)(j\ k) = (i\ j\ k)$ a $(i\ j)(k\ l) = (k\ i\ l) \circ (i\ j\ k)$ (předpokládáme i, j, k, l navzájem různé prvky). **236.** Stačí nahlédnout, že n -cyklus generuje n -prvkovou podgrupu neobsahující žádnou osovou symetrii. Z Lagrangeovy věty, má-li podgrupa $2n$ -prvkové grupy alespoň $n+1$ prvků, pak je rovna celé grupě. **238.** Ano, ne. **239.** a) ne, b) ano. **240.** Pro kontrolu: S_3 jich má 6, A_4 jich má 10, D_8 jich má 10., Q jich má 6. **250.** Nejmenší existuje na šesti prvcích a jsou dva. Jeden je prasátko bez nožiček a druhý trojúhelník s různě dlouhými rohy. **251.** a) Jednoprvková grupa. b) Obsahuje právě všechny funkce $x \mapsto x+k$, $k \in \mathbb{Z}$. **252.** Grupa obsahuje právě restriktce striktně rostoucích spojitých reálných funkcí na množinu $\mathbb{Q}$. **256.** a) $x \mapsto ax$ pro $a = \pm 1$, tedy $\simeq \mathbb{Z}_2$. b) $x \mapsto ax$ pro $a \in \mathbb{Q} \setminus \{0\}$, je $\simeq \mathbb{Q}^*$. c) Libovolné prohození nenulových prvků; tedy $\simeq S_3$. d) Jde o automorfismy indukované přejmenováním prvků množiny $\{1, 2, 3\}$; přitom víc než šest automorfismů být nemůže, neboť celá S_3 je generovaná dvojicí transpozic, které se mohou zobrazit jedině na transpozice; tedy $\text{Aut}(S_3) \simeq S_3$. **257.** Automorfismy jsou právě $x \mapsto kx \bmod n$ pro $k \in \mathbb{Z}_n^*$. Přiřadíme-li tomuto zobrazení prvek k , dostaneme izomorfismus na $\mathbb{Z}_n^*$. **260.** Jen vnitřní, $\simeq S_4$. **265.** Ano, ano, ne (mají determinant ± 1). **266.** Není, např. proto, že není abelovská. **270.** Ano. **272.** $a + bi \mapsto \begin{pmatrix} a & b \\ -b & a \end{pmatrix}$. **273.**
 $a + bi + cj + dk \mapsto \begin{pmatrix} a+bi & c+di \\ -c+di & a-bi \end{pmatrix}$, $a + bi + cj + dk \mapsto \begin{pmatrix} a & b & c & d \\ -b & a & -d & c \\ -c & d & a & -b \\ -d & c & b & a \end{pmatrix}$. **282.**
Jsou to právě podgrupy $\langle \text{otočení o } 2\pi/n \rangle$, $n \in \mathbb{N}$. **285.** Jsou-li jen dvě rozkladové třídy, pak jedna je $H = e * H = H * e$ a druhá tudíž musí být $a * H = H * a$ pro nějaké a . **286.** $H = \{id, (1\ 2)\}$, $a = (1\ 2\ 3)$. **290.** Ano. **291.** Není uzavřena na kojugaci. **292.** Ano. **293.** Není uzavřena na

násobení! **294.** a) Je to podgrupa $\mathbf{A}_5$, neboť konjugováním získám všechny trojcykly a ty generují $\mathbf{A}_5$. b) Je to celá $\mathbf{S}_5$. **295.** a) Je to podgrupa sestávající ze všech otočení. b) Je to celá $\mathbf{D}_{10}$. **296.** $\{id\}$, $\mathbf{A}_3$, $\mathbf{S}_3$. **297.** $\{id\}$, Kleinova, $\mathbf{A}_4$, $\mathbf{S}_4$. **300.** a) Je jich šest: všechny tři čtyřprvkové podgrupy jsou normální a jejich průnik, podgrupa generovaná středovou symetrií, je normální. (???) b) Pouze otočení tvoří vlastní normální podgrupu. c) Všechny šest podgrup je normálních. **302.** Ne. Pro $n = 2$ konjugujte matici $\begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}$ maticí $\begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}$, pro n obecné doplňte diagonálu jedničkami. **303.** Ne, ne. Pro $n = 2$ konjugujte matici $\begin{pmatrix} u & 0 \\ 0 & v \end{pmatrix}$, $u \neq v$, maticí $\begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}$, pro n obecné doplňte diagonálu jedničkami. **304.** Ne, ano. **305.** Ano. **306.** Ne. Pro $n = 2$ konjugujte matici $\begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}$ maticí $\begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 1 \end{pmatrix}$, pro n obecné doplňte diagonálu jedničkami. **307.** Ne. Pro $n = 2$ konjugujte matici $\begin{pmatrix} 0 & 1 \\ -1 & 0 \end{pmatrix}$ maticí $\begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}$, pro n obecné doplňte diagonálu jedničkami. **309.** Podgrupu všechny, normální jen C . **310.** Ne, kvaternionová grupa je protipříklad. **311.** a) Musí, b) může ale nemusí. **312.** $\mathbb{R}^*$, homomorfismus $A \mapsto \det A$. **313.** $\mathbb{Z}_2 \simeq (\{\pm 1\}, \cdot, ^{-1}, 1)$, homomorfismus $x \mapsto \operatorname{sgn} x$. **314.** $\mathbb{R}^+$, homomorfismus $x \mapsto |x|$. **315.** Operace jsou $a \oplus b = a + b - [a + b]$ a $\ominus a = n - a$. Homomorfismus $a \mapsto a - [a]$. Pro racionální čísla uvažujeme jen racionální prvky toho intervalu. **316.** $\mathbb{R}$, homomorfismus $a + bi \mapsto b$. **317.** $\{z \in \mathbb{C} : |z| = 1\}$, homomorfismus $z \mapsto z/|z|$. **318.** $\mathbb{R}^+$, homomorfismus $z \mapsto |z|$. **319.** $\mathbb{C}^*$, homomorfismus $z \mapsto z^n$. **320.** $\mathbb{C}_{p^\infty}$. **324.** Homomorfismus funguje tak, že se matici přiřadí vektor z prvků, které leží na diagonále. **329.** Uvažujte homomorfismus $x \mapsto ([x], [x])$. **330.** Inf je průnik, sup je podgrupa generovaná sjednocením. Nemusí být ani modulární: $\mathbf{S}_4$. **331.** Inf je průnik, sup je nejmenší normální podgrupa obsahující sjednocení. Musí být modulární, ale nemusí být distributivní: $\mathbb{Z}_2 \times \mathbb{Z}_2$. **339.** Ne, každý prvek komutuje s jednotkou i sám se sebou. **346.** Kdyby ne, tak její centrum má řád p a uvažujte faktorgrupu $\mathbf{G}/\mathbf{Z}(\mathbf{G})$. Ta má také řád p , je tedy cyklická a označme $[u]$ její generátor. Dokážeme, že $a * b = b * a$ pro každé a, b , čímž dostaneme spor. Protože existují k, l takové, že $[a] = [u]^k$ a $[b] = [u]^l$, tj. $a * u^{-k}$ a $b * u^{-l}$ jsou v centru, výraz $a * b = a * u^{-k} * u^k * b * u^{-l} * u^l$ snadno upravíme na $b * a$. **347.** V obou případech jen jedna orbita. **348.** V obou případech jen jedna orbita. **349.** Množiny navzájem konjugovaných prvků. Pro $\mathbf{S}_4$ to jsou právě množiny permutací daného typu (tj. celkem 5 orbit), pro $\mathbf{A}_4$ to jsou $\{id\}$, $\{(1\ 2)(3\ 4), (1\ 3)(2\ 4), (1\ 4)(2\ 3)\}$, $\{(1\ 2\ 3), (2\ 1\ 4), (3\ 4\ 1), (4\ 3\ 2)\}$, $\{(1\ 3\ 2), (2\ 4\ 1), (3\ 1\ 4), (4\ 2\ 3)\}$. **350.** Dvě orbity: $\{(0, \dots, 0)\}$ a $T^n \setminus \{(0, \dots, 0)\}$. **351.** a) $5!$, b) $4!$. **352.** a) 0, b) 1. **353.** 2. **354.** a) 0, b) 2 nebo 0, podle toho, zda prochází vrcholy nebo středy hran. **355.** 2. **356.** a) 1, b) 2, c) 4. **357.** a) 2, b) 4, c) 8. **358.** $[x] = X$, G_x obsahuje všechna otočení se středem v x a osové symetrie s osou procházející x . **359.** X_g obsahuje a) střed otočení, b) nic, c) osu symetrie. **360.** Ano, $[x]$ je horizontální přímka procházející bodem x , $G_x = \{0\}$ a $X_n = \emptyset$. **361.** Ano, $[x]$ je kružnice se středem $(0, 0)$ procházející bodem x , $G_x = 360\mathbb{Z}$ pro $x \neq (0, 0)$,

resp. $G_{(0,0)} = \mathbb{R}$, a $X_n = \{(0,0)\}$ pro $n \notin 360\mathbb{Z}$, resp. $X_n = X$ v opačném případě. **363.** Pro n sudé $\frac{1}{4}(2^{n^2} + 2 \cdot 2^{\frac{n^2}{4}} + 2^{\frac{n^2}{2}})$. Pro n liché $\frac{1}{4}(2^{n^2} + 2 \cdot 2^{\frac{n^2+3}{4}} + 2^{\frac{n^2+1}{2}})$. **364.** Pro n sudé $\frac{1}{8}(2^{n^2} + 2 \cdot 2^{\frac{n^2}{4}} + 3 \cdot 2^{\frac{n^2}{2}} + 2 \cdot 2^{\frac{n(n+1)}{2}})$. Pro n liché $\frac{1}{8}(2^{n^2} + 2 \cdot 2^{\frac{n^2+3}{4}} + 2^{\frac{n^2+1}{2}} + 4 \cdot 2^{\frac{n(n+1)}{2}})$. **365.** a) 420, b) 228. **368.** a) $\frac{1}{3} \cdot \frac{16!}{8!8!}$. b) $\frac{1}{6} \cdot (\frac{16!}{8!8!} + 3 \cdot 150)$. **370.** a) 8. **373.** a) 10. b) $k^6 + 3k^4 + 12k^3 + 8k^2$. **375.** 30, resp. 2. **376.** $(k^4 + 11k^2)/12$. **377.** $(k^4 + 6k^3 + 11k^2 + 6k)/24$. **378.** 4, 11, dál nevím. **379.** 10, 3405. **380.** Průměrný počet pevných bodů je 1, identita má více než 1, musí tedy existovat nějaká permutace, která má méně než 1. **381.** Ano, ano, ne. **382.** Rozkladové třídy $\mathbf{G}$ podle $\mathbf{H}$. **383.** Třídy konjugace. Jen pro jednoprvkovou grupu. **391.** Ne, $\times$ není asociativní. **392.** Ano. **393.** Ano. **396.** ??? Ano, ne. ??? **401.** $\{\pm 1\}$, $\{\pm 1, \pm i\}$, $\mathbf{GL}_n(\mathbf{T})$. **403.** Vše kromě nuly. **405.** $\mathbb{Z}$: 0; 0; ± 1 ; $\mathbb{Z}_8$: 0,2,4,6; 0,2,4,6; 1,3,5,7; $\mathbb{Z}_{12}$: 0,6; čísla soudělná s 12; čísla nesoudělná s 12; $\mathbb{Z}_{p^k}$: čísla dělitelná p ; čísla dělitelná p ; čísla nedělitelná p . **408.** Prvek (a, b) je nilpotentní právě tehdy, když a i b jsou nilpotentní, dělitel nuly právě tehdy, když a nebo b je dělitel nuly, invertibilní právě tehdy, když a i b jsou invertibilní. **409.** Inf je průnik, sup je podokruh generovaný sjednocením. Nemusí být ani modulární: ????. **410.** Ano, ne. **411.** Ano, ne, ne. **412.** Ne, ne, ne, ano, ano. **415.** $7\mathbb{Z}$, $\mathbb{Z}$. **416.** $3\mathbb{Z}$, $\{\frac{a}{2^n} : a \in \mathbb{Z}, n \in \mathbb{N}\}$, $\{\frac{a}{2^n 7^m} : a \in \mathbb{Z}, m, n \in \mathbb{N}\}$, $\{\frac{2a}{3^n 5^m} : a \in \mathbb{Z}, m, n \in \mathbb{N}\}$. **418.** $\mathbb{Z}$, $\{2a + b\sqrt{2} : a, b \in \mathbb{Z}\}$, $\{a + b\sqrt{2} + c\sqrt{3} + d\sqrt{6} : a, b, c, d \in \mathbb{Z}\}$. **419.** $\{a + b\sqrt{2} + c\sqrt{3} + d\sqrt{6} : a, b, c, d \in \mathbb{Z}\}$, $\{a + b2^{\frac{1}{3}} + c2^{\frac{2}{3}} + di + ei2^{\frac{1}{3}} + fi2^{\frac{2}{3}} : a, b, c, d, e, f \in \mathbb{Z}\}$. **420.** $\{a + b\sqrt{2} + c\sqrt{3} + d\sqrt{6} : a, b, c, d \in \mathbb{Q}\}$. **421.** $\{\sum_{i=0}^n a_i x^i : a_0 = a_1 = 0\}$, $\{\sum_{i=0}^n a_i x^i : 2 \mid a_0\}$, $\{\sum_{i=0}^n a_i x^i : 2 \mid a_0, a_i = 0 \text{ pro } i \text{ liché}\}$. **422.** $\{(\begin{smallmatrix} a & 0 \\ 0 & b \end{smallmatrix}) : a, b \in \mathbb{Z}, a + b \text{ sudé}\}$, $\{(\begin{smallmatrix} a & b \\ 0 & a \end{smallmatrix}) : a, b \in \mathbb{Z}\}$. **423.** $\{0\}$ a $a\mathbb{Z}$, $a \in \mathbb{N}$; jen nevlastní; nevlastní a $\{0, 2, 4, 6\}$, $\{0, 4\}$; nevlastní a $\{0, 2, 4, 6, 8, 10\}$, $\{0, 4, 8\}$, $\{0, 3, 6, 9\}$; $\{0\}$ a $a\mathbb{Z}_n$, $a \mid n$; nevlastní a $\mathbb{Z}_3 \times \{0\}$, $\{0\} \times \mathbb{Z}_3$. **424.** Ne. **426.** Diagonální matice, které navíc mají na diagonále všechny prvky stejné. Přičadíme-li matici ten prvek, který se vyskytuje na diagonále, dostaneme izomorfismus s $\mathbf{R}$. **427.** Inf je průnik, sup je nejmenší ideál obsahující sjednocením. Musí být modulární, ale nemusí být distributivní: $\mathbb{Z}_2 \times \mathbb{Z}_2$. **428.** $a\mathbb{Z}$, $a \in \mathbb{N} \cup \{0\}$; jen nevlastní; nevlastní a $\{0, 2, 4, 6\}$, $\{0, 4\}$; nevlastní a $\{0, 2, 4, 6, 8, 10\}$, $\{0, 4, 8\}$, $\{0, 3, 6, 9\}$; $\{0\}$ a $a\mathbb{Z}_n$, $a \mid n$; nevlastní a $\mathbb{Z}_3 \times \{0\}$, $\{0\} \times \mathbb{Z}_3$. **429.** $7\mathbb{Z}$, $\mathbb{Z}$. **430.** $\mathbb{Q}$. **431.** $\{\sum_{i=0}^n a_i x^i : a_0 = a_1 = 0\}$, $\{\sum_{i=0}^n a_i x^i : 2 \mid a_0\}$, $\{\sum_{i=0}^n a_i x^i : 2 \mid a_0, a_1\}$. **432.** Ano, je to $(x-1)\mathbb{Z}[x]$. **433.** Ano, je to $(x^2+1)(x-1)\mathbb{Z}[x]$. **434.** a) Ideál ano, hlavní ne, protože prvky 3 a x v něm jsou, ale jejich jediný společný dělitel nikoliv. b) Ano, je to $\mathbb{Q}[x]$. **435.** $(x^3-1)(x^2+3)$, 1. **436.** x^4-1 , $x-1$. **437.** Ne, ne, ne, ne. **438.** Ano, ne, ano. **439.** $\mathbf{M}_2(\mathbb{Z})$. **442.** $\mathbf{M}_n(a\mathbb{Z})$, $a \in \mathbb{Z}$. **443.** $\mathbf{M}_n(\mathbf{I})$, $\mathbf{I} \in \mathcal{I}$. **444.** Vlastní ideály jsou právě $(\begin{smallmatrix} \mathbf{T} & \mathbf{T} \\ 0 & 0 \end{smallmatrix})$, $(\begin{smallmatrix} 0 & \mathbf{T} \\ 0 & 0 \end{smallmatrix})$, $(\begin{smallmatrix} 0 & \mathbf{T} \\ 0 & 0 \end{smallmatrix})$. **446.** Jen nevlastní. **450.** Obraz je $\mathbf{R}$, jádro je $(x-a)\mathbf{R}[x]$. **451.** Obraz je $\mathbb{C}$, jádro je $(x^2+1)\mathbb{Z}[x]$. **452.** Obraz je $\mathbb{R}$, jádro je $(x^2-2)\mathbb{Z}[x]$. **453.** $u^2 \equiv s$

(mod n). **454.** Ne. **457.** Označme $X = \{x_1, \dots, x_n\}$. Hledaný izomorfismus je $A \mapsto (a_1, \dots, a_n)$, kde $a_i = 1$ právě tehdy, když $x_i \in A$. **459.** Není-li s druhou mocninou přirozeného čísla, pak je $a + b\sqrt{s} \mapsto \begin{pmatrix} a & b\sqrt{s} \\ b\sqrt{s} & a \end{pmatrix}$ izomorfismus (pro $s = 0$ to funguje taky). V opačném případě je $\mathbb{Z}[\sqrt{s}] = \mathbb{Z}$ a okruhy izomorfní nejsou. **460.** $\mathbb{Z}[x] \rightarrow \mathbb{Z}[\pi]$, $p \mapsto p(\pi)$ je izomorfismus. Prostost plyne z toho, že π je transcendentní. **461.** Žádné dva. **462.** Např. ideály $\mathbf{R}[x]$, $\mathbf{R}[x^2]$, $\mathbf{R}[x^3]$, atd. **464.** Matici odpovídá lineární zobrazení (endomorfismus) s touto maticí vzhledem k nějaké předem pevně zvolené bázi (např. kanonické). **466.** Ve všech případech jen identita a konstantní zobrazení na 0. Automorfismus je tedy jen identita. **467.** $x \mapsto ax \pmod n$ pro $a = 0, \dots, n-1$ splňující $a^2 \equiv a \pmod n$. Automorfismus je tedy jen identita. **469.** Hledaný homomorfismus je $f \mapsto f \pmod 3$. **470.** Hledaný homomorfismus je $f \mapsto f(0) \pmod 3$. **471.** Hledaný homomorfismus je $f \mapsto f(a)$. **472.** Hledaný homomorfismus je $f \mapsto (f(1), f(-1))$. **473.** Hledané homomorfismy jsou $f \mapsto f(i)$, $f \mapsto f(i)$, $f \mapsto (f(i), f(-i))$. **474.** $\mathbb{Z}[\sqrt{3}]$, $\mathbb{Q}[\sqrt{3}]$, $\mathbb{R} \times \mathbb{R}$. **475.** Je to $\mathbb{Q}[i] \times \mathbb{Q}[\sqrt{2}i]$, $\mathbb{R} \times \mathbb{R} \times \mathbb{C}$, $\mathbb{C} \times \mathbb{C} \times \mathbb{C} \times \mathbb{C}$. **476.** Je to $\mathbb{Q}[\sqrt[3]{2}]$, hledaný homomorfismus je $f \mapsto f(\sqrt[3]{2})$. **477.** a) $\mathbb{C} \times \mathbb{C}$, b) $\mathbb{R} \times \mathbb{R}$ pro f rozložitelný a $\mathbb{C}$ pro f ireducibilní. c) $\mathbb{Q} \times \mathbb{Q}$ pro f rozložitelný a $\mathbb{Q}[\sqrt{r}]$ pro různá $r \in \mathbb{Z}$ pro f ireducibilní. **478.** a) $\mathbb{C} \times \mathbb{C} \times \mathbb{C}$, b) $\mathbb{R} \times \mathbb{R} \times \mathbb{R}$ a $\mathbb{C} \times \mathbb{R}$. **483.** Hledaný homomorfismus je $f \mapsto f(x, 0)$. **484.** Je to $\mathbf{R}[x]$, homomorfismus je $f \mapsto f(x, -x)$. **485.** Vezměte nějakou bijekci $\varphi : X \rightarrow X \setminus \{x\}$ a uvažujte homomorfismus, který vezme polynom f a za proměnnou x dosadí 0 a za každou proměnnou $y \neq x$ dosadí $\varphi(y)$. **487.** Hledaný homomorfismus je $\begin{pmatrix} a & b \\ 0 & c \end{pmatrix} \mapsto c$. **488.** Hledaný homomorfismus je $\begin{pmatrix} a & b \\ 0 & c \end{pmatrix} \mapsto (a, c)$. **489.** Uvažujte homomorfismus $h \mapsto ([h], [h])$. **495.** $\mathbf{K} \mapsto \{a : [a] \in K\}$. **503.** 3, -3, 32, 12, -7, 3. **504.** 1. **506.** a) $x = 5 + 7k$, $k \in \mathbb{Z}$, b) $x = 11 + 21k$, $k \in \mathbb{Z}$, c) $x = 5 + 11k$, $k \in \mathbb{Z}$. **507.** 363. **508.** 231. **509.** $x = 1320k + 14$, $k \in \mathbb{Z}$. **510.** $x = 120k + 34$, $k \in \mathbb{Z}$. **511.** Nemá řešení. **512.** $x = 15k + 8$, $k \in \mathbb{Z}$. **514.** 19, 27, 54. **517.** Počítejte mod 11. Vyjde 0. **518.** Počítejte mod 13. Vyjde 0. **519.** 13, 1. **522.** 8. **523.** -1. **524.** 33. **525.** 2. **526.** 07. **527.** a pro $5 \nmid a$, 0 v opačném případě. **529.** Pokud $5 \mid n$, je to zřejmé. V opačném případě, podle malé Fermatovy věty $n^9 \equiv n^5 \equiv n \pmod 5$ a $n^7 \equiv n^3 \pmod 5$ a pak už je to také jasné. **530.** $\{(x, y) : 7 \nmid x, y \equiv -1 \pmod 7\}$. **534.** Kdyby $ab = 0$ pro nějaká $a, b \neq 0$, pak $0 = aba^{-1} = aa^{-1}b = b$, spor. **536.** Jen pro prvočísla. **537.** a) Není: $(1, 0) \cdot (0, 1) = (0, 0)$. b) Jen pokud $n = 1$ a $\mathbf{R}_1$ je obor integrity. **538.** Pak $a(b - c) = 0$, a tedy $b - c = 0$. **540.** Ano, $(x + 1) \cdot \sum (-1)^i x^i = 1$. **542.** $x^2, 2x^2$. **543.** Ano, ano — každá mocninná řada je asociovaná s nějakým polynomem x^k , normou tedy je 1+stupeň. **545.** Např. ideál všech polynomů, jejichž absolutní člen je sudý. **546.** Např. ideál všech polynomů, jejichž absolutní člen je nula. **547.** Zvolte v podmínce (2) $a = 3x, b = 2x$. **551.** Ano. **552.** Dosadte několik hodnot a použijte větu, že polynom má jen konečně mnoho kořenů. **553.** 10. **554.** Např. $(2x - 1)(x - i)(x + i)(x - (2 - i))(x - (2 + i))$. **555.**

$x^3 - 9x^2 + 26x - 18$. **557.** Např. $x^2 + x \in \mathbb{Z}_6[x]$. **558.** $x^2 + 1$ má kořeny $\pm i, \pm j, \pm k$. **559.** Pokračování návodu: tedy determinant je dělitelný součinem $\prod_{i \neq j} (u_i - u_j)$, ale přitom má stupeň nejvýše $n(n-1)/2$, takže je roven tomuto výrazu až na konstantu. Není těžké nahlédnout, že konstanta je 1. **561.** a) -1 , b) $-3, -1/2, 1/3, 1, 2$, c) $-1/2, 2$. **562.** Ne, ne, ano, ne, ne. **563.** Ano (nemá kořen), ne $((2x-1)(2x+1))$, ano (Eisenstein). **564.** a) všechny polynomy stupně 1, b) všechny polynomy stupně 1 a ty polynomy stupně 2 které nemají reálný kořen. **567.** Ano. Je-li $f(x+a) = g(x)h(x)$, pak $f(x) = g(x-a)h(x-a)$, spor. **570.** $(x-\sqrt{2})(x+\sqrt{2})(x-i)(x+i)$, $(x-\sqrt{2})(x+\sqrt{2})(x^2+1)$, $(x^2-2)(x^2+1)$, $(x^2+3)(x+2)(x+3)$, $(x^2+1)^2$. **571.** Ireducibilní, $(x^2+x+1)(x^2-x+1)$, ireducibilní, $(x+2)(2x+5)$. **572.** První: $2 \cdot (x^3+2x^2-x+2)$, ireducibilní. Druhý: $(2x+3)(x^2+1)$. **573.** $(x+2)(x^2+x+1)(x^2+2x+4)$. **574.** Ireducibilní, $(x^2+1)(x^3+2x+2)$, $(x^2+1)^3$. **575.** $(2x+1)(x^2+1)(x^2-2)$, $(2x+1)(x+2)(x+3)(x^2+3)$. **576.** a) $(x+1)(x^2+x+1)(x^4+x^3+x^2+x+1)(x^4+x^3+1)(x^4+x+1)$, b) $(x-1)(x+1)(x^2+1)(x^4+1)$. **577.** $x^3+2x^2+x+2, -2x, 1$. **578.** a) $x+1$, b) 1, c) $x-1$. **579.** 1, $x+1$. Zde je výhodné užít výpočet pomocí rozkladů. **580.** a) 1, b) x^2+2 . **581.** x^3+x^2+x+1 v obou. **584.** $a \neq -5$ jednonásobný, $a = 5$ dvojnásobný. **585.** $a = -n, b = n+1$. **586.** $a = -5/3c^2, b \in \{-7/3c^2, 2/3c^2\}$, pro libovolné $c \in \mathbb{N}$. **587.** 2, 4, 3. V c) nelze použít Větu kvůli charakteristice!!! **588.** -2 . **589.** Nejsou. **593.** $x = y - \frac{a_{n-1}}{na_n}$. **597.** 3, $(-3 \pm \sqrt{3}i)/2$. **598.** 4, $-2 \pm \sqrt{3}$. **600.** $(1 \pm \sqrt{11}i)/2, (-1 \pm \sqrt{5})/2$ **601.** (1) Rozepište $u = a + b\sqrt{s}$ a rozložte $1 = a^2 - rb^2 = (a+b\sqrt{s})(a-b\sqrt{s})$. (2) Rozepište $u = a + b\sqrt{s}$ a $v = c + d\sqrt{s}$ a roznásobte. **602.** $\pm 1, \pm i, \simeq \mathbb{Z}_4; \pm 1, \simeq \mathbb{Z}_2$. **603.** $1 + \sqrt{2}$ je takový. **605.** $(1+i)^2(2+i), (2+i)(1+2i), (1+i)(-2-3i), 3(1+i)(1-i), 11$. **606.** Pokračování návodu: $(a+bi)(a-bi) = a^2 + b^2$. Kdyby měla pravá strana netriviální ireducibilní rozklad v $\mathbb{Z}$, pak by ovšem ten ireducibilní rozklad musel mít dva prvky, jeden asociovaný s $a+bi$, druhý s $a-bi$. Ale žádné celé číslo nemůže být asociované s $a+bi$ pro $a, b \neq 0$. Opačná implikace plyne z multiplikativnosti normy. **607.** Pokud se rozkládá, pak na součin dvou prvků normy p . Takové ale neexistují: jedna složka musí být lichá, druhá sudá, součet čtverců tedy bude $\equiv 1 \pmod{4}$. **609.** ireducibilní, ireducibilní, $(i\sqrt{2})^2 \cdot (1+i\sqrt{2})$. **611.** Například a) 2, b) $a = 4, b = 2 + 2\sqrt{5}$. **612.** $4 = 2 \cdot 2 = (1+i\sqrt{3})(1-i\sqrt{3})$. **613.** $|z-q| < 1$, tedy $\nu(r) = |a-bq|^2 = |b|^2 \cdot |a/b - q|^2 = |b|^2 \cdot |z-q| < |b|^2 = \nu(b)$. **614.** Analogicky jako v případě $\mathbb{Z}[i]$, protože $\nu(r) = |r|^2$. **616.** a) $(1+i), (1+i)^2(2+i)(2-i)$, b) 3, $18 + 21i$, c) $1 + 4i, 31 + 5i$, d) $7 + 6i, 85 + 85i$. **617.** Je to hlavní ideál s generátorem $\text{NSN}(3+6i, 12-3i) = 18+21i$. **618.** Je to hlavní ideál s generátorem $\text{NSN}(2, 7-3i) = 10+4i$. **619.** $(0, 1)$. **620.** $(\pm 5, 3)$. **621.** $(\pm 2, 2), (\pm 11, 5)$. **623.** Jinak $ab = 0$ pro nějaká $a, b \neq 0$, a kdyby měl a inverz, pak $0 = aba^{-1} = aa^{-1}b = b$, spor. **624.** Jen pokud $n = 1$ a $\mathbf{R}_1$ je těleso. **625.** $\mathbb{Q}, \mathbb{Q}(\sqrt[3]{2}), \mathbb{Q}(i), \mathbb{C}$. **628.** Indukcí podle m . Pro $m = 1$ užití binomickou větou a pozorování, že p dělí každý

binomický koeficient kromě těch dvou krajních. **629.** Např. podílové těleso oboru $\mathbb{Z}_p[x]$. **631.** $[4x]$, $[3x^2 + 2x + 1]$, $[4x^2 + 4]$. **632.** $[x^3 + x^2 + 1]$, $[2x^3 + 2x^2 + 2]$, $[x^3 + 2x^2 + 2x + 2]$. **633.** $\mathbb{F}_8^* \simeq \mathbb{Z}_7$, a tedy všechny prvky různé od 0,1 jsou primitivní. **634.** $\mathbb{F}_9^* \simeq \mathbb{Z}_8$, tedy existují 4 primitivní. Jsou to $x + 1, x + 2, 2x + 1, 2x + 2$. **636.** Dvě: sebe sama a podtěleso generované 1. **637.** Idea důkazu: $(a + b)^p = \sum_{i=0}^p \binom{p}{i} a^i b^{p-i}$ a přitom $p \mid \binom{p}{i}$ pro každé provočíslo p a $i \neq 0, p$. V tělese je každý nekonstantní homomorfismus bijektivní, protože jeho jádro je ideál a těleso neobsahuje vlastní ideály. **638.** Lagrangeova věta pro grupu $\mathbb{F}_q^*$. **639.** Každý prvek $\mathbb{F}_q$ je kořenem polynomu $x^q - x$, takže se rozkládá na uvedený součin monočlenů. **646.** $x + 2, x^2 + 1, x^3 - 2, x^2 - 2x - 4, x^2 - x + 1$. **647.** $x^2 - 3, x^2 - \sqrt{2}$. **649.** Je-li $m_{a, \mathbf{T}} = \sum_{i=0}^n a_i x^i$, pak $m_{a^{-1}, \mathbf{T}} = \sum_{i=0}^n a_{n-i} x^i$. **650.** 2, 6, 4. **651.** $p - 1$, protože polynom $x^p - 1$ není ireducibilní! **652.** 4. **654.** n , protože polynom $x^n - p$ je podle Eisensteinova kritéria ireducibilní. **656.** Nekonečný spočetný. **657.** Nekonečný nespočetný ($2^{\aleph_0}$). **659.** Ne, viz Cardanův vzorec pro kořeny polynomu třetího stupně. **660.** Ano: jsou obsaženy v rozšíření konečného stupně $\mathbb{Q}(\dots)$, kde přidáváme všechny uvedené odmocniny. **662.** Platí $\sqrt{pq} \in \mathbb{Q}[\sqrt{p}, \sqrt{q}]$. Z teorie plyne, že stupeň tohoto rozšíření je 2 nebo 4. První případ vyloučíme tím, že dokážeme (elementárním způsobem), že lineárně nezávislé jsou $1, \sqrt{p}, \sqrt{q}$. Tedy stupeň je 4 a lineárně nezávislé musí být všechny čtyři uvedené prvky. **665.** b) je správně (vždy). **675.** Právě tehdy, když je $\frac{r}{s}$ druhá mocnina racionálního čísla. **676.** Jen identita. **678.** Jen identita a zobrazení $z \mapsto \bar{z}$. **684.** Podle jedné z vlastností $[\mathbf{T}_n : \mathbf{T}_0] = [\mathbf{T}_n : \mathbf{T}_{n-1}] \cdot \dots \cdot [\mathbf{T}_1 : \mathbf{T}_0]$. **685.** Stupeň transendentního rozšíření je nekonečný. **686.** Stupeň takového rozšíření není mocnina dvojky. Zdvojení krychle vede na $\sqrt[3]{2}$. **692.** 3,4,5,6,8,10,12,15,16. **699.** $\mathbb{Q}, \mathbb{Q}(i), \mathbb{Q}(\sqrt{2})$. **700.** $\mathbb{Q}, \mathbb{Q}(e^{2\pi i/3}), \mathbb{Q}, \mathbb{Q}(e^{2\pi i/6}), \mathbb{Q}(\sqrt[3]{2}), \mathbb{Q}(\sqrt[3]{2}e^{2\pi i/6})$. **701.** $\mathbb{Q}, \mathbb{Q}(i), \mathbb{Q}(e^{2\pi i/8})$. **704.** $\mathbb{Q}(e^{2\pi i/n}), \mathbb{Q}(e^{\pi i/n})$. **706.** Kořenové: $\mathbb{Q}$ a $\mathbb{Q}(\sqrt{3}i)$. Rozkladové: $\mathbb{Q}(\sqrt{3}i)$. **707.** Kořenové: $\mathbb{Q}(\sqrt{2})$ a $\mathbb{Q}(\sqrt{3})$. Rozkladové: $\mathbb{Q}(\sqrt{2}, \sqrt{3})$. **709.** $5^3, 3^2, 3^2, ???$. **710.** Např. pro $f = x^n - 1$ je stupeň $\geq n - 1$. **715.** Označíme-li $a_1, \dots, a_n$ prvky toho tělesa, pak polynom $(x - a_1) \cdot \dots \cdot (x - a_n) + 1$ nemá v tomto tělese kořen.

OBSAH

I. Algebry a uspořádání	2
1. Obecné algebry	2
2. Uspořádané množiny a svazy	9
II. Grupy	14
1. Příklady a základní vlastnosti	14
2. Cyklické a abelovské grupy	18
3. Permutační grupy	21
4. Maticové a geometrické grupy	26
5. Rozklady, normální podgrupy a faktorgrupy	28
6. Pokročilejší teorie	30
7. Působení grupy na množině	31
III. Okruhy	36
1. Příklady a základní vlastnosti	36
2. Podokruhy a ideály	38
3. Homomorfismy	41
4. Faktorokruhy	42
IV. Dělitelnost v oborech integrity	45
1. Elementární teorie čísel	45
2. Základní vlastnosti	47
3. Dělitelnost v oborech polynomů	50
4. Dělitelnost v oborech $\mathbb{Z}[\sqrt{s}]$	54
V. Tělesa	56
1. Příklady a základní vlastnosti	56
2. Rozšíření konečného stupně	58
3. Kořenová a rozkladová nadtělesa, algebraický uzávěr	61
Návody	64
Řešení	66
Contents	75

K sestavení sbírky byly použity zejména tyto prameny:

- [Ur] *Сборник задач по общей алгебре и дискретной математике*, Уральский государственный университет, 2003.
- [SP] З. Стојаковић, Б. Паунић, *Задачи из алгебре: Групе, прстени, поља*, Универзитет у Новом Саду, 2001.
- zápisy ze cvičení a doporučené příklady ke zkoušce mých kolegů, zejména Jana Žemličky, Pavla Růžičky, Aleše Drápala, Jeronýma Zvánovce, Víti Kaly, Ondřeje Klímy a dalších.